

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEOLİBERAL KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GÜNDELİK
HAYATTA İDARE ETME SANATI:
ADANA YEŞİLOBA ÖRNEĞİ

MÜMTAZ KIRIK

2501141098

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. EMİNE ZEYNEP SUDA

İSTANBUL, 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MÜMTAZ KIRIK Numarası : 2501141098

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
(SİYASAL) YÜKSEK LİSANS Danışmanı : PROF. DR. EMİNE ZEYNEP SUDA

Tez Savunma Tarihi : 05.11.2018 Saati : 10:00

Tez Başlığı : "NEOLİBERAL KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GÜNDELİK HAYATTA İDARE ETME SANATI: ADANA YEŞİLOBA
ÖRNEĞİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisanüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. EMİNE ZEYNEP SUDA		Kabul
2- DOÇ. DR. ATEŞ USLU		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜY. MELEK İPEK		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜY. GÜVEN GÜRKAN ÖZTAN		
2- DR. ÖĞR. ÜY. NESLİŞAH BAŞARAN		

ÖZ

NEOLİBERAL KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GÜNDELİK

HAYATTA İDARE ETME SANATI:

ADANA YEŞİLOBA ÖRNEĞİ

Mümtaz Kirik

Tezimde Neoliberal dönemde dönüşen kent mekanındaki sosyo-mekansal yarılmının yoksul gençler üzerindeki etkisinin izini sürüyorum. Bu izi sürerken Adana’da kentsel dönüşüme girme arefesindeki mahallelerden birisi olan Yeşiloba mahallesinden yola çıktım. Kentsel dönüşümün yıkıcı etkilerine en çok maruz kalmış -ve kalmakta olan- ve hali hazırda etrafı oteller ve AVM’lerle çevrilmiş olan mahalle gençlerinin bu kuşatma karşısında aldıkları pozisyonu göstermeye çalıştım. Bunu yaparken kentsel dönüşümün tek bir sebebinden ya da tek bir sonucundan yola çıkmak yerine mahallenin gündelik hayatına odaklanarak dönüşümün bütünsel bir imajını sunmaya çalıştım. Bu bütünselliği sağlayabilmek ve mahalledeki gündelik mikro yaşantıların daha makro yapılar olan küresel/ulusal/yerel ekonomik ve siyasal sistemle olan bağlantılarını kurabilmek adına, refah devletinin ve onun yerini alan neoliberal devletin bir özetini sunmaya çalıştım. Yoksulları “pasif birer tüketici” olarak gören anlayışa karşı De Certeau’nun kavramsal çerçevelerini kullanarak “güçlünün stratejileri” karşısında “zayıfın taktiklerinin” nasıl iş gördüğünü anlamaya çalıştım. Lefebvre’in tabiriyle “prestijli olanın” ve “gücün” işleme mekanizmalarını anlamaktansa gündelik hayatın sıradanlığı içerisindeki “direniş biçimlerini” anlamaya çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Adana, Kentsel Dönüşüm, Gündelik Hayat, Dışlanma-Damgalanma, Taktikler, Neoliberalizm

ABSTRACT

**NEOLIBERAL URBAN TRANSFORMATION AND THE ART OF
MAKING DO IN EVERYDAY LIFE:
THE EXAMPLE OF YEŞİLOBA NEIGHBORHOOD IN ADANA**

Mümtaz Kirik

In my thesis, I am tracing the effects of socio-spatial split on the youth in the urban space during the Neoliberal era. While doing so, I set off from the example of Yeşiloba Neighborhood which is about the witness urban transformation soon. I tried to indicate the stance that the young people took in this neighborhood which has witnessed -and still witnessing- the process of urban transformation and has already been covered by hotels and shopping centers. Throughout this process, instead of leading from a single reason or result of urban transformation, I tried to present a holistic image of transformation by focusing on the everyday life in the neighborhood. In order to provide this holism and establish a connection with the micro lives in the neighborhood and global/national/local economic and political system, I attempted to represent a summary of welfare and neoliberal state which superseded the previous one. As opposed to the understanding seeing poor people as “inactive consumers”, I benefited from De Certeau’s the conceptual work and tried to understand how “weak’s strategies” worked against “strong’s strategies”. Like Lefebvre said, instead of trying to understand the mechanisms of “prestigious ones” and “power”, I tried to comprehend the “resistance forms” in the ordinariness of everyday life.

Key Words: Adana, Urban Transformation, Everyday Life, Exclusion-Stigmatization, Tactics, Neoliberalism.

ÖNSÖZ

Tezin amacı neoliberal dönemde giderek yoğunlaşan sosyo-mekansal ayrımın gençler üzerindeki yıkıcı etkilerinin izini değişip dönüşen kent mekanında sürmektir. Çalışmanın odağında, bu ayrımın kent mekânında nasıl zuhur ettiğini ve hangi süreçlerden etkilenip hangi süreçleri etkilediğini kent sakinlerinin gündelik hayat pratikleri üzerinden anlama çabası vardır. Çalışma, Adana’da bulunan Yeşiloba mahallesindeki gençlerin, gündelik hayat pratiklerine katılımcı gözlemci olarak iştirak edip, araştırmanın sonuçlarını daha makro siyasal yapılarla karşılaştırarak, mahalle gençlerinin neoliberal dışlanma-damgalanma süreçleri ile nasıl başa çıktığını anlama gayreti içerisindedir.

Tez çalışmam boyunca, karşılaştığımız bütün zorluklara rağmen, yardımını esirgemeyen değerli danışmanım Emine Zeynep Suda’ya teşekkürü borç bilirim. Sonsuz neşesini her daim hissettiğim kardeşim Özgürcan’a ve eğitim hayatım boyunca daimî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anne ve babama şükranla.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
METODOLOJİ.....	7
ARAŞTIRMA SORULARI.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL KENTLEŞME

1.1. Refah Devletinden Neoliberal Devlete	13
1.1.2. Post-Fordist Kentler	24
1.1.2.1. Sermayenin Mekansallaşması – Mekanın Metalaşması	24
1.1.2.2. Yeni Bir Birikim Modeli olarak Kentleşme	25
1.1.2.3. Rekabetçi Kentler.....	27
1.1.2.4. Küresel Kentler	28
1.1.3. Dönüşen Kentler	31
1.1.3.1. Soylulaştırma	31
1.1.3.2. Kentsel Dönüşüm.....	36

1.1.4. Yoksulluğun Yönetimi.....	37
1.1.4.1. Rövanşist Kentler.....	37
1.1.4.2. Dışlanma-Damgalanma	39
1.1.4.3. Güvenlikleştirme.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNDELİK HAYAT

2.1. Neden Gündelik Hayat?.....	46
2.2. Henri Lefebvre: Sıradanın Zenginliği ve Olanakları	50
2.3. Michael De Certeau: Zayıfın Savaşbilimi: Taktikler.....	55
2.4. Pierre Bourdieu: Habitus ve Sembolik Sermaye	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEŞİLOBA'DA GÜNDELİK HAYAT

3.1. Adana.....	64
3.2. Yeşiloba	66
3.3. Dışlanma Damgalanma: Fark-Yaraları.....	71
3.4. Zayıfın Savaşbilimi: Stratejilere Karşı Taktikler.....	84
3.4.1. Dönüşen Mahalle: “Yıkılmadık ama ayakta da değiliz”	93
3.4.2. Dayanışma Kültürü: “Tek Yiyen Tek Ölür”	103
3.4.3. Tehlikeli Olmak.....	109
3.5. Mahallede Eğitim Öğretim.....	117
3.6. Gençlerin Politik Konumu: Kim ‘Yerli’ Kim ‘Göçmen’?	121
SONUÇ.....	131

KAYNAKÇA.....	137
GÖRÜŞMECİ PROFİLLERİ.....	145
DİĞER GÖRÜŞMECİLER.....	146

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf I. Kapanan un fabrikasının yerine açılan otelden bir görünüm.	68
Fotoğraf II. Şimdi müze olarak kullanılan eski Milli Mensucat Fabrikası	69
Fotoğraf III. E-5 üzerinde kapanan atıl durumdaki Çukobirlik fabrikası.	70
Fotoğraf IV. Park AVM'in fotoşopla mahalleyi 'sildiği' tanıtım fotoğrafı	73
Fotoğraf V. Adnan Menderes Bulvarı.....	78
Fotoğraf VI. Mahalleden bir duvar yazısı	83
Fotoğraf VII. Sedat'ın Kuş barınağı	91
Fotoğraf VIII. Cumartesi yarışları.....	96
Fotoğraf IX. Mahallenin arkasındaki çiftliğin damından	102
Fotoğraf X. Motor ustası Cihan	108
Fotoğraf XI. Menderes'te bir gülcü	113
Fotoğraf XII. Mahalleden bir okul	121
Fotoğraf XIII. Mahallede bir asker düğünü	123
Fotoğraf XIV. Suriyelilere ait bir dönerci	126
Fotoğraf XV. Suriyelilere ait bir telefoncu.....	127
Fotoğraf XVI. Suriyelilere ait bir tütüncü.....	128

GİRİŞ

Rant odaklı Neoliberal kentsel dönüşüm ile birlikte yoksulların yaşadığı mahalleler sermayenin kullanımına açılmış ve mekan giderek hızlanan bir biçimde neoliberal aklın stratejilerine uygun olarak düzenlenmeye başlamıştır. Öngörülen bu düzenlemeler kentleri mekansal ve zamansal olarak giderek kutuplaştırmış ve yoksullar üzerinde büyük bir baskı mekanizması yaratmıştır. Kent yoksulları giderek sertleşen politikalarla birlikte marjinalleştirilmiş ve disipline edilmeye çalışılmıştır. Wacquant ve Bourdieu'ye göre bu politikalar kriminal güvensizliğe değil fakat sosyal güvensizliğe bir önlem olarak yükselişe geçmiştir (Bourdieu 1998, Wacquant 2008).

Neoliberal dönüşüm öncesinde refah devleti 'yedek işçi ordusu' olarak görülen yoksul kesimleri koruyup kollarken günümüzde bu politikalar artık ekonomik meşruiyetini yitirmiş, dolayısıyla 'refah' politikaları etkisini kaybetmiştir. Bu süreci yoksulların marjinalleştirilip kriminalize edilerek kent merkezlerinden dışlanmaları izlemiştir. *Mekanın üretiminden* dışlanan yeni yoksullar yalnızca fiziki mekandan değil, ekonomik, siyasal ve kültürel mekanların üretiminden de dışlanmışlardır. Mekansal soylulaşma ve yarılmanın en önemli mekanizmalarından birisi olan kentsel dönüşüm mahalleleri köklü bir biçimde değiştirmeye başlamıştır. Bu mekânsal yarılmanın yoksulluğun marjinalleşmesi ve kriminalize edilmesi sürecinde nasıl bir rol oynadığını ve mahalle gençlerinin buna karşı geliştirdiği *taktikleri* mahallelinin kendi anlatımlarından da yola çıkarak anlamaya çalışacağım.

Neoliberal rasyoanlitenin mevcut ekonomik sistemi tarafından üretilip aynı zamanda bu sistemi yeniden üretmek üzere oluşturulan cezalandırıcı politikalar sonucunda kentte yoksullar ve varsıllar arasındaki mekansal ayrışma iyice belirginleşmiştir. Yoksullar açısından ayrışma yalnızca mekansal boyutla sınırlı kalmamış aynı zamanda sosyal dışlanma-damgalanmada bu dönemin zorunlu bir

sonucu olarak kendini göstermiştir. Sembolik ve maddi sermaye sahipleri kendileri için yoksulların görünür olmadığı, daha steril mekanlar yaratma telaşına girmişlerdir. Bu ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkan lüks konutlar, rezidanslar ve herşeyi içinde barındıran yeni yaşam alanları ‘dışarıdakilerden’ korunabilmek adına yüksek duvarlar ve tel örgüleriyle çevrilmiştir . Kentler bu dönemde sermaye birikiminin yeni mekanları olarak görülmeye başlanmış ve ‘kullanım değeri’ yerine ‘değişim değeri’ ön plana çıkmıştır. Bu değişim değeri sermaye gruplarının ilgisini o denli çekmiştir ki kentleşme giderek endüstriyellemenin önüne geçmiştir (Lefebvre, 1998). Sermayenin yeni mekanı olarak kentler tüm dünyada hızlı bir dönüşüm sürecine girmiş ve kentsel dönüşüm projeleri bütün dünyada hız kazanmıştır. Ancak rant odaklı kentsel dönüşüm bir yandan sermaye grupları için zenginlik yaratırken, bir yandan da kontrol mekanizması olarak işleyerek dışlanmış, damgalanmış ve marjinalize edilmiş yoksulluğun denetlenmesi ve kontrol altına alınması için güçlü bir gerekçe olmuştur. Ancak kentsel dönüşüm dediğimiz süreç yalnızca fiziki olarak değişen beton, cam ve demir yığınlarından ibaret değildir. Dönüşen fiziki ortam sosyal mekânı da (spatial) değiştirir ve dönüştürür. Dolayısıyla bütün mahalle ‘habitus’u köklü bir dönüşüme uğrar. (Zukhin, 1991). Neo-liberal dönüşümün kent mekanını bir yandan sermaye gruplarına açarken bir yandan buradaki yoksulları filtreleyerek tüketim mekanlarından dışlamaya başlamıştır.

Bu tezde etrafı giderek rezidanslar, oteller, lüks plazalar ve AVM’lerle çevrilen Adana Yeşiloba mahallesinden yola çıkacağım. Adana’da bazı mahallelerde dönüşüm başlamadan önce oteller ve alışveriş merkezleri açılmıştır. Bu mahallelerden birisi olan Yeşiloba önceleri tarımla geçinen ufak bir köyken şehirleşmenin artmasıyla birlikte giderek büyümüş ve büyük bir mahalleye dönüşmüştür. Dolayısıyla bir yandan kentin içinde neredeyse hala kırsal bir yaşam süren mahalle sakinlerinin etrafı 2008’den itibaren son 10 yılda AVM’ler, oteller ve lüks apartmanlarla çevrilmiştir. Bu mahalleyi seçmemin sebebi öncelikle buralarda doğup büyümüş olmam ve katılımcı gözlemci olarak mahallenin en girilemeyecek yerlerine kolayca girip çıkabilecek olmamdır. Bir öteki sebep ise geçmişte çiftçi ve işçi ailelerinin yaşadığı mahallenin artık neredeyse şehrin

ortasında ada gibi kalmış olmasıdır. Dolayısıyla tezinin odak noktası kendi mahallelerinin çevresine yapılan lüks mekânlarla birlikte dışlanmayı ve ayrımcılığı daha fazla hisseden Yeşiloba gençlerinin kentsel dönüşüm ve soylulaştırma projeleri sonrasında gündelik hayatta iyice görünür olan dışlanma- damgalanma süreçleri ile nasıl başa çıkabildikleri, neoliberal aklın stratejik mekanlarını kendi taktikleri ile nasıl dönüştürüp-dönüştüremediklerini göstermek olacaktır. Bunu yaparken mahalle sakinlerinin gündelik hayat pratiklerinden yola çıkarak sıradan olanın çelişkilerini ve gizli kalmış potansiyellerini ortaya koymaya, alelade olarak görülen gündelik yaşamı eleştirel bilgi seviyesine yükseltmeye çalışacağım.

Gündelik hayat içerisinde dışlanma-damgalanma süreçlerine karşı geliştirilen direniş biçimlerinden bahsedeceğim. Güçlü olanın stratejisiyle doğrudan yüzleşmeyen bu direniş biçimleri, onun yerine de Certeau'nun 'zayfin taktikleri' olarak adlandırdığı biçimiyle incelikli ve kurnazca hareket eder. Bu gençlerin ölüm-kalım savaşı verdiği mahallelerinde nasıl ayakta -dolayısıyla hayatta-kaldığını anlayabilmek için 'sokak sermayesi' (Sandberg, 2008) ve 'sokak sanatı' (Wacquant, 1999) kavramlarını kullanacağım. Sokak sanatını öğrenmek ve sokak sermayesi edinmek gettolarda dışlanmanın ve damgalanmanın ağırlığının altından kalkabilmek ve hayatını idame ettirebilmek için nasıl kullanılmaktadır sorusunu soracağım.

Tezin ikinci bölümünde 1970'lerdeki küresel resesyon sonucunda bütün kurumlarıyla çöken refah devleti ve onun yerini alan neoliberal dönemin kısa bir özetini sunacağım. Bu ekonomik dönüşümün kentleşme süreçleriyle olan ilişkisini açıklamaya çalışacağım. Tezin merkezinde olan kent ve kent yoksullarının bu ekonomik dönüşüm süreçlerinden nasıl etkilendiğini ve devletin bu süreçte değişen rolünü özetleyeceğim. Bu dönemde sosyal devlet politikaları bir kenara bırakılmış ve devlet mümkün olduğunca sermayeye alan açma görevini üstlenmiştir (Wacquant, 1999; Harvey 2009). Devlet bu dönemde eğitim, sağlık, kültür gibi tüm temel harcama kalemlerini azaltmış, bu hizmetleri özel sektöre devretmeye başlamıştır. Klasik liberal dönemin en iyi yönetimin en az yöneten olduğu konusundaki görüşü geri dönmüştür (Brenner&Theodore, 2006). Devletin en

temel yaşamsal hizmetlerden bile elini çekmesi tüm bu alanların özelleşmesine ve hızla metalaşmasına yol açmıştır. Eğitim ve sağlık gibi en temel hizmetler bile özelleşmiş ve yoksulların bu olanaklara ulaşımı iyice zorlaşmıştır. Hızla devam eden bu metalaşma sürecinden kentler de payını almış ve kentsel dönüşüm projelerinden kamusal parklara kadar kentlerin bütün ortak kullanım alanları soylulaştırılarak sermayenin kullanımına açılmıştır. Kentin kullanım değerinden ziyade değişim değeriyle ön plana çıkması sosyo-mekansal ayrışmayı katmerlemiş ve dünyanın her yerinde yoksulların dışlandığı yeni kent mekanları yaratılmıştır. Yoksullar bu süreçte kentlerin belirli alanlarında yaşamak zorunda bırakılırken, bir yandan da yaşadıkları kendi mahallelerinde bile giderek sertleşen güvenlik politikalarıyla karşılaşmışlardır (Wacquant, 2010). Ekonomik gelişmeye verilen önemin sosyal politikaların önüne geçmesi toplumda derin bir bölünme yaratmış ve sivil toplumun çöküşü hızlanmıştır (Mayer, 1994).

Tezin üçüncü bölümünde ise Lefebvre, Bourdieu ve De Certeau'nun gündelik hayat, habitus ve idare etme sanatı gibi kavramsal araçlarını tartışacağım. Mekanı oldukça soyut bir şekilde kavrayan Kartezyen felsefeye karşın Lefebvre ve De Certeau'nun yeni ve ufuk açıcı kavramsal araçlarıyla, gündelik yaşam ve sosyo-ekonomik değişimleri de göz önüne alarak, dönüşen mahalleye bütüncül bir perspektiften bakmaya çalışacağım. Gündelik hayatın ve sıradan olanın düzensiz, tahmin edilemeyen ve denetlenemeyen *taktikleri* ile kenti tasarlayan, denetlemek ve düzenlemek için *stratejiler* geliştiren iktidar kurumları arasındaki ilişkiselliği vurgulayacağım. De Certeau bizi gündelik hayatta üretilen mekanın içerisine yerleşmiş veya yerleştirilmiş mekânsal pratiklerin öznel pratikler tarafından nasıl deneyimlendiğini, tüketildiğini ve 'yeniden şekillendirildiğini' düşünmeye çağırır. Egemen ideolojiler yaşamın belli başlı örüntülerini doğal ve kaçınılmaz olarak tanımlarken, bu örüntülerin çatlaklarından sızan, onu manipüle eden zayıfın gündelik taktikleri, verili ve kesin kabul edilen ideolojik ve bürokratik yapıları sorunsallaştırır ve altüst eder. Böylece gündelik hayatın eleştirel bilgisi bize alternatif potansiyeller ve olasılıklar düzeyinde düşünebilme imkanı sunar.

Ayrıca bu bölümde De Certeau'nun *mekan (space)* ve *yer (place)* ayrımına yer vereceğim. *Yer* şehirde mimar, planlamacı veya devlet tarafından, yani bilgiyi elinde bulunduran iktidar tarafından inşa edilen spesifik ve tanımlı lokasyonlardır, ancak De Certeau mekanı hareketlilik ve ilişkişsellikle bağdaştırır, mekan pratik edilen yerdir. İnşa edilmiş bir park başlandığında bir *yer (palce)* iken yürüyen, oynayan, sohbet eden insanlar tarafından *mekana (space)* dönüştürülür. Dolayısıyla iktidarın *yer* aracılığıyla kurmak istediği düzen ve tahakküm hiçbir zaman tamamlanamaz. Zira iktidarın kontrol amacıyla tasarladığı *yer* ile öznelerin bu *yeri* deneyimleyerek oluşturduğu *mekan* arasındaki fark ve uçurum total bir tahakkümü hayatın her alanında imkansız kılar (De Certeau, 2008). Bu bölümde mahallenin planlamaya dayalı *stratejik yerlerinin* nasıl olupta mahalleli tarafından mekansallaştırıldığını açıklamak adına bu kavramlara başvuracağım. Mimariden sosyolojiye, siyaset biliminden felsefeye bir çok alan kent mekanıyla uğraşmış ve kenti kendi kuram ve önermeleri ile açıklamaya çalışmışlardır. Ancak Harvey'e göre bu girişimlerin genellikle sonuçsuz kalmasının sebebi kentteki toplumsal ilişkilerin karmaşıklığı ile bu alanların kendi kuramlarının uyumamasıdır.

“Planlamacılar ne kadar çaba gösterirse gösterebilirler bu pratiğin mimari biçim tarafından belirlendiği anlamına gelmez, çünkü pratiğin ne tür sabit temsil şeması olursa olsun, bağlandığı şamandıradan kaçma gibi münasebetsiz bir âdeti vardır.” (Harvey, 2014: 231)

Dördüncü bölümde ise mahalle gençlerinin dönüşen mekana ve ağırlaşan dışlanma-damgalanma süreçlerine dair imgelerini yarı yapılandırılmış ve derinlemesine mülakatlarla anlamaya çalışacağım. Bunu yaparken üçüncü bölümde ayrıntılandırıdığım Lefebvre, De Certeau ve Bourdieu'nün kavramsal çerçeveleri üzerinden Yeşiloba'lı gençlerin bu yeni süreci nasıl anlamlandırdıklarını, bu yeni anlamın yoksulların kendi dünyasına ve yeni tüketim mekanlarına nasıl yansıdığını ya da yansıyamadığını açıklamaya çalışacağım. Toplumsal eşitsizliklerin ve dışlanmanın yoksullarda açtığı gizli yaralara (Sennet, 2017) odaklanarak Yeşiloba'lı gençlerin *'tehlikeli'* maskesini nasıl savunma aracı olarak kullandıklarını göstermeye çalışacağım. Yine bu bölümde mahallenin nasıl kurulduğunu, Yeşiloba sakinlerinin

mahalleye nasıl ve nerden geldiklerini, önceden ne işlerle meşgul olduklarını, bir önceki jenerasyonun mekanla kurdukları ilişkileri ve yeni jenerasyonun –gençlerin- mekanla kurdukları ilişkiyi karşılaştırarak mekânsal dönüşümün bu süreçte ne anlama geldiğini anlamaya çalışacağım. Lefebvre gündelik yaşam ve kent mekanının kapitalist üretim ilişkilerinin etkisi altında belirlendiklerini söyler (Lefebvre, 1996). Dolayısıyla kapitalizmin yeni karakterine uygun olarak üretilen mekanlar artık birer tüketim mekanlarıdır. Bu mekanlarda yaşayabilmenin en önemli şartı ise iyi birer tüketici olabilmekten geçer. Neo-liberalizmin kutsadığı yeni ‘birey’ artık üretici değil tüketicidir, dolayısıyla en ‘iyi’ tüketen en ‘iyi’ bireydir, bu yeni bireyciliğin gerektirdiği tüketimi yeteri kadar karşılamayan/karşılayamayanlar ise ‘gereksiz’ ‘işe yaramaz’ olarak damgalanarak dışlanırlar (Bauman, 2016). Mevcut üretim/tüketim ilişkilerinin dışında kalan ve tüketim mekanlarından uzak tutulmaya çalışılan mahalle sakinlerinin yanı başlarındaki AVM’lere, lüks konutlara ya da otellere nasıl baktıklarını, orayı nasıl kullandıklarını ve kullanırken nasıl dönüşüp/dönüştürdüklerini anlamaya çalışacağım. Bir *strateji(yer)* (De Certeau, 2008) olan AVM’nin, otellerin ve mahalleyi kuşatan lüks konutların mahallelilerin *taktikleri* ile nasıl *mekansallaştığını* anlamaya çalışacağım. Ayrıca sermaye gruplarının ve devletin ‘stratejik’ mekanlarını anlatan ve yoksulları dönüşümün pasif birer ‘nesnesi’ olarak gösteren çalışmalardan farklı olarak De Certeaucu anlamda yoksulların dönüşen mekanda kendilerini nasıl yeniden konumlamaya çalıştıklarını ve ‘*taktiksel*’ direniş biçimlerini ele almaya çalışacağım. Dönüşen mahalle *habitus*’unda Yeşilobalı gençlerin ‘sembolik şiddeti’ (Bourdieu, 1991) nasıl deneyimlediklerini ve sembolik şiddet altındaki mahalle gençlerinin bu şiddet biçimine karşı kendi ‘şiddetlerini’ nasıl örgütlediklerini tartışacağım.

Mahallenin dönüşümünü anlamaya çalışırken mahallelilerin gündelik hayatlarını, rutinlerini, alışkanlıklarını ele alacağım. Bu anlatı *res cogitans*’a karşı özne ve nesnenin daha yakınsandığı bir tarih anlayışıdır, mekanı ve özneleri karşılıklı etkileşimleri içerisinde içeren bir tarih. Durmadan devinen bu tarih anlayışı, zorunlu olarak modernliğin trajedisini (Baudelaire, 2017) içerir. Modern hayatın tüm amorfluğuna karşın -her ne kadar zor olsa da- belli formlar devşirebileceğimiz bir tarih anlatısıdır (Baker, 2010). Ancak bu formlar daima katılarak hayatın gerisinde kalır

ve hayata yetişmek için kıldığı kabuğundan yeniden doğarlar. Tezde anlatılan hikaye sermayenin kaleleriyle karşılaşan yoksul gençlerin ve onların gündelik taktiklerinin hikayesidir.

METODOLOJİ

Tezde karmaşık sosyal ve fiziksel ilişkileri anlamlandırabilmeyi olanaklı kılan Yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar, alan araştırmaları, grup görüşmeleri gibi niteliksel araştırma metodlarını kullanacağım. Yoksulları-madunları onların anlatılarından yola çıkarak açıklamaya çalışan böyle bir tezin önemli epistemolojik ve metodolojik sorunları olacaktır. Bu sorunlardan birisi yoksulların-madunların ‘dilleri’ ile bu dili ‘çözümleyerek’ teoriyle harmanlayan akademik söylem arasındaki kopukluktur.

Bütün çocukluğum tezde ifade etmeye çalışacağım ‘tehlikeli sokaklarda’ geçti, mülakat yaptıklarımın birçoğunu şahsen tanıyorum. Tanımanın da ötesinde yıllarca aynı sokaklarda onlarla aynı ‘kaderi’ paylaştım. Yoksulların-madunların dünyasını anlamam ve anlamlandırmam açısından bu durum bana çok büyük avantaj sağlamakta ve önemli bir epistemolojik sorun olan dışsallığı bir nebze aşabilmemi sağlamaktadır. Ancak yine de yukarıdaki temel problemin tamamen ortadan kalktığını söylemek oldukça güçtür.

İkinci büyük metodolojik sorun ise yoksulluğun barınma, beslenme veya sağlık gibi temel insani gereksinimlerin ötesinde aynı zamanda duyulabilir bir söylem üretme araçlarından da yoksun olmasıdır. Bu durumda büyük bir paradoksla karşı karşıya kalırız; Madun konuşabilir mi? Madunun konuşmasının önündeki engelleri kaldırmadan madunun anlamlı bir şekilde konuşması pek mümkün değildir, konuştuğunda ise zaten madun olmaz (Spivak, 1988).

Neredeyse tüm sosyal bilimlerde en önemli sorunlardan birisi olan “epistemolojik şiddet”ten olabildiğince kaçınabilmek adına madunların öznel deneyimleri, hikâyeleri ve görüşlerini aktaracakları mülakatların yanında, onların kendilerini var ettikleri (ifade ettikleri) ‘illegal’ motosiklet/araba yarışları, sokak yazıları, rap müzikleri, güvercin ‘sevdaları’ gibi mekânsal pratiklerini de görmeye/göstermeye çalışacağım. Yukarıda bahsedilen sorunlardan kaçınabilmek adına tezi oluştururken Bakhtin’in “*diyaloji*” kavramını metodolojik olarak iki farklı düzlemde kullanacağım. Birincisi mekanı oluşturan kent öznesi ve özneyi oluşturan kent mekanı arasındaki karşılıklı ilişkiyi bir “*heteroglossia*” (çok seslilik) (Bakhtin, 2001) olarak ele almak; yani özne ve mekan arasında kurulan metindeki (diyalogdaki) otoritelerin ve seslerin *dengesine* kulak kesilmek için. İkincisi ise “hikâyesi anlatılanlar” ile tezdeki sesin (üslubun) *diyalojisini* kurmak adına çekildiğim “eleştirel mesafe”nin *dengesini* sağlamak için.

“Diyalojik üslup prensipte otobiyografik değildir, aşırı bir öz-bilince ya da öz-soğurmaya ihtiyaç duymaz. Bakhtin’in (1981) de gösterdiği gibi diyalojik süreç kompleks söylem alanlarının tümünde başgösterir (örneğin etnografide yahut gerçekçi bir romanda). Tüm sesler kendini ifade edebilmek için hak talep eder. Geleneksel etnografiler, yazara ait tek bir sestene yola çıkarak, diğer tüm sesleri ‘alıntı’ olarak kodlayıp çoksesliliği sınırlarlar. Diyaloji ve çok seslilik metinsel bir üretim olarak düşünüldüğü anda tek sesli otoriteler sorgulanmaya başlanır ve böylece kültürleri temsil ettiğini iddia eden bir bilim dalının karakteristiği ifşa edilir. Söylemleri -tarihsel ya da öznel- belirtme eğilimi bu otoriteyi yeniden şekillendirir ve kültürel tasvirler için kullanılan sorular değişime uğrar.”

Yoksulluk/madunluk temsilleri üzerine yapılan bu tarz bir araştırmada düşülmesi muhtemel diğer bir tuzak ise bu temsillerin anlamına dair gelişen iki sorunlu söylemdir. Bunlardan birincisi “suçlayıcı, dışlayıcı” bir söylem olan “garibanizmdir” (Erdoğan, 2007). Bu söylem yoksulların durumunu kendi suçları, tembellikleri ve işe yaramazlıkları olarak gören hegemonik neo-liberal söylemleri meşrulaştırır. İkincisi ise yoksulluğu romantize eden popüler söylemdir, bu söylemin tehlikesi ise yoksulları

bu süreçte pasif etkilenenler olarak tanımlayarak onların *gündelik hayat* içerisindeki bir türlü tamamen ele geçirilemeyen konumlarını görmezden gelmesidir. Tezde elimden geldiğince bu iki yaklaşımdan da uzak durarak bütünsel bir perspektif kurmaya çalışacağım.

Günümüz sosyal bilimlerinde sosyal hayatı ‘bilme’nin anlamı giderek anket düzleminde oluşturulan basit bir enformasyon ve rakamlar yığına indirgenmiştir. Ancak bu enformasyon derleme pratiği hali hazırda bir takım istatistik kurumları, devlet teşkilatı ve reklam sektörü tarafından oldukça başarılı bir şekilde yerine getirilmektedir. Bu tür bir “kanaatler sosyolojisi” toplumu anlamaya çalışırken ona kendisi hakkında ne düşündüğünü sorarak aldığı cevabı (kanaati) kendi metnine (kanaatine) dökerek kanaatlerin kanaatine ulaşır. “Kanaatler demokratizasyonunun” temelinde insanı en iyi kendisinin tanıyacağı türünden bir önyargı yatmaktadır (Baker, 2010). Oysa insanı, dolayısıyla sosyal bilimlerde anlamaya çalıştığımız toplumu tanımlayan şeyler sürekli etkileşim halinde olduğu sosyal çevre ve *ötekilerdir*.

İnsanların yaşamları hakkında en sağlıklı bilgiyi yalnızca kendilerinin bilebileceği yolundaki yanılsama gündelik hayat eleştirisinin temellerinden birisidir. İnsanlar genel olarak nasıl yaşadıklarını pek bilmez ya da yanlış bilirler. İnsanlar yaşamı ideolojik temalar, etik değerler ve belirli ahlaki normlarının yanılsamasıyla yaşarlar. Bu yanlış anlama hali ve yanlış bilinç durumu insanın tutumuna ve temel ihtiyaçlarının belirlenmesine de yansır. Dolayısıyla bir takım enformasyon yığını ve röportajvari söyleşilerin toparlanmasına dayanan öznelci sosyolojinin bariz yanılgısı gündelik hayat eleştirisini zorunlu kılmaktadır (Lefebvre, 2010:100). Dolayısıyla tezde yalnızca yaptığım mülakatlarla sınırlı kalmayacağım. Bu mülakatlar sonucunda edindiğim mikro bilgilerin devlet, ekonomi, sermaye grupları, bürokrasi ve belediyeler gibi makro yapılarla olan ilişkiselliğini kurmaya çalışacağım.

Kanaatler sosyolojisinden sıyrılabilmek ve toplumu *ilişkiselliği* içerisinde anlayabilmek için Simmel’in *Wechselwirkung* (etkileşim) ve *Vergesellschaftung* (toplumsallaşma) kavramlarından yararlanacağım. Simmel’e göre ideal bir sentezden doğan ele avuca gelmez bir öz olarak toplum düşüncesi gerçekliğin araştırılmasına

yönelen düşüncenin hedefi olamaz. Simmel sosyolojisini “etkileşimler bütünü” olarak gördüğü bir toplum düşüncesi üzerine kurar (Simmel, 2013). Dolayısıyla bu tür bir sosyolojinin başlangıç noktası ne yalıtılmış birey, ne bir öz olarak toplum ne de bireyin topluma muhalefetidir, bu tür bir sosyolojide toplum zaten tüm bu etkileşim biçimlerinin ismidir.

“Toplumsal ağı, üretici ve biçimlendirici güçleri açısından anlamak istiyorsak, iki insan arasında örülen o ince görünmez ilmekleri ele almanın önemsiz bir iş olduğunu düşünemeyiz. Bugüne dek sosyoloji, büyük ölçüde, bu ağı yalnızca sonuçta yaratılan örüntüye, onun en yüksek tezahür düzeyine bakarak tanımlamakla uğraştı.” (Simmel, 1973: 323)

Modern kent mekanında hızla ve sürekli olarak değişip dönüşen ilişkileri yakalayabilmek, kent yaşamının amorfliği karşısında anlamlı *formlar* oluşturabilmek ve toplumsal etkileşim biçimlerinin dinamikliğini diğer toplumsal süreçleri de (ekonomi, kültür, siyaset, psikoloji vs.) hesaba katarak bütünlüklü bir tez oluşturabilmek açısından bu türden bir sosyoloji perspektifi gereklidir.

Mekânsal dönüşümü *Gündelik hayat* ilişkileri üzerinden anlama iddiasındaki böyle bir tezde belirli yöntemlere başvurdum. Öncelikle mahallede berber, market, marangoz, kahve ve sanayi bölgesi gibi belirli mekanlarda bolca zaman geçirdim. Zaten genellikle gruplar halinde toplanılan bu mekanlarda hayatın olağan akışı içindeki muhabbetlere katıldım. Ancak daha sonra bu gruptaki kişilerle bireysel olarak başka yerlerde de görüştim. Bu mülakatlarda kullandığım belirli bir soru kağıdım yoktu, çoğunlukla merak ettiğim konulara dair kabataslak bir liste vardı elimde. Dolayısıyla soruları daha çok görüşmelerin seyri belirlemiş oldu. Mahallenin özel durumundan ve görüştüğüm kişilerin mahremiyetlerine dokunan bir çok bilgi olduğundan görüşmecilerin ismini değiştirdim.

ARAŞTIRMA SORULARI

Başlangıçta bu araştırma için belirli spesifik sorular hazırlamış olsam da iki yıla yayılan mülakat sürecimin başlarında bu soruların pek işe yaramadığını gördüm. Zira görüşmelerde ‘hazır’ sorulara ‘hazır’ cevaplar veriliyor ve muhabbet daha en başında tıkanıyordu. Bu yüzden mülakatlar sırasında yarı-yapılandırılmış ve ortamın seyrine göre şekil alabilecek taslak sorular çıkardım. Bu sorularla dönüşmek üzere olan mahalledeki hakim söylemi, dönüşüm arifesindeki mahallede gençlerin bu dönüşümün neresinde yer aldıklarını, soylulaşan mahalle çevresinin gençler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu, sosyo ekonomik dışlanma-damgalanma süreçlerinin nasıl işlediğini ve bu süreçler karşısında gençlerin nasıl taktikler geliştirdiğini anlamaya çalıştım.

- 1- Yoksul mahalleleri belli ‘stratejilerle’ dönüştürmeye ve “ıslah etmeye” yönelik bürokratik süreçler nasıl işlemektedir? Belediyeler, Valilik, sermaye gurupları bu dönüşümün neresinde yer almakta, hangi stratejileri geliştirmektedir?
- 2- Hakim söylemde kriminalize edilen ve marjinalleştirilen mahalle sakinleri bürokratik ve medyatik ‘stratejiler’e hangi ‘taktiklerle’ cevap vermektedir?
- 3- Mahallelerinin dönüşümüyle aynı zamanda alışkanlıkları, yaşam tarzları (mekansal habitusları) da değiştirilmek istenen mahalle gençliği bu dönüşümü nasıl algılıyor?
- 4- Dışlayıcı, kriminalize edici, damgalayıcı eylem ve söylemler nerelerde nasıl kuruluyor, mahalle gençleri bunlarla nerede nasıl karşılaşılıyor ve nasıl başa çıkıyor? Bunlarla başa çıkabilmek adına geliştirilen taktik ve direnişler neler?
- 5- Mahallenin etrafını kuşatan lüks siteler, restoranlar ve AVM’ler dışlanma-damgalanma süreçlerini nasıl etkiliyor? Dönüşme arifesindeki mahallede

gençler bu süreçlere karşı ne gibi taktikler geliştiriyor, bu kuşatılma karşısında nasıl konumlanıyor?

- 6- Mahalleli bir nesil önce -gençlerin anne ve babaları- ne iş yapar nasıl geçinirdi, dönüşümden sonra gençler ne iş yapıyor?
- 7- Formel mesleklerin dışında gençlerin geçinebilmek adına başvurduğu yan yollar neler? Bazıları hukuka ya da genel toplumsal normlara göre 'illegal', 'ahlak dışı' olarak görülen bu yan-yöntemlerin mahallede nasıl bir yeri var ve bu yöntemler gençler için ne anlama geliyor?
- 8- Bürokrasi ve sermaye 'stratejileriyle' dönüşen kent mekanı 'gündelik hayat' içinde nasıl dönüşüyor? Bu grupların stratejik planları ile mekanın gündelik kullanımı birbiriyle ne kadar örtüşüyor? Eğer stratejiler gündelik içerisinde bozguna uğruyor ve mekan başka anlamlar ediniyorsa, bunda mahalleli gençlerin 'taktiklerinin' ne gibi bir rolü var?

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL KENTLEŞME

1.1. Refah Devletinden Neoliberal Devlete

1970’lerdeki küresel resesyona bir tepki olarak ortaya çıkan neoliberalizm Fordist – Keynezyen birikim rasyonalitesi için sonun başlangıcıydı. Bu süreç aynı zamanda küresel kapitalizm için yeni bir ekonomi politik yapılanmayı gerektiriyordu. 1970 ve 1980’lerde serbest ticaret, rekabet, devlet müdahalesinin deregülasyonu, finansallaşma ve özelleştirme gibi neoliberal rasyonalitenin en önemli araçları Dünya Bankası ve IMF gibi örgütler ve Reagan ve Thatcher gibi yöneticiler tarafından hızla kurumsallaştırıldı (Harvey, 2015). Bu kurumlar sayesinde neoliberalizm batı dünyasında rekabetçi finansal kapitalizmin “ideolojik hegemonyasını” tesis etti (Peck and Tickell, 2002: 381).

Kapitalizm, kırılmalar ve süreklilikler de dahil olmak üzere, tarihsel gelişimi boyunca kültürel ekonomik ve sosyal olarak önemli değişimlere yol açmıştır. Dolayısıyla keynezyen dönem, post-fordist dönem, neoliberal dönem olarak adlandırılan bütün dönemler bir bütünün parçaları olmakla birlikte aralarında önemli farklılıklar bulunan dinamik süreçlerdir (Peck & Theodore, 2012; Peck&Tickell, 2002; Brenner & Theodore, 2002). Neoliberal proje liberalizme basit bir yeniden dönüş olmaktan ziyade; bireycilik, rekabet ve bireysel sorumluluğun kutsanmasıyla ‘beşeri sermaye’nin (*human capital*) inşaa edilmesidir (Peck, 2010). Harvey’e göre ise kapitalist gelişmenin yeni hakim modeli olan neoliberalizm “sınıf hegemonyasını” (*class power*) yeniden tesis etmeye çalışan bir restorasyon projesidir.

“Bireysel özgürlük, hürriyetler, kişisel sorumluluk ve özelleştirmenin, serbest piyasa ve serbest ticaretin erdemleri konusunda bir retoriğin arkasına gizlenerek kapitalist sınıfın iktidarını yeniden tesis etmeyi ve sağlamlaştırmayı hedefleyen acımasız politikaları meşrulaştırıyor” (Harvey, 2010: 19).

Mekanı hızla dönüştüren neoliberal politikaları iki farklı döneme ayırarak inceleyen Peck ve Tickell ilk dönemi ‘roll-back’ neoliberalizm olarak adlandırmışlardır. Bu dönemde Keynezyen politikalar mutlak pazar serbestesi uğruna ortadan kaldırılırken devletin hiçbir müdahalesi olmaksızın işleyen bir piyasa mekanizması yaratılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda ekonominin serbestleşmesi pazarın herhangi bir müdahaleye gerek duymadan kendi kendisini sürdürmesi anlamına geliyordu. 1990’larda ise bir takım politika değişikliğiyle beraber neoliberalizm ‘roll-out’ safhasına geçilmiştir. Bu dönemde terk edilen birtakım politikalar ve uygulamalara yeniden dönülerek neoliberal ekonomi yeniden formüle edilmiştir. Bu süreçte daha aktif rol alan devlet kamu-özel ortaklığı, esnek emek politikaları, özelleştirmeler ve soylulaştırma süreçlerinde aldığı gözetim önlemleri ile neoliberal sermaye birikimine katkı sağlamıştır (Peck&Tickell, 2002).

Neoliberalizmin yeni rasyonalitesi artık yalnızca pazarı serbest kılmak değildir, aynı zamanda her yerin pazar kılınması demektir. Kamu sektörünün üstlendiği eğitim, sağlık, güvenlik gibi tüm hizmetler giderek özel sektöre bırakılmaktadır. Dolayısıyla neoliberalizmin yeni *laissez-faire* mantığı sermayenin ihtiyaç duyduğu politikalar üretmek ve sermayeye daha fazla alan açmaktır (Wacquant 1999, Harvey 2009). Neoliberal ideoloji bir yandan serbest pazarın en verimli yol olduğunu savunurken aynı zamanda ekonomik büyüme ve yenilenmeden de sorumlu olduğunu savunur. Dolayısıyla ‘en etkili’ yöntem olan serbest pazar, ekonominin ve hatta yaşamın her alanına yayılmak zorundadır. Daha önceden piyasalaşmamış olan her şey piyasalaştırılmalı, eğitimden barınmaya kadar tüm kamusal hizmetler özelleştirilmelidir. Bu ‘yayılma’ için yalnızca deregülasyon, yani devletin ekonomiden elini eteğini çekmesi yetmez, aynı zamanda devlet aktif bir özne olarak sermayenin rahat edebileceği bir iklim sağlamak üzere yeni politikalar yaratmalıdır (Brenner and Theodore 2002, Peck and Tickell 2002, Harvey 1989, Wacquant 1999, Weber 2002).

Neoliberal rasyonalitenin en önemli ekonomik ideolojisi sermayenin çıkarlarını ve kârlarını koruma altına almaktır (Harvey, 2015). Devletin eğitim, sağlık, kültür gibi sosyal harcamaları kısıtlanırken bütün bu hizmetler giderek özel sektöre

devredilmekte, diğer yandan ise büyük şirketlere ve sermayedarlara vergi indirimleri ve sübvansiyonlarla teşvikler sağlanmaktadır. Neoliberalizm, klasik liberalizmin temel mantığı olan ‘piyasayı korumak’ ideolojisine geri dönerken en iyi yönetimin en az yöneten olduğu yönündeki anlayış yeniden canlanmıştır (Brenner & Theodore 2006). Devletin elini çektiği sosyal alanlarda neoliberalizmin piyasa odaklı kanunları devreye girmiş ve Keynezyen dönemdeki sosyal haklar aşınmaya başlamıştır. Bu dönüşümden en çok etkilenenler ise emekçi sınıflar ve yoksullar olmuştur.

Refah devletinin çöküşü aynı zamanda işgücü piyasasının dönüşümü demektir. Yeni birikim rejiminin ihtiyaçları doğrultusunda iş gücü piyasası giderek esnekleşmiş ve sosyal haklarını kaybetmeye başlamıştır. Taşeronluk bütün dünyada yayılırken işverene istemediği işçiden kolayca kurtulabileceği sözleşmeler yapma hakkını tanıyordu, rekabet odaklı çalışma koşulları çalışan üzerinde kurulan baskıyı arttırıyor ve işçilerin ortaklaşma koşullarını ortadan kaldırıyor. Kendilerini bir yere ait hissedemeyen ‘yüzergezer’ işçiler çalıştıkları işlerde manevi tatmin duygusu yaşayamıyor ve yoksullaşan emekçi sınıfların erozyona uğrayan toplumsal kimlikleri ‘gizli sınıf yaralarının’ daha da derinleşmesine yol açıyordu (Sennet, 1972, 2009).

Neoliberal dönüşüm ekonomik düzenlemelerin yanında/yansıması olarak sosyo-kültürel alanda da yeni söylemler üretmiştir. Bu yeni söylemde yoksulluğun, başarısızlığın ya da dışlanmanın sorumlusu bireyin ta kendisidir (Smith, 1996). Sorumluluk aktarımı neoliberal düzende şirketlerin iç yapısından toplumun ‘başarı’ algısına kadar her yere sirayet etmiştir. Şirketlerdeki hiyerarşik yapılanmalarda her çalışan kendi mevkiisini korumak ve ilerletmekten yükümlüdür, zira işlerin ters gitmesi durumunda sorumluluk mevki sahibine aittir. Herkesin herkesle mücadele ettiği yoğun rekabet ortamındaki güvensizlik ve stres toplumsal hayattaki ortaklaşma ve dayanışmayı zayıflatmış ya da tamamen ortadan kaldırmıştır (Bourdieu, 1998). Bu söylemler büyük toplumsal sorunlara yol açmıştır.

Toplumsal sorunların artışı neoliberal rasyonalitenin ekonomik önlemlere ek olarak sosyal önlemler almasını da zorunlu hale getirmiştir. Böylece yoksullar yeni yönetim ve disiplin teknikleriyle ırksal, sınıfsal ve mekânsal olarak dışlanmış ve marjinalize

edilerek hedef tahtasına oturtulmuştur. Wacquant neoliberalizmin yeni ilkesinin ‘cezalandırıcılık’ (*punitive doxa*) olduğunu söylerken sosyal refahta yapılan kesintilere ve devletin cezalandırıcı politikalarına (*penal state*) dikkat çeker (Wacquant 1999).

Geçtiğimiz son yirmi yılda ceza devleti (*penal state*) kriminal güvensizliğe değil sosyal güvensizliğe verilen bir cevaptır. Toplumların ‘güvenlik’ histerisi kaşınarak başta ABD’de daha sonra Avrupa’da sistemin karşılaşılabileceği tehditlere karşı oluşturulan güvenlikçi politikalara zemin sağlanmıştır. Post-endüstriyel çağda giderek marjinalleşen ve tehlike arz eden alt sınıfların disipline edilmesi için zorunlu bir aşama olan bu cezalandırma yöntemi sistemden sapma değil neoliberal Leviathan’ın tamamlayıcı bir parçası olarak okunmalıdır (Bourdieu 1998; Wacquant 2009). Fordist-Keynezyen politikaların çözülüşüyle birlikte güvenliğe yapılan ısrarlı vurgu sınıfsal endişeleri topluma yayarken bir yandan da “tehlikeli sınıfların” refahın önündeki en büyük tehdit olduğuna dair bir algı inşaa etmiştir. Cezalandırıcı devletin yayılması bir yandan dışlanarak marjinalize edilen emekçi sınıflar üzerinde baskı oluştururken aynı zamanda ekonomik serbestleşme politikalarından dolayı huzursuzlanan alt sınıfların da kontrol altında tutulmasını sağlamıştır.

Neoliberal devlet en tepede sermaye üzerindeki sınırlamaları kaldırarak, ekonomik ve sembolik sermaye sahipleri lehine *laissez-faire* politikalarını uygularken, aşağı tabakalara karşı bu hoşgörüden eser yoktur. Sermaye sahiplerine ve egemen sınıflara karşı oldukça ‘yumuşak’ politikalar izleyen neoliberal devlet sıra güvencesiz istihdamın disipline edilmesi ve serbestleşmenin getirdiği sosyal huzursuzluğu önlemeye geldiğinde müdahaleci ve otoriter yüzünü göstermeye başlar. Kısacası ekonomi alanındaki minimal devlet sıra emek piyasalarına ve kriminal adalete geldiğinde devasa devlete dönüşür. Polis, yargı sistemi, mahkemeler ve hapishaneler cezalandırma ekonomisinin birer parçası olarak giderek büyürler (Wacquant 2009; Gönen 2011; Berksoy 2007).

Refah politikalarının çözülüşüyle birlikte yükselen neoliberal değerler emekçi sınıflar ve yoksullar üzerinde giderek daha da yoğunlaşan bir kontrol ve disiplin iklimi yaratmıştır. Esnekleşen emek piyasası ücretli emekçilerin üzerinde durduğu zemini

giderek kayganlaştırırken, dışlanan ve kriminalize edilen alt sınıflar “tehlikeli sınıflar” olarak damgalanmaktadır. Giderek derinleşen sınıfsal ve mekansal ayrıma meşru bir zemin sunabilmek adına ‘dışarıda’ kalanlar giderek daha fazla ‘suçlanmakta’ ‘cezalandırılmakta’ ve mevcut kötülüğün tek sorumlusu olarak damgalanmaktadır (Gönen, 2011). Sembolik ve maddi sermaye sahiplerinin ihtiyaç duyduğu steril mekanları yaratmak adına yeni yönetim ve disiplin teknikleri ‘icat’ edilmelidir. Devletin ‘*sağ eliyle*’ yürüttüğü bu tekniklerin hedefinde ise kent yoksulları ve işçi sınıfı bulunmaktadır.

Sonraki bölümde bu politikaların etkilerinin ve yankılarının kent ölçeğinde nasıl hissedildiğine, neoliberal politikaların kent mekanında nasıl uygulandığına, uygulanırken nasıl dönüştüğüne ve kent mekanını nasıl dönüştürdüğüne bakacağım.

1.1.1 Fordist Kentler

Fordizm olarak adlandırılan bu süreç genel olarak kitlesel üretim ve kitlesel tüketime dayanan yeni bir endüstriyel organizasyon biçimidir. 1920’lerde Henry Ford’un bant sistemi düzenine dayanan yeni teknolojinin gelişmesiyle başlayan bu ‘geniş’ toplumsallaşma süreci tarihte daha önce görülmemiş yeni bir üretim pratiğinin sosyal ilişkileri ve mekânsal ilişkileri yeniden ve radikal olarak şekillendirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Fordist üretim modeli yalnızca fabrikadaki üretim sürecini ve mimarisini değil aynı zamanda kentteki sosyal mekanı, estetik anlayışını, bireyselliği ve tabii ki bedeni yeni formlar altında üretmiştir. Harvey Fordizmin yeni toplumsal biçimi için “bütünüyle yeni bir estetik ve metalaşma kültürü” demiştir (Harvey, 1989). Fordist dönem boyunca bu yeni öznellikler çerçevesinde yürütülen kentsel politikaların dönüştürdüğü sosyo-kültürel iklimin kent ölçeğindeki görünümleri bu bölümün temel konusudur. Fordizmin kent ölçeğindeki görünümünü takip edebilmek için öncelikle bu yeni üretim modelinin birbirine girift olan ekonomik, siyasi ve toplumsal yansımalarını kısaca değerlendireceğim, daha sonra ise birbirine bağımlı bu üç ayağın kent mekanındaki görünümüne değineceğim.

Fordizmin itici gücü olan ‘aşırı birikim’ ayrıntılı iş bölümüne, kitlesel üretime ve karar alma mekanizmalarının üretim sürecinden ayrılmasına dayanmaktadır. Bu süreçlerin işleminde devlet oldukça önemli bir yere sahiptir. Emek piyasası, asgari ücretler ve toplam talep gibi ekonominin ana hatlarını belirleyen politikalar üreten Keynezyen devlet arz-talep dengesini düzenleyerek ekonomik dalgalanmanın şiddetini göğüslemiştir. Ücretlerin, talebin, karların ve yatırımın hızla yükselişe geçtiği Fordist dönemde devlet sermaye ve tüketim mallarını bir araya getiren aracı olmuştur (Jessop, 1991). Hızla büyüyen sermaye Keynezyen müdahalelerle kamu yatırımlarına dönüştürülmüş böylece istihdam ve ücret artışı sağlanarak bu kitlesel üretimi tüketebilecek bir işçi sınıfı ortaya çıkabilmiştir. Refah devletinin başarısının arkasında savaş sonrası ekonomik gelişmenin gücü vardır. Fordist genişlemenin getirdiği vergiler finansal bir büyüme yaratırken aynı zamanda sermaye sahipleri ve işçi sınıfı arasında sınıfsal bir uzlaşının temellerini oluşturmuştur. Emek pazarındaki istihdam oranının yüksekliği nispi yoksulluğu azaltmış ve hızlı bir refah artışı sağlamıştır. Keynezyen politikalarla büyüyen refah devleti bir süre sonra Fordist birikim rejiminin altını oymaya başlamıştır. Bu durum sınıfsal güç dağılımının işçi sınıfı lehine bozulmasıyla sonuçlanmıştır. Sosyal refahın artmasının yanı sıra refah devletinin kendisi de önemli yapısal değişimler geçirmiş ve sosyal refah politikaları ile şekillenmiştir.

Merkezinde devlet müdahalesi, talep odaklı kentleşme ve iç tüketimin (*domestic consumption*) yer aldığı Keynezyen politikalar 2. Dünya savaşı sonrasında devlet öncülüğünde geliştirilmiştir (Harvey, 1989; Smith, 1996). Devletin öncülüğünde yürütülen kentlerin inşa sürecinde dev yatırımlar ve tüketim teşvik edilirken kapitalizm gündelik hayatın tüm görünümünü istila etmeye başlamıştır (Lefebvre, 2014). 1929 yılında New York borsasının çöküşüyle başlayan büyük buhrana bir çözüm olarak F. Roosevelt devletin etkin katılımını öngören büyük kamu projelerini hayata geçirilmiştir. Karayolları, havaalanları ve barajlar gibi büyük inşaat projeleriyle büyük istihdam alanları yaratılmış böylece büyük buhranın en önemli sebebi olarak görülen tüketim harcamalarının azalmasının önüne geçilmiştir. Bu dönemde klasik liberal dönemin aksine serbest piyasanın kendi haline bırakıldığında başarısız olabileceği ancak devletin müdahalesiyle güvenli bir şekilde işleyebileceği görüşü

kabul edilmekteydi. Keynezyen politikalar meşru zemin kazanmaya başladıkça devlet ekonomiye daha fazla müdahale etmeye ve düzenlemeye başladı. Bu dönemde sosyal haklar bir vatandaşlık hakkı olarak meşruiyetini sağlamış ve ABD giderek Avrupa modeli olarak görülen sosyal demokrasi politikalarını uygulamaya girişmiştir.

Fordist üretim modeli insanlık tarihinde yeni bir üretim tarzının başlangıcı olarak sayılmaktadır. Taylorist endüstriyel rasyonalizasyon girişimlerinin ana prensibi yönetsel görevlerle fiziksel görevler (yarı-kalifiye ve vasıfsız emek) arasında katı bir iş bölümüdür. Kalifiye işçiler üretim sürecinin karar alma mekanizmalarından tamamen dışlanarak katı bir hiyerarşik üretim organizasyonu oluşturulmuştur (Harvey, 1989). Rasyonalize edilmiş bu hiyerarşik bant sisteminde işçilerin ‘verimlilikleri’ dakika dakika takip edilirken işçiler üzerindeki denetim giderek artmıştır. Fabrikalardan başlayan bu hiyerarşik yapılanma hayatın bütününe yayıldıkça kentlerde buna göre şekillenmeye başlamıştır. Endüstriyel verimliliği arttırarak kârını maksimize etmeye dayanan bu tarz bir üretim örgütlenmesi tüm hayatı kuşatacak yeni bir ahlak yaratmaya çalışmıştır; “yeni üretim süreci ve yeni işin yarattığı yeni bir insan” (Gramsci, 2000). Eğitimden sağlığa, barınmadan boş zaman alışkanlıklarına kadar bütün gündelik hayat bu üretim modeli etrafında kümelenmeye başlamıştır. Fabrikaların çevresinde kurulan kentlerde işçilerin ev içi yaşamlarına müdahale edecek kadar örgütlenen bu model Harvey’e göre işçilerin yanlış bilinçlenmesinin yolunu açacak kadar güçlüdür.

The drive by labor to improve its condition may be prevented by a variety of stratagems into a definition of use values advantageous to accumulation rather than reflective of the real human needs of labor.(Harvey, 1985: 46-47).

Sermayenin güçlü kültürel hegemonyası içerisinde dönüşen ‘yeni insanın’ habitusu da yeni üretim modeli ile ilişkili olarak şekillenmeye başlamıştır. Keynezyen devlet, büyük sermaye grupları ve işçi sınıfı arasındaki denge Fordist üretim modelinin rotasını belirlemiştir.

The attempts made by Ford, with the aid of a body of inspectors, to intervene in the private lives of his employees and to control how they spent their wages and how they lived is an indication of these tendencies. Though these tendencies are still only 'private' or only latent, they could become, at a certain point, state ideology, inserting themselves into traditional puritanism and presenting themselves as a renaissance of the pioneer morality, of the 'true' Americanism, etc. (Gramsci, 2000: 291).

Yeni bir üretim modeli çerçevesinde ‘doğuşuna’ tanıklık ettiğimiz ‘yeni insan’ fordist toplumsallaşmanın biricik ürünü değildir. Zira ‘yeni insan’ içinde yer aldığı güç ilişkilerinin içerisinde özneleşirken bu süreci içeriden belirleyen direniş ve rıza gibi başka mekanizmalar da devreye girer. Bu mekanizmalar toplumsallığın yaratımında en az fordist stratejiler kadar etkilidir.

Bireyleri belirli ‘pozisyonlara’ davet ederek bir özne olarak tanımlayan (ya da tanımlamayan) mekanizmanın ne olduğuna dair bir teori. Tıpkı nasıl moda oldukları, nasıl biçimlendikleri, nasıl üretildikleri ve bu pozisyonları nasıl ‘icra ettikleri’ ve neden bir kez bile büsbütün olamadıkları ve bazılarının neden bunları hiç yapmadığı ya da neden daimi, kavgacı bir mücadele verildiği, direnildiği, pazarlık edildiği ve normativiteyle uzlaşıldığı ya da düzenleyici kurallarla yüzleşerek onları kendilerine göre regüle ettiklerine dair bir teori (Hall, 2000: 14).

Hayatın tümünü kuşatma yolundaki yeni Fordist ahlak yapısı gereği birtakım krizlere gebe dir. Planlanan Fordist üretim stratejileri “Gündelik hayat pratikleri” (de Certeau, 2008) ile kent içerisinde yeniden üretilir. Dolayısıyla üretim-tüketim ilişkisi üzerindeki düalist mantık aş ılarak üretimin yeniden üretimi ya da tüketimin yeniden üretimi gibi daha karmaşık süreçler ortaya çıkar.

Fordist dönemde endüstriyelleş en kentlerin çevrelerinde oluşmaya başlayan konut ekonomisi artan işçi ücretlerine bağı lı olarak verilen konut kredileri ile beslenmiştir.

Bir yandan ücretleri yükselen işçiler bu artışa dayanarak kredilerle ev almışlardır. Refah devletinin konut projeleri sayesinde genişleyen kent merkezleri refahı artan orta sınıf için aynı zamanda bir tüketim mekanı olarak şekillenmiştir. Sıkıştırılmış bir fabrikada ve onun yansıması olarak sıkıştırılmış kentlerde bir arada yaşayan işçilerin ‘birlikteliği’ Fordist dönemde sermaye karşısında önemli bir pazarlık gücü oluşturmaktadır. “Pazarlık gücü” ile işçilerin, devleti sosyal politikalar geliştirme yönünde sıkıştırma ve baskı altına alma güçlerini ifade ediyorum. Dolayısıyla bu güç pazarlık masasında işçi sınıfının eline önemli bir koz olarak bulunmaktadır. Asgari ücret artışına olanak veren etmenlerden birisi bu pazarlık gücüyken diğeri ise hızla artan üretimin emilimini sağlamak için yaratılmak istenen orta sınıftır. Sosyal güvence, sağlık, eğitim ve altyapı yatırımlarına aracılık eden devlet yeni orta sınıfın kitlesel üretim ve kitlesel tüketimini garanti altına almaya çalışıyordu. Bu şartlar altında Keynezyen devletin meşruiyeti giderek başarılı sosyal politikalar uygulayabilmesi ile ölçülüyordu (Harvey, 2009).

Bu bağlamda, kent mekanı ve sosyal hizmetler Castells’in de belirttiği üzere, bu pazarlık süreçlerinin en önemli konularını teşkil ediyorlardı (Castells 1978). Kentsel ihtiyaçlar, başka bir deyişle “kolektif tüketim” süreçleri (Castells 1978: 15-36) emeğin yeniden üretimindeki rolleri itibarıyla oldukça hayatiydiler. Kent mekanı, Castells’in belirttiği üzere, emeğin yeniden üretiminin mekanı olduğu ölçüde sermaye birikim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu açıdan, özellikle Berlin, Viyana, Amsterdam gibi işçi sınıfının güçlü ve sosyalist eğilimlerin yaygın olduğu şehirlerde bu dönemde kentsel sosyal hizmetlerin yaygın bir şekilde tesis edildiğini görüyoruz. (Erman, 2016: 37). Sosyal konut projeleri, refah devletinin bu tür kentsel/kolektif ihtiyaçlara yönelik sunduğu çözümlerin en önemlilerinden sayılabilir. Bu tarz projeler, savaşın yol açtığı konut ve gecekondu sorununa bir tür çözüm olarak gelişmişti. Sosyal refah projeleri elbette tüm dünyada farklı şekilde gelişmiş ve uygulanmıştı. Ancak refah devleti döneminde işçi sınıfı ve kent yoksullarının durumlarının büsbütün iyi olduğunu düşünmek de hatalı olur. Kent mekanlarına ve kent yoksullarına müdahale etme pratikleri neoliberalizmle başlamamıştı. Gecekondu alanlarını dağıtmak ve kent merkezlerini temizlemek için kentsel dönüşüm projeleri 1950’ler ve 1960’larda Amerika’da, özellikle siyahi mahallelerinde (gettolar) yaygındı. (Erman 2016: 35)

İki savaş arasında temellenen ve İkinci Dünya Savaşı sonrası rasyonalleşerek ekonomik büyümenin hızıyla hegemonyasını tesis eden Fordist üretim modeli giderek aşınmaya başlamış ve 1973 Petrol Krizi sonrası yerini hızla yeni bir birikim rejimine dolayısıyla yeni bir üretim modeline bırakmıştır. Tüm dünyada kendini gösteren ekonomik daralma sonucunda fabrikaların çevresinde kurulan üretime baēlı kentler yavaş yavaş terk edilmeye başlayınca giderek boşalan endüstriyel kentler çöküntü haline gelerek değersizleşmiştir. Fordist dönemde çoēunluēunu işçi sınıfının oluřturduēu, Keynezyen politikalarla görece refahın yüksek olduēu, üretimin ve tüketimin merkezi konumundaki bu kentler Fordist üretim modelinin çöküşüyle beraber çürümeye yüz tutar.

Kentlerin çürümeye yüz tutması ile Keynezyen *işletmecilik (managerialism)* mantığının çözölüşü birbirine paraleldir. Eşitlikçi liberalizm çözölmeye başlarken Keynezyen kentleşme çerçevesinde oluşturulan kurumlar, pratikler ve politikalar giderek çözölmeye başlamıştır. Bunun sonucunda Fordist kentlerdeki egemen güçler –pozisyonları fark etmeksizin- kendilerini daha rekabetçi bir ortamda bulmuşlardır. Kentlerin yönetiminde 1960’larda oldukça karakteristik olan *işletmecilik* yerini giderek *giriřimciliēe (entrepreneurialism)* bırakmıştır. ‘Girişimci kentlerin’ yükselişi ise kentler arasında büyük bir rekabet ortamının oluşmasını saēladı. Kentler arasındaki rekabetin ise dört farklı boyutu vardır;

(a) uluslararası iş bölümünde pozisyon almaya yönelik rekabet; (b) tüketim merkezi olmaya yönelik rekabet; (c) kontrol ve denetim fonksiyonları –finansal ve yönetsel- üzerindeki rekabet; (d) yeniden daēıtım üzerindeki rekabet (Harvey, 1994 : 365).

Görece daha katı bir üretim modeli olan Fordizmin giderek aşınması sonucu ‘esnekleşen’ yalnızca fabrikalardaki üretim koşulları olmamıştır. Post-Fordist olarak adlandırılan dönemin neredeyse her alanına sirayet eden ‘esneklik’ ekonomiden topluma kentten siyasete bütün alanları yeniden belirlemiştir. İş gücü pazarı yeniden

şekillenirken işçi sınıfı ‘pazarlık gücü’nü kaybetmiştir, şirketlerin yönetim organizasyonu ve iş etiği dönüşürken ücretlendirilemeyen rekabetçilik yaygınlaşmıştır, finans sektörü giderek büyürken kredi sistemi ve finansal yatırımlar ile birlikte paranın formu değişmiştir, tüketim alanında ise pazarlama stratejileri çeşitlenmiş ve kitlelere –sınıflara- yönelik üretim yerini kişilere ve gruplara özgü üretime bırakmıştır (Jessop, 2003).

1.1.2. Post-Fordist Kentler

1.1.2.1. Sermayenin Mekansallaşması – Mekanın Metalaşması

Neoliberal çağda politik ve ekonomik dönüşümün yanında mekanın kendisi de neoliberalleşmektedir. Bu durum aynı zamanda neoliberalizmin kendi dönüşümünü de temsil eder (Peck and Tickell 2002). Neoliberalizm kendisi dönüşürken bir yandan da kenti dönüştürür, bu dönüşümler karşılıklı etkileşim biçiminde sürerler ve birbirlerini etkileyip etkilenirler. Brenner ve Theodore'un "*actually existing neoliberalism*" diye adlandırdıkları bu durum neoliberal rasyonalitenin mekanın ekonomi-politiğiyle birlikte şekillenmesini vurgular (Brenner & Theodore, 2002). Neoliberal kent politikaları mutlak bir şekilde beyaz bir sayfaya yazılan kesin kurallar değildir. Bu kurallar ve yapılar bütünü birbirlerine eklenerek mekanda var olur. Kent bu süreçte bir tür *palimpsest** olarak geçmişin ve şimdinin izlerini bir arada taşır. Dolayısıyla, bu *palimpsest* üzerine yazılan neoliberal kent politikaları da eski kurumsal pratiklerin, yerel politik farklılıkların ve toplumsal-siyasal gerilimlerin arasında şekillenen dinamik politikalardır.

Hangi politikaların refah devleti uygulamalarını sınırladığını belirlemek oldukça kolaydır, zor olan ise devlet aygıtlarının nasıl olup da neoliberal rasyonalitenin çekim kuvvetine girdiğidir (Jessop, 2002). Kentler 1970'lerden itibaren giderek neoliberalizmin stratejik mekanları olarak önem kazanmaya başlamasıyla "yaratıcı yıkım" kentlerde kurumsallaşarak tüm dünyada yayılmış ve kentsel mekanın özelliklerine göre farklı şekillerde kendini yeniden üretebilmiştir (Peck, Theodore, Brenner, 2009). "Yaratıcı yıkım" bize mekansallaşan neoliberalizmin nasıl ikili bir süreç olarak hem yaratım hem de yıkım faaliyetlerini bir arada işletebildiğini açıklayabilir;

* Palimpsest eski çağlarda kullanıldıktan sonra silinerek üzerlerine yeni bir şeylerin yazıldığı parşömenlere verilen isimdir. Baudelaire'in hafızayı bir tür palimpsest olarak adlandırması gibi kentsel hafızayı ve kent mekanını da buna benzetebiliriz. Yazdıkça silinen, yeninin belirginliği ve parlaklığı altında eskinin izlerinin varlığını sürdürdüğü bir mekan olarak kent.

Concrete programs of neoliberal restructuring tend to combine the rollback of oppositional institutional forms through the dismantling of collectivist, progressively redistributionist systems and the contradictory deregulation of economies, along with the rollout of new modes of institutional regulation and new forms of statecraft (Peck, Theodore, & Brenner, 2009: 55).

Bu bağlamda kentler neoliberalizmin yeni mekanları olarak ortaya çıkıyorlar. Jassop’a göre kent uluslararası yatırımların, sermayenin ve pazarlamanın yönlendiği mekanlardır. Ayrıca kentler neoliberalizmin büyük ekonomik ve politik stratejilerle hegemonyasını tesis etmesinde de kritik bir öneme sahiptirler (Jessop, 2002). Kamu ve özel sektörün giderek artan işbirliği kentsel mekanda yatırımcılar için büyük olanaklar sağlamıştır. Yatırımcılara ucuz arsa sağlanırken yapılacak yatırımlar için vergi indirimleri yapılmaktadır, şirketlere yatırım yapmaları için aktarılan sübvansiyonlar ise herhangi bir karşılık beklemeden koşulsuz olarak sunulmaktadır. Fordist dönemde zenginliğin dağıtıcısı olarak işleyen kentsel yönetim politikaları bu dönemde ‘şehri geliştirmeye ve ekonomik gelişime’ odaklanan yarı şirket haline gelmiştir (Mayer, 1994). Tüm toplumsal hayatı yeniden düzenlediği gibi kentsel politikaları da yeni bir yönetim anlayışıyla şekillendiren yeni neoliberal rasyonalite sonuçları açısından derin ve geri dönülemez sosyal çözümlere ve kutuplaşmaya yol açmıştır. 1970’lere doğru kent merkezlerindeki ekonomiyi ve sosyal istikrarı sağlamak üzere dizayn edilen kent politikaları ise yoksullaşmayla birlikte artan suç ve toplumsal karışıklıkları önlemek yerine bu krizin derinleşmesine neden olmuştur (Castells, 1977). Bu yeni “kent politikaları” dönemi eleştirel Marksistlere göre yeni bir kapitalist birikim modelinin işaretleridir.

1.1.2.2. Yeni Bir Birikim Modeli olarak Kentleşme

Lefebvre 1970 gibi erken bir tarihte kentleşmenin artık endüstriyellemenin önüne geçtiğini söylüyordu (Lefebvre; 1998). Bugün kapitalist ekonominin büyümesi yolunda en etkili faktör kentleşmedir, kentsel üretimin kendisi yeni bir üretim alanı

yaratmanın ötesinde aynı zamanda başlı başına en büyük üretim sektörü haline gelmiştir. Bu yeni birikim modeli çoğunlukla daha fazla eşitsizliği, sosyal ve mekânsal ayrışmayı, dışlanmayı beraberinde getirmiştir. Bu yeni modelde mülkiyet müessesesinin bizzat kendisi bir birikim stratejisi olarak zenginliğin ana kaynağıdır (Harvey, 1978; Smith, 1996). Bu yolla serbest pazara dahil olmayan tüm mekanlar, süreçler ve ilişkiler yeniden tanımlanır ve kent mekanı bir bütün olarak yeniden düzenlenir (Harvey, 2015). Harvey'e göre mülksüzleştirme yoluyla birikimin dört ana özelliği vardır:

Bunlardan ilki özelleştirme ve metalaştırmadır. Bu süreç kamusal malların kamu-özel ortaklığı ve özelleştirmeler yoluyla özel sektöre aktarımıdır. Kamu özel ortaklığı devlet, yerel yönetimler ve sermaye kesimi arasında yapılır. Bu ortaklık eğitim, sağlık, altyapı, güvenlik gibi alanlarda uygulanmış ve uygulanmaktadır. Neoliberalizm piyasayı hakimiyeti altına almaya başladıkça kar amacı gütmeyen kamu kurumları ve dokunulamayacağı düşünülen sosyal hizmetler giderek özelleştirilmeye ve piyasalaştırılmaya başlar (Harvey 2015).

İkinci temel özellik ise finansallaşmadır, bu süreç 1980 sonrası serbestleşme (deregülasyon) ile birlikte spekülasyonlu pazardaki yatırımların önemli ölçüde artmasıyla başlamıştır. Basit arz-talep ilişkisine dayanan temel ekonomik mantıktan ziyade finansal sistem çok daha komplike ve dengesizdir. Serbestleşmiş piyasadaki spekülasyonlara, diğer bir deyişle söylentiye dayanan bu sistem brokerların çeşitli manipülasyon teknikleriyle hiçbir üretim yapmadan büyük gelirler elde etmelerini sağlamıştır. Harvey'e göre serbestleşen piyasa sayesinde finansal sistem spekülasyon, sahtekarlık ve hırsızlık gibi yöntemlerle yeniden dağıtımın yapıldığı merkez konumuna gelmiştir (2015: 161). Bu durum eşitsizliğin katmerleşmesine yol açmış ve giderek zenginliğin küçük bir azınlığın elinde toplanmasına yardımcı olmuştur.

Mülksüzleştirme yoluyla birikimin üçüncü özelliği ise kriz yönetimi ve manipülasyonudur. Kriz yönetimi zenginliğin ve gücün (power) sistematik olarak yoksullardan zenginlere aktarılması sürecidir. Bu süreçte bir yandan artık kar etmediği söylenen devlet kurumları özelleştirilirken diğer yandan kentin yoksul alanlarındaki

kamu hizmetleri giderek bilinçli bir şekilde azaltılarak bu alanlar çürümeye terk edilir. Bilinçli olarak yürütülen kentsel mekanların tek bir çıkışı vardır, soylulaştırarak (gentrification) yatırım alanlarına dönüştürülür

Son özellik olarak devlet eliyle yeniden dağıtım ise kaynakların alt sınıflardan üst sınıflara aktarımıdır. Harvey'e göre bu özellik neoliberalizme özgü değildir, devlet eliyle yeniden dağıtım Keynezyen dönemden bu yana liberalizme içkindir. Yeniden dağıtım süreci devletin vergi hukukundaki değişiklikleri ve şirketlere verilen imtiyazlar yoluyla işler. Vergilerin ve dağıtımın yeniden yapılandırılması sayesinde şirketler daha kolay para kazanabilir ve yatırım yapabilir hale gelirken yoksullar giderek yoksullaşmaya devam ederler (Harvey, 2015). Böylece mülksüzleştirme yoluyla birikim bir yandan sermaye birikimine katkıda bulunurken diğer yandan sermaye sahibi sınıfların gücünü (*class power*) perçinler ve sınıf mücadelesinin arenası olan kentlerde tarafını net bir şekilde açığa vurur (Lefebvre; 2013, Harvey; 2009).

Harvey'in bahsettiği dört ana özellik kentlerde vücut bulmaktadır. Özelleştirme, finansallaştırma, metalaşma ve manipülasyon yoluyla şekillenen yeni kentler giderek sermayenin kurallarınca yönetilmektedir. Neoliberal dönemde doğuşuna tanık olduğumuz rekabet halindeki küresel kentler bu dört ana özelliğin çevresinde şekillenmektedirler. Ancak bu dört ana özellik hiçbir zaman tek başına etkili olmamış en keskin neoliberal kurallar bile yerellekle birlikte şekillenerek farklı modeller oluşturmuşlardır.

1.1.2.3. Rekabetçi Kentler

Emeğin yeniden üretimi için kitlesel tüketime öncelik veren Keynezyen kent politikaları yerini kapitalist birikimin yeniden üretimine öncelik veren kent politikalarına bırakmıştır. 1972 itibariyle ABD'de ortaya çıkan ekonomik kriz kısa sürede dünya çapında küresel bir resesyona dönüşmüş. Pazar küçülürken işsizlik artmış ve işçi sınıfı önemli ölçüde zayıflayarak kırılmanlaştırmıştır. Hakim sınıflar bu

süreçte zor da olsa daha rekabetçi bir ekonomik kompozisyon içerisinde bir araya gelmişlerdir. 1960'ların 'işletmecilik' mantığı yerini kentsel yönetimin yeni motifi olan 'girişimcilik' bırakırken girişimci kentlerin yeni ekonomik sistemde var olabilmeleri için diğer kentlerle rekabet içerisinde olmaları gerekiyordu. Kentler arasındaki bu rekabet çok daha esnek bir emek süreciyle paralel gidiyordu, 1970 öncesinin katı ve hiyerarşik emek örgütlenmesine karşın yeni dönemin 'esnekliği' rekabetçi kentler ve rekabetçi ekonomiler açısından hayati öneme sahipti (Harvey, 1987).

Refah politikalarının güvenceye aldığı kamusal hizmetlerin neoliberal dönemde giderek parçalanmasıyla bu hizmetlerin üstlenilmesi üzerinde büyük bir mücadele ortamı doğmuştur. Kamu-özel ortaklığı çerçevesinde yeniden şekillendirilen kamusal hizmet tüketimi yerele odaklanmak yerine artık finans ekonomisinin küresel normları etrafında şekillenmeye başlamıştır. Bu ölçek değişimi ise kentin gerçek kamusal ihtiyaçları üzerindeki pazarlık gücünü zayıflatmış ve karar alma mekanizmalarını daha hiyerarşik bir yapıya eklemlenmiştir (Harvey, 2015; Peck & Tickell, 2002; Swyngedouw, 1997).

Post-fordist dönemin ruhu olarak adlandırabileceğimiz rekabetçilik başta ekonomik alan olmak üzere tüm hayata yayılmıştır. İş yerinde, evde, ailede, sosyal medyada ve artık kaçınılmaz olarak kentler arasında yükselen rekabetçilik sosyal bağları zayıflatmıştır. Rekabetçiliğin gölgesinde yükselen yeni kentler ise 'küresel kentler' olarak kentsel politikalarını içinde yaşayan insanlara ve gerçek ihtiyaçlara odaklanarak değil, rekabet ettiği diğer kentlere ve küresel finans kapitalizmin kurallarına göre oluşturmaya başlamıştır.

1.1.2.4. Küresel Kentler

Küresel kentlerin ortaya çıkışı 1970'lerde küresel ekonominin genişlemesiyle birlikte olmuştur. Küresel ekonominin ortaya çıkışı ise yatırımların artık doğrudan doğruya üretim alanına değil finansal sermaye piyasalarına yapılmasıyla paraleldir (Keyder, 1992). Sermayenin daha önce görülmemiş bu yeni hareket biçimi ise küreselleşen

kentlerde yeni bir ekonomi modeli yaratmıştır. Finans ekonomisi ve onun gerektirdiği yeni istihdam modeli ise sınıfsal ilişkileri dönüştürmüş ve emekçi sınıfların aleyhine yeniden örgütlemiştir.

“Kentler artık endüstriyel üretim merkezleri olmaktan çıkarak finans sermayesinin işlem gördüğü küresel kentlere dönüşmüştür” (Sassen, 1991). Neoliberal kent politikalarına eklenen şehirler bir yandan fiziksel olarak dönüştürülürken aynı zamanda kentsel ekonomi de sanayi üretiminden hizmet sektörüne kaymaktaydı. Zira neoliberal dönemde kentlere çekilmek istenen uluslararası şirket ve yatırımcıların hizmet sektörüne ihtiyacı vardı (Sassen 1991).

Küresel kentlerin ortaya çıkışı neoliberalizmin anahtar kavramlarından biri olan ‘rekabetçilik’ ile yakından ilişkilidir. Thatcher ve Reagan döneminden bu yana giderek en iyi ekonomi politikası olarak görülen neoliberalizm kentler arası rekabete ve eşitsiz coğrafi gelişime sebep olmuştur. ‘Rekabetçi kentler’ sermaye ve yatırımların yeni mekânı haline gelmişlerdir. Dolayısıyla yeni rekabetçi mekândaki eşitsiz gelişme yalnızca coğrafi olarak değil aynı zamanda sosyal alanda da kendini göstermiştir (Brenner and Theodore 2002, Peck and Tickell 2002, Harvey 2015, Smith 2002).

Şehirler giderek neoliberal kentleşmenin parlatarak sunduğu ve büyümenin tek yolu olarak gösterdiği ‘küresel kent’ sloganı altında dönüşmeye başlamıştır. Küresel kent sloganının temel amacı ise pazar odaklı büyüme yoluyla turistlerin, iş adamlarının ve seçkinlerin yararlanabileceği tüketim mekanları yaratmaktır. Bir yandan giderek sanayisizleşen kent merkezleri diğer yandan giderek kalabalıklaşmaktaydı. Kentlerde biriken nüfusun istihdam edilebilmesi için yeni yollara ihtiyaç vardı. Bu noktada ise devreye neoliberalizmin yeni ideolojisinin taşıyıcısı olan küresel kentler giriyordu. Bu kentlerdeki istihdam ise çoğunlukla hizmet sektörü üzerinden yürüyordu. Devasa iş merkezleri, büyük ticaret limanları, kapasiteleri giderek artan havalimanları, fuarlar, lüks oteller, büyüyen ve yenilenen stadyumlar küresel kentlerin başlıca istihdam alanları olmuştu. Bir yandan istihdam sağlayan bu büyük yatırımlar diğer yandan ‘girişimci kentin’ marka yüzünü oluşturarak kentleri pazarlıyordu (Harvey 2012: 427).

Sassen'e göre yatırım çekebilme kapasiteleriyle ölçülen 'küresel kentler' küresel ekonomide var olabilme güçleriyle tartılmışlardır (1991). Gerekli programlar uygulandığında kentlerin küresel ekonomide 'başarılı' olabileceği söylemi ile bu 'lige' girebilmek için kentler giderek daha rekabetçi politikalar izlemeye başlamışlardır. Başında New York, Tokyo ve Londra gibi kentlerin geldiği küresel kentlerin başarılı olabilme kapasiteleri ekonomilerini deregüle edebilmelerine, kamu kurumlarını özelleştirebilmelerine ve yatırımcılara güvenli bir ortam sağlayabilmelerine bağlıdır (Sassen, 1991). Yeni dönemde küresel ekonomiye eklemlenmek isteyen devletler bunu ancak küresel kentler üzerinden yapabilirler, dolayısıyla rekabete girebilecek küresel kentlerden yoksun devletler sisteme entegre olamazlar.

Küresel Kent kavramının teorik ve ampirik sınırlılıklarına dikkat çeken Smith (2002) bu kavramın kentsel ekonominin değişen içeriği hakkında önemli açılımlar sunduğunu kabul etse de kentsel ilişkileri ve kentin nasıl inşa edildiğini açıklamada yetersiz kaldığını belirtir. Brenner ise Sassen'in yaklaşımını "şaşırtıcı derecede devlet merkezli" bulmaktadır (1998:11).

"Sassen'in iddiası mekanların fiilen nasıl inşa edildiği konusunda biraz muğlaktır. Yeterince açıklayıcı değildir. Sanki küresel toplumsal ekonomi; içinde bazı daha küçük kapların, yani kentlerin, yüzdüğü kapların -ulus devletler- bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Küreselleşme bu kapların içinde gerçekleştirilen toplumsal ve ekonomik ilişki ve etkinlik türlerinde dramatik bir değişime, kaplar arasında etkinliklerin tekrar paylaşımına ve küresel denizdeki çalkantıdan kentlerin hırpalanma düzeyini artıracak şekilde ulusal kaplarda artan bir geçirgenliğe neden olmaktadır" (Smith, 2002)

Smith'e göre kentlerin tüm işlevlerinde, faaliyetlerinde ve ilişkilerinde kapitalizmin baskın bir ölçeklendirme etkisi vardır. Kent ölçeği artık toplumsal yeniden üretim unsurlarıyla değil fakat küresel ekonomik ilişkiler ölçeğinde belirlenmektedir (Harvey, 2015; Jessop, 2002). Kentlerin küresel ölçekte belirleniyor olması aynı zamanda yerel olanın küresel şirketlere, küresel kurum ve strateji merkezlerine ve finansal kapitalizme daha fazla eklemlenmesini dolayısıyla daha fazla eşitsizliği beraberinde

getirmektedir (Hackworth, 2007; Brenner & Theodore, 2002). Bu eklemlenme “küresel kentler” arasında rekabeti arttırır. Aynı zamanda kentsel refah ve finansal ekonomi arasındaki uyumsuzluklarda hükümetlerin göbekten bağlı bulundukları finansal ekonominin tarafında olmalarına yol açar. Böylece kamusal harcamalar kısıtlanırken kentin emekçi sınıfları üzerindeki ekonomik ve cezai yaptırımlar ağırlaşır. “Küresel kent” olma yolunda kaynaklar bol kepçeden harcanırken, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve altyapı gibi en temel kamusal hizmetler dahi piyasalaşmaya başlar. Bu hizmetlerin özelleştirilmesi bir yandan devleti büyük bir mali yükten kurtarırken diğer yandan küresel ekonomiye eklemlenme süreçlerini hızlandırarak kentlerin uluslararası marka değerini yükseltmektedir. Piyasalaştırılan, dolayısıyla yoksul sınıfların giderek ulaşmakta zorlandığı kaliteli kamusal hizmetler ise ancak parasını ödeyebilenin ulaşabileceği birer meta haline dönüşür.

Neoliberal dönemde sermaye-devlet ve toplumsal yeniden üretim-toplumsal kontrol arasındaki ilişkiler köklü biçimde değiştirilmiştir. Bu değişimler ise toplumsal ilişkilerin coğrafyasını yeniden belirlemiş ve yeniden ölçeklendirmiştir. Kentsel, ulusal, bölgesel ve küresel coğrafyalar giderek yeni ilişkiler ağı altında birbirine bağlanmıştır. Bu dönemde özellikle kentsel ölçek küreselleşmenin ideolojik söylemi altında yeniden tanımlanmış ve yeni bir şehircilik anlayışı doğmuştur. Soylulaştırma (gentrification) ise bu yeni şehircilik anlayışının merkezinde bulunmaktadır (Smith, 2002).

1.1.3. Dönüşen Kentler

1.1.3.1. Soylulaştırma

Neoliberal kent politikalarının kent mekanında en belirgin görünümlerinden birisi ise soylulaştırma (*gentrification*) sürecidir. Bu süreç öncelikle ve özel olarak konutların dönüşümüne işaret etse de daha geniş ölçekli baktığımızda piyasalaşmayla birlikte kentsel hayatın tümüne sirayet etmiş gibi görünmektedir. İlk olarak Londra New York ve Paris gibi gelişmiş kentlerde ortaya çıkan bu süreç oldukça yerel bir ölçekte

başlamışken bugün tüm dünyada farklı görünümeler altında kendisini göstermektedir (Smith, 2002).

Kapitalizmin sermaye birikiminde kentlerin inşası her zaman merkezi bir konu olmuştur. Sermaye fazlasının yatırıma dönüşemediği 1848 krizi sonrasında izlenen yol devasa kentsel projeler aracılığıyla Paris'i yeniden inşa etmekte. Bu görevi üstlenen Haussmann Paris'i köklü bir dönüşümden geçirirken Robert Moses ise Hausmann'ın Paris'te yaptığını New York'ta gerçekleştirmeye çalışmıştır. Aynı şekilde sermaye fazlası ve işgücü fazlasının bir araya getirilemediği 1929 Büyük buhranı da büyük inşaat projeleri ile çözülmeye çalışıldıysa da başarılı olunamamıştır (Harvey, 2013). Özellikle endüstri devrimi sonrasında sermaye birikim krizlerinin çözümünde birinci sırada bulunan kentsel yatırım alanları gerek fordist dönemde gerekse sonrasında önemini korumuştur, öyle ki günümüzde ekonominin en önemli sac ayaklarından birisi inşaat sektörüdür. Günümüzdeki kentsel dönüşümün yarattığı tahribat ve yoksullar açısından etkileri neredeyse yüz yıl öncekilerle aynıdır;

Geçekte burjuvazinin konut sorununu çözmek için bildiği tek bir yol vardır;öyle bir çözümdür ki bu sorunu tekrar tekrar üretir. Bu yöntemin adı Haussmann'dır, yani büyük şehirlerimizde bulunan işçi semtlerinde, özellikle merkezi konumdaki semtlerde gedikler açmak. Bunun kamu sağlığı veya şehirlerimizi güzelleştirmek adına mı, yoksa büyük şirketlerin şehir merkezi üzerindeki taleplerini karşılamak için mi veyahut trafiğin gerekli kıldığı bir banliyö hattı, yeni bir cadde (ki bazı durumlarda barikat savaşlarını zorlaştırmak için inşa edilir) vb. için mi yapıldığı hiç fark etmez... nedeni ne olursa olsun sonuç daima aynıdır: Rezil sokaklar ortadan kaybolurken, burjuvazi bu büyük başarı karşısında kendi kendine övgüler düzer, fakat o sokaklar çok geçmeden bu kez başka bir yerde yeniden ortaya çıkar... Hastalık ve bataklık yuvaları ile kapitalist üretim biçiminin işçilerimizi her gece içine hapsedtiği izbe bodrum katı odaları ortadan kaldırılmış olmaz, sadece başka bir yere taşınır! Bu mekanların ortaya çıkmasına neden olmuş olan iktisadi zorunluluk, şimdi de onları yeni bir yerde var etmektedir. (Engels, 1992: 79).

Küresel bir kent stratejisi olarak ortaya çıkan soylulaştırma konusu ilk kez Ruth Glass tarafından şöyle yorumlanmıştır;

Birer birer, Londra'nın işçi semtlerinin birçoğu orta sınıflar -üst ve alt- tarafından işgal edilmektedir. Eski püskü, mütevazı ahırlar ve kulübeler –üst katta iki, alt katta iki odalı- kira kontratlarının süresi dolduğunda ele geçirilmiş, şık ve pahalı konutlar haline gelmişlerdir. Daha önce ya da son dönemde çöküntüleşmiş olan daha büyük Viktorya evleri- oda oda kiraya verilen ya da birden fazla hane tarafından kullanılan evler- tekrar iyileştirilmiştir...Bir mahallede bu soylulaştırma süreci bir kez başladığında, özgün işçi sınıfı kullanıcılarının tamamı ya da çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin toplumsal karakteri tamamen değiştirilene kadar hızla devam eder (Ruth Glass, 1964).

O dönemde bu soylulaştırma hareketi üst sınıftan birtakım insanların işçi mahallelerine gelerek buralarda yaşamaları ile başlayan bir süreçti. Ancak neoliberal dönüşümle birlikte soylulaştırma hareketinin hem ölçeği hem de aktörleri köklü bir değişime uğramıştır. Orta üst sınıfların tesadüfî süreçler sonucu mahalleye taşınmasıyla başlayan soylulaştırma artık devletler ve özel şirketler eliyle küresel ölçekte titizlikle uygulanmaktadır (Smith 2002). Küresel bir boyutu olan soylulaştırma tüm dünyada oldukça çeşitli ve eşitsiz bir biçimde deneyimlenmiştir. Yerel ekonomiler ve kültürel toplulukların etkisiyle şekillenen soylulaştırma daha geniş ölçekte ulusal ve küresel siyasal ekonomilerle de bağlantılıdır (Smith 2002).

Soylulaştırma üzerinden yürütülen küresel kentler arasındaki rekabet “kentsel yenilenmenin” hızla tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonundaki Avrupa kentlerinin yeniden inşaa sürecinin finansmanı, kapsamı ve kökenleri çoğunlukla ulusaldı. Ancak bugün süregiden kentsel yenilenme girişimlerine ulus aşırı bir soylulaştırma öncülük etmektedir (Smith 2002: 444).

Soylulaştırma sürecini inceleyen literatür iki temel ayrımla şekillenmiştir. Bunlardan birisi oldukça ampirik verilere dayanan ve farklı soylulaşma süreçlerini analiz ederek birbirleriyle karşılaştıran ampirik yaklaşımdır. İkincisi ise yoğun ampirisizme bir yanıt olarak kuramsal yaklaşımdır. Bu yöntemi benimseyenler özgül örnekler üzerinden gitmek yerine soylulaşma süreçlerinin arkasında yatan sebepleri anlamaya çalışmaktadırlar. Ancak “Soylulaştırma süreçlerini anlamlandırabilmek bu iki ayrımın aşılabilmesinden ve iki farklı araştırma yönteminin arasına sağlam köprüler kurabilmekten geçmektedir” (Smith, 1987: 462). Kentin belirli çöküntü alanlarındaki arsalar veya konutlara orta-üst sınıfların talebinin artmasıyla bu alanların değerleri giderek yükselir. Bu değer artışını sosyal ve fiziksel mekanın kökten bir şekilde değişimi izler. Bu değer farkının oluşmasını sağlayan rant ise arazi fiyatlarının güncel değerleri ile potansiyel değerleri arasındaki farkın oranına göre değişir (1987).

Soylulaştırma 1990’lardan sonra tüm dünyada sermaye ile uyumlu bir kent yönetimi için başat bir strateji haline gelmiştir (Smith, 2002). Gelişmiş kapitalist ülkelerde kentler daha önceleri üretim için organize edilmiş ve endüstriyel üretime dayanan bir kentleşme modeli çerçevesinde gelişmişti. Bu büyük üretim merkezleri kitlesel üretim ve kitlesel tüketime dayanan Fordist üretim modeliyle şekillenmişlerdi. Ancak 1970 sonrası sanayisizleşme sürecinde krizle birlikte giderek fabrikalar kapanmış üretim düşmüş ve emekçi sınıfların sosyal durumlarında gözle görülebilen büyük bir gerileme yaşanmıştı. Sermaye artık yatırımlarını üretim sektörüne yapmak yerine doğrudan finans piyasalarına yapmaya başlamıştı. Dolayısıyla fordizm sonrası yeni birikim modeli ekonomik güç dengesini dönüştürmüştür. Fordist dönemde büyük üretim merkezleri olan Manchester ve Detroit gibi kentler giderek çöküntü alanlarına dönüşmüş ve sermayenin odağı finans ve özelleşmiş servis hizmetlerine kaymıştır (Sassen, 1991). Bu dönüşüm sonucunda eski kent merkezleri giderek boşalmaya başlamış ve değersizleşmiştir. Ancak tekrar vurgulamak gerekir ki bu süreçler gelişmiş kapitalist ülkeler için geçerlidir, Asya, Pasifik ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki birikim modelleri ve dolayısıyla kentsel değişim süreçleri oldukça farklılaşmaktadır.

Üretimin modelinin değişmesi ve endüstriyel üretimin kent merkezlerinden çekilmesiyle birlikte boş kalan kent merkezleri 1990’lar itibariyle orta sınıfın merkeze

geri dönüşüne tanıklık etmiştir. Finansal kapitalizmin gerektirdiği hizmet sektöründe çalışacak beyaz yakalı orta sınıflar kent merkezlerini doldurmaya başlamışlardır. Orta sınıfların önceden üretim merkezleri olan kenti yeniden ele geçirmeleri için binaları yeniden restore etmek yetmemiştir, orta sınıf kültürünü hayatın bütün alanına yayarak mümkün olmuştur bu durum. Kent bütünüyle yeniden dönüşürken konutlar, alışveriş merkezleri, hastaneler ve hatta parklar bile ekonomik yeniden üretimle entegre olmuş ve piyasalaştırılmıştır. Kentte dönüştürülen tüm bu kamusal alanlar tüketim ve üretimin birer parçası haline gelmişlerdir (Smith, 2002). Kentsel mekanın üretimi tarih boyunca daha çok yerleşmeye ve yaşamaya, yani kullanım değerine bağlıyken yeni kentler artık tamamen değişim değeri üzerinden üretilmeye başlamıştır (Lefebvre, 2014).

Soylulaştırma süreçlerini anlamlandırabilmemiz için üretim-tüketim arasındaki ilişkiyi anlamak elzemdir. Soylulaştırma kentsel mekanın üretiminde etkili olan süreçlerden yalnızca birisidir (Smith;1987). Dolayısıyla soylulaştırmanın kendisini binalardan çıkarıp kent hayatının tümünü kapsayacak şekilde düşündüğümüzde sosyo-ekonomik olarak marjinalleştirilerek dışlanan kesimlerin kentin yalnızca belirli sokaklarından değil bütün bir kentsel yaşamdan dışlandığı daha rahat anlaşılabilir.

Soylulaştırılan kent mekanları her yerde giderek artan bir şekilde ‘güvenlik’ arayışına girmiştir. Kar odaklı kentsel üretimin yarattığı steril mekanlarda berberinden okuluna, spor salonundan iş merkezlerine içerisinde her şeyi barındıran yeni lüks “yaşam alanları” zenginlere güvenli bir dünya sunma iddiasıyla pazarlanıyor. Bu korunma ihtiyacını histerik bir kibir olarak değerlendirmek oldukça kolaycı bir yaklaşımdır. Zira neoliberal çağda hayatın her yönünde hissedilen ‘güvenlik’ ihtiyacının ‘haklı’ gerekçeleri vardır. Gelir adaletsizliği ve eşitsiz gelişimin yoğunluğu ölçüsünde kentsel ve kamusal mekan ayrılmak zorundadır, zira bu basit bir orta sınıf kibri değildir. Çünkü yaratılan zenginlikten paylarını alamayan yoksul kesimlerin içine düştükleri sefaleti kent mekanına yansıtamamaları ve öyle ya da böyle mahrum kaldıkları paylarını talep etmemeleri olanaksızdır.

1.1.3.2. Kentsel Dönüşüm

Neoliberal ekonomik dönüşümün etkileri en çok kentlerde görülmektedir. Tüm dünyada süregiden kentsel dönüşüm projeleri bir yandan kentlerin yoksul mahallelerini ‘iyileştirerek’ kentlerin çehresini düzelttiğini iddia ederken öte yandan ve esas olarak ekonomik canlılığın artması hedeflenmektedir. Kentlerin her yanında biten ve tek amacı rant olan kentsel dönüşüm projeleri kent mekanının bütünüyle metalaşmasına yol açmıştır.

Bunun en önemli sebebi ikinci dünya savaşı sonrasında sermaye çevrelerinin yatırımlarını sanayiden inşaat sektörüne taşımaları olmuştur (Harvey, 1982). O yıllarda orta sınıf kent merkezini terk ederek banliyölere taşınmış böylece kent merkezleri yoksul siyahilerin ve işçilerin mahalleleri haline gelmiştir. Böylece buralar çöküntü alanları haline gelmiş ve ‘*slum*’lara dönüşmüştür. Ancak 1960’larla beraber devlet bu alanlara müdahalenin yollarını aramaya başlamıştır. Kentsel yenilenme uygulamalarıyla beraber sözde eskimiş kentin çehresi yenilenecek ve yoksullukla mücadele edilecektir.

Kentler artık içinde yaşayanların ve kullananların tasarrufundan çıkararak marka kent olma yolunda bir pazarlama nesnesine dönüşmeye başlamışlardır. Bir yandan finans kapitalin merkezi olan ‘küresel kentler’ (Sassen, 1991) öte yandan festivaller, konserler ya da kültürel etkinliklerle tanınmaya çalışan ‘kültür merkezleri’ (Zukin, 1991) durmadan birbiriyle yarışmaktadırlar.

Yeni ekonomik gelişmelerle birlikte büyüyen hizmet sektörü ve buna bağlı olarak gelişen ‘yeni orta sınıf’ batıda kentsel dönüşümün en büyük destekçisi olmaktadır. Öte yandan refah devletinin ortadan kalkması üretime dayalı ‘işçi sınıfı’ semtlerinin giderek yoksullaşmasına ve çöküntü alanlarına dönüşmesine neden olmuştur. Batı’da kent merkezleri olan işçi sınıfı mahalleleri ise giderek yeni orta sınıfın ilgisini çekmektedir. Böylece eski işçi mahalleleri giderek dönüşürken aynı zamanda soylulaşarak merkezdeki işçilerin yerinden edilmelerini sağlıyor. Bu dönüşümün bir

sebebi fiziki dönüşümken diğer sebebi yeni orta sınıfın yaşam tarzına uygun mekanlar üretmektir.

İşçi sınıfı mahallelerindeki eski binalar aradaki rant boşluğu (rant gap) (Smith,1987) sebebiyle dönüştürülerek yenilenmeye başlamış dolayısıyla giderek değeri artan bu eski mahalleler orada yaşayan insanların oturamayacağı kadar yüksek fiyatlara satılmıştır. Bugün bu dönüşümlerin en büyük destekçilerinden birisi olimpiyatlardır. 2012 Londra olimpiyatlarında doğu Londra’da yüzlerce ev yıkılarak yeniden yapılmıştır. Aynı şekilde Brezilya’da yapılan olimpiyatlarda ise favelalarda yoksulluk içinde yaşayan milyonlara rağmen devlet büyük ve lüks konutlar, oteller inşa etmiştir.

Batı’da bunlar olmaktadırken üçüncü dünya ülkelerinde dönüşüm süreçleri çok da acımasız bir şekilde yürütülmektedir. Kapitalizmin çarpık girdiği bu ülkelerde Batı’daki kontrol mekanizmalarının da olmayışı işleri daha da kötüleştirmektedir.

1.1.4. Yoksulluğun Yönetimi

1.1.4.1. Rövanşist Kentler

Şiddetin (fiziksel veya sembolik), cezalandırmanın, suçlulaştırmanın ve damgalamanın kent yoksulları üzerindeki neoliberal idarenin temel sac ayakları olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, yoksulluk ve ona bağlı gelişen sosyal semptomlar neoliberal düzende esasen ceza ve zor aygıtlarıyla idare edilmeye çalışılmaktadır.

Smith’in “rövanşist kent” kavramı bu duruma işaret ediyor (1996, 2002). Bu kavramla Smith, neoliberalizmin kent yoksullarına ve işçi sınıfına yönelik “kinci” tutumunu vurguluyor. Buna göre, kent yoksulları ve işçi sınıfının refah devleti döneminde edindikleri kazanımları tekrar geri almanın (sermaye lehine) adıdır neoliberalizm. Kent mekanı bağlamında düşünecek olursak, bu kindar tutum soylulaştırma, kentsel dönüşüm ve gecekondu temizliği biçiminde kendini açığa

vurmaktadır. Hiç şüphesiz bu yalnızca fiziksel çevreye yönelik bir saldırı da değildir. Çoğu zaman yoksulların, evsizlerin, azınlıkların ve diğer marjinal kesimlerin suçlulaştırılması, “sıfır tolerans” politikası, adli ve polisiye önlemlerin devreye sokulması da bu sürece eşlik etmektedir. (Slater 2010; Smith 1996, 2002; MacLeod 2002).

Rövanşist kent karşıtlığı kendini sözgelimi şehir ‘hırsız’larına karşı bir reaksiyon olarak sunar, birbirine göbekten bağlı ayrıcalıklar uğruna umutsuz bir mücadeledir bu, kentsel ahlakın, aile değerlerinin ve mahalle kimliğinin populist dildeki örtük yansımasıdır. Rövanşist şehir herşeyden önce kendisini ırk/sınıf/cinsiyet terörü, işsizlik tehlikesi, sosyal hizmetlerin katliamı ve azınlık grupların tehlikesi altında hisseden ve yağmalanmış bir emlak piyasası üzerine konmuş orta ve üst sınıf beyazlar üzerinden temsil edilir. Bu durum azınlıklara, işçi sınıfına, evsizlere, işsizlerei kadınlara, gey ve lezbiyenlere ve göçmenlere karşı habis bir reaksiyonun alametidir. (1996: 2017)

Bu kavramı ortaya atarken Smith’in baktığı örnek New York belediye başkanı Rudy Giuliani’nin 1990’larda uyguladığı politikalarlardır. Giuliani göreve gelir gelmez, kentin sosyo-ekonomik sorunlarının kaynağı olarak sosyal refah devletinin önceki dönemde geliştirdiği uygulamaları görür ve bu politikaları birer birer ortadan kaldırır. Kent yoksullarına yönelik “korumacı” yaklaşımın yerine -tabiri caizse- intikam siyaseti gelir. Sermayenin ve yatırımın kente çekilebilmesi adına kent ölçeğinde bir “temizliğe” girilir. (Slater 2010: 666) Bu amaçla çöküntü kent alanları soyululaştırılıp dönüştürülürken buralarda ikamet eden “suçlu”, “ahlaksız”, “tehlikeli” addedilen kent yoksulları da “temizlenip süpürülür”.

Benzer şekilde Wacquant da neoliberal kentleşmeyi devletin değişen sosyal ve ceza politikaları üzerinden analiz eder. (1996a, 2008a, 2009, 2010) Wacquant’a göre neoliberalizm devletin yoksul ve marjinal kesimlere yönelik algısını toptan değiştirmiştir. Bu değişimi “from welfare to prisonfare” olarak özetler Wacquant:

‘Refah-toplumu’ ile karşılaştırıldığında ‘hapis-toplumu’ devletin kentsel hastalıklara ve sosyo ahlaki bozukluklara karşı verdiği cezai bir tepki olarak görünür. Tıpkı imgeler, söylemler ve uzman bilgisinin mahkemelere, nezarete, mahkumlara ve bunların uzantılarına (denetimli serbestlik, şartlı tahliye, suçlu dosyalarının dijitalleştirilmiş veri bankaları ve uzaktan fişleme ve gözetleme şablonları) alan açması gibi. Cezalandırma, sosyal adaptasyon ve medikalizasyon devletin istenmeyen durumları optimize etmesini sağlayan üç alternatif strarejidir. (Wacquant, 2009a:16–17). (Wacquant, 2010: 202)

Fordist dönemin “şefkatli” politikalarına karşın post-Fordist neoliberal devlet yoksullukla mücadelede daha gaddar yüzünü ortaya çıkarır; Bourdieu’nün tabiriyle, *sağ elin yanağı okşayıcı şefkatinin karşısında artık sol elin yumruğu devreye sokulmuştur*. Hiç şüphesiz bu kent mekanını, özellikle yoksulların ve diğer marjinal kesimlerin ikamet ettiği gettoları ve çöküntü alanlarını olumsuz etkilemiştir. Wacquant’ın belirttiği üzere:

‘Bastırılmış olanların geri döndüğü’ aşırı yoksulluk, sosyal sefalet etnik bölünme (kolonyal geçmişle bağlantılı olarak) ve kamusal şiddet, ve tüm bunların aynı sıkıntılı kentsel alanlarda birikmesi Birinci Dünya kentlerinin ileri marjinalite dediğimiz süreçle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bu tür bir sosyal kapanmanın ve çevreselleşmenin yükseldiği ya da yoğunlaştığı post-Fordist metropollerde, sonuç en gelişmiş Batı toplumlarının ve ekonomilerinin geri kalmışlığı değil fakat eşitsizliği, parçalanması, mutasyonu olmuştur. Bu yük işçi sınıfının ve hakim etnografik kategorilerin ve bunların bulunduğu bölünmüş kentsel alanların üzerine binmektedir (Sassen 1991; Mingione 1991; Thrift 1993) (1996: 123).

1.1.4.2. Dışlanma-Damgalanma

Sosyo-mekansal dışlanmanın ve ayrışmanın, kent yoksullarının gündelik yaşamı ve mekanları üzerinde neoliberal kentleşmenin yarattığı en tahripkar sonuç olduğunu

söylemek mümkündür. Artan gelir eşitsizliğinin bir sonucu olarak, zengin ve yoksul arasındaki farkın kent mekanındaki tezahürü daha belirgin hale gelmiştir.

“Sosyal dışlanma” tabiri ilk olarak Fransa’da 1970’lerde toplumun marjinde yer alan kesimleri ve onların problemlerini ifade etmek için kullanılmıştı. Bunun yanında dışlanma mekânsal, ekonomik, kültürel ve siyasal veçhelerin iç içe geçtiği karmaşık, girift bir durumdur (Adaman & Keyder 2006; Gough, Eisenschitz & McCulloch 2006; Musterd & Ostendorf 2005). Dışlanma zor araçları, ikna yöntemleri veya hukuki iktidar gibi farklı mekanizmalarla işletilebilir. (White 2003: 149) Ancak ne yalnızca ekonomik, ne de yalnızca mekânsal olabilir; bu ikisi arasındaki girift ilişkide izi sürülebilir. Dışlanma ve damgalanma bu açıdan, ancak buna maruz kalanların hem mekânsal hem de ekonomik durumları göz önüne alarak anlaşılabilir. Diğer bir deyişle, marjinal kesimler mekânsal koşulları nedeniyle dışlanıp damgalanmaktadır ve mekânsal koşulları da ekonomik koşulları itibariyle damgalanıp dışlanmaktadır.

Dışlanmanın üzerinde yükseldiği iki temel mekansal ayrışma ve damgalanmadır. Ayrışma, veya sosyo-mekansal kutuplaşma (Kesteloot, 2003), çok farklı boyutlarıyla ele alınabilir. Bazı yazarlar bunu sosyal kontrol mekanizması olarak yorumlamaktadır. Buna göre ayrışma kent mekanını marjinal kesimlerin “istilasından” koruyan bir bariyer olarak işlev görmektedir. Diğer yandan, toplumda giderek artan ekonomik ve sosyal mesafenin fiziksel bir sonucu olarak da okunabilir. Bourdieu’nün de belirttiği üzere, hiyerarşik bir toplumda kendisi de hiyerarşik olmayan ve bu hiyerarşiyi yeniden üretmeyen bir mekan yoktur. (1999: 124) Dolayısıyla kent mekanı ekonomik ilişkilerin ve çelişkilerin tezahür ettiği bir alan olarak anlaşılmalı; altı ve üst sınıfların köşe kapmaca oynadığı bir oyun alanı olarak görülmelidir:

Mekansal çıkarlar iki sınıfa bölünebilen lokal çıkarlar şeklini alabilir; nadir ve talep edilen araçlar ve malların yakınlığından edinilen gelirler (eğitimsel, kültürel ya da sağlık kuruluşları gibi), ve özgün malların tekeline sahip olan sembolik karlar gibi pozisyondan kaynaklı karlar (örneğin, prestijli bir muhit). (...) Bu karlar aynı zamanda her türlü istenmeyen ihlalleri dışlayarak elde edilen bir fiziksel mekanın (geniş arsalar, ferah daireler, vs.) sahipliğine

dayanan bir işgal formuna da dönüşebilirler. Mekanı zaptetme yeteneği nadir malları (kamusal ya da özel) temellük ederek (matelyal ya da sembolik olarak) dağıtan sermaye sahiplerine bağlıdır. Sermaye istenmeyen kişileri ve şeyleri uzak tutarken aynı zamanda istenen ve arzu edilenleri yakınsamayı mümkün kılar, dolayısıyla gerekli giderleri (özellikle zamanı) minimize ederek kendilerine tahsis ederler. (...) Diğer yandan, fiziksel ve sembolik sermayeden yoksun olanlar sosyal olarak nadir bulunan kazançlardan da uzak tutulur ve en az arzu edilen kişiler ve kazançlar ile birarada kalmaya zorlanırlar. Sermayeden yoksun olmak kişinin sınırlı deneyimini pekiştirir ve onu mekana bağımlı kılar (Bourdieu, 1999: 126-127).

Diğer bir önemli nokta da damgalanma (stigmatization). Damgalanmayla kent yoksulları ve mekanlarına atfedilen “tehlikeli”, “güvenilmez” vs. gibi etiketleri kastediyorum. Ayrışma ve dışlamanın çoğu zaman damgalanmayla el ele gittiğini söylemek mümkün. Çoğu durumda mahallelere atfedilen olumsuz etiketler dışlama ve damgalanmanın gerekçesi olarak görülüyor. Ve damgalanmanın yalnızca fiziksel mekanla sınırlı kaldığını da düşünmemek gerekiyor; mekanların mukimleri de bundan doğrudan etkileniyor. Diğer bir deyişle “damgalanmış alanlar sembolik olarak, tekrar bu mekanları da damgalayacak olan sakinlerini de damgalayarak” kısır bir döngü yaratıyor (Bourdieu 1999: 129).

1.1.4.3. Güvenikleştirme

Yükselen finans ve servis sektörünün gerektirdiği güvenlik problemleri neoliberal kentlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Genişleyen güvenlik devleti dünyanın her yerinde ‘steril’ mekanlar yaratmak için marjinalleşen alt sınıflara karşı giderek sertleşen bir politika izlemişlerdir. Soylulaştırma politikaları kentlerin “çöküntü” alanlarında yaşayan yoksulları kriminalize ederek ‘temizliğe’ meşru zemin sağlamışlardır. Neoliberal devletin yeniden yapılanma sürecinde dünyanın birçok coğrafyasında ‘suç’a karşı acımasız önlemler alınmaya başlamıştır, bu önlemler aynı zamanda suçun kendisini de yeniden tanımlayarak neoliberal dönüşümün ana

meselelerinden birisi haline getirmiştir. Yoksullara yönelik bu önlemleri teknik bir hukuki yaptırımdan ziyade “tehlikeli sınıfların” karşısına dikilen saldırgan bir mevzi olarak görmek gerekir. Kamusal ve sosyal harcamalar kısıtlanırken “neoliberal ceza sistemi yeni rejimin güvencesiz emek piyasasını idame ettirmek üzere icat edilmiştir” (Wacquant, 2003). Neoliberal devlet, arzuladığı “seçkin” sınıflara steril bir kent mekanı yaratmanın yoğun gayreti içerisinde.

Emek süreçlerinden ve sosyal hayatta kaliteli kamusal hizmetlerden dışlanan yoksullar merkezden kopuk gettolarında kendi illegal ekonomilerini, kendi adalet anlayışlarını ve kendi hayatta kalma stratejilerini geliştirmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla steril ve güvenli bir mekan arayışındaki varlıklı sınıfların “tehlikeli sınıflar” karşısında endişe duymaları neoliberal dönemde oldukça doğal bir süreçtir. Böylece suç ve suçun yaydığı korku iklimi, yeni düzenin devamlılığı için gereken sosyal yeniden üretime önemli bir ideolojik dayanak sağlar (Gönen, 2011). Sosyal güvensizliği yaratan esas unsur emek güçlerinin güvencelerini kaybetmesi ve sınıfsal uçurumun derinleşmesidir. 1970’lerin ortasından itibaren hızla yayılan ‘cezalandırıcı devlet’ sermaye tekeline ve işgücü esnekliğine dayanan yeni ekonomik düzenin yarattığı kargaşayı yönetebilmek adına hakim sınıfların revize ettiği sosyal ve ekonomik politikaların çekirdeğinde bulunur (Wacquant, 2010).

Piyanın hakimiyetini korumak adına devletin aldığı fiziki önlemlere meşru zemin sağlayacak neoliberal söylem ise medya ve kültür endüstrisi tarafından üretilmektedir. 1990’ların sonunda yükselen uyuşturucu, terör ve şiddet olayları karşısında ‘rövanşist kentler’ kendi söylemlerini üretmeye başlamıştır. Bu söyleme göre toplumsal refaha yönelmiş en büyük tehlike bizzat yoksulların kendisidir. Zira yoksulluklarının başlıca sebebi kendi hatalarıdır (Smith, 1996). Bu söylemler sayesinde giderek marjinalize edilen yoksulluk, varlığına bile tahammül edilemeyecek bir ‘kötülük hali’ olarak karşımıza çıkar (Gönen, 2011). Bu söylem sosyal ve dolayısıyla mekânsal kutuplaşmanın yolunu açar. Üst ve orta sınıfa mensup kentliler artık güvenli sitelerde dışarıdan yalıtık bir halde yaşamayı tercih ederler. Bu ‘taleplere’ piyasa yeni lüks güvenli siteler inşa ederek cevap verir. Böylece mekânsal ayrışmanın giderek kendini daha fazla hissettirdiği kentlerde ortaklaşmanın olanakları giderek ortadan

kalkmıştır. Birçok kamusal alan dahi giderek bazı filtrelerle çerçevelenerek belirli toplumsal sınıflara ayrılmaya başlanmıştır.

Bourdieu'nun 'bürokratik alan' kavramını kullanan Wacquant'a göre devlet yekpare ve tek bir yerden organize edilen bir yapı değil "kamusal iyi"nin dağıtım ve tanımı üzerinde alan hakimiyeti sağlamaya çalışan dağılmış güç ilişkileri yumağıdır. Bourdieu "Bürokratik alanı" tanımlarken Hobbes'un klasik tasvirinden yola çıkar ve devletin "sağ eli" ve "sol eli" ayrımını yapar. "Sol el" Leviathan'ın ekonomik ve kültürel sermayeden yoksun sınıfların kamusal eğitim, sağlık ve barınma gibi sosyal gereksinimlerini fonlayan "savurgan" ve feminen yönüyle, "sağ el" bütçe kesintileri, mali teşvikler ve ekonomik serbestleşme yoluyla yeni ekonomik rasyonaliteyi kuran eril yönüdür. "Bürokratik alan" konsepti devletin sosyal ve cezai tarasarrufları arasındaki geçişkenliği anlamamız için bize geniş bir anlam haritası sunar. Bundan yola çıkan Wacquant Fordist-Keynezyen politikaların aşınmasıyla katmerlenen yoksulluk ve kutuplaşan sosyal yapının üstesinden gelmek için dizayn edilen 'cazalandırıcı devlet politikalarının' analizin merkezinde olması gerektiğini söyler (Wacquant, 2010: 201).

Refah devletinin yerine piyasa mantığının geçmesiyle birlikte nüfusun önemli bir kesimi bilinçli olarak dışlanmaktadır, bu dışlanmanın getirebileceği sosyal direniş korkusu ise giderek yoğunlaşan bir devlet otoriterliğine yol açmaktadır. Bu otorite ve yönetim ihtiyacını doğuran başka bir durum ise piyasaya tam entegre olamamış göçmen, marjinal ve yarı zamanlı çalışan işçilerden oluşmasıdır (Smith 2002). Kültürel ve politik ağları olan dolayısıyla alternatif direniş imkanları sayesinde alternatif direniş imkanı sunan bu gruplar yeni neoliberal kentlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Sistemin ne bütünüyle içinde olabilen ne de dışında kalabilen bu 'ötekiler' kalabalığını disipline edebilmek için neoliberal devlet bazı önlemler almak durumunda kalmıştır.

Neoliberal devlet en tepede sermaye üzerindeki sınırlamaları kaldıran, ekonomik ve sembolik sermaye sahipleri lehine *laissez-faire* politikalarını uygularken, aşağı tabakalarda bu serbestlikten eser yoktur. Sermaye sahiplerine ve egemen sınıflara

karşı oldukça ‘yumuşak’ politikalar izleyen neoliberal devlet iş güvencesiz istihdamın disipline edilmesi ve serbestleşmenin getirdiği sosyal huzursuzluğu önlemeye geldiğinde müdahaleci ve otoriter yüzünü göstermeye başlar. Kısacası ekonomi alanındaki minimal devlet sıra emek piyasalarına ve kriminal adalete geldiğinde devasa devlete dönüşür. Polis, yargı sistemi, mahkemeler ve hapishaneler cezalandırma ekonomisinin birer parçası olarak giderek büyürler (Wacquant, 2010).

Harvey de Wacquant gibi neoliberal devletin giderek otoriterleşen yönünü vurgular;

“ Neoliberal devlet tekelci şirketlere karşı gelen kolektif direnci bastırmak ve dağıtmak için zorlayıcı yasalara ve polisiye taktiklere (grev yasakları gibi) başvuracaktır... Devletin otoriter eli şirket karlarını korumak için güçlendirilecektir ve gerekirse muhalifler bastırılacaktır. Ancak bunlardan hiçbirisi neoliberal teoriyle tutarlı değildir” (Harvey, 2015: 77).

Harvey’in hapis ve ceza konusundaki açıklamalarını yetersiz bulan Wacquant hukuki zorlayıcılığın kolektif duygulanışları harlamak, sessiz sosyal bağları güçlendirmek için ürettiği kontrol mekanizmalarını Harvey’in gözden kaçırdığını söyler. Harvey devlet “müdahalesinin” neoliberal rasyonalite zora girdiğinde ekonomik işleyişi onarmak, sermayeye olan muhalefeti bertaraf etmek ve sosyal krizleri çözmek gibi önkoşullar sağlandığında devreye girdiğini iddia ederken, Wacquant devletin cezai politikalarının neoliberalizme içkin rutin bir özelliği olduğunu söyler, buna göre polis aygıtının, mahkemelerin, hapishanelerin aşağı sınıflar ve mekanlar üzerindeki saldırgan politikaları ekonomik başarısızlık dönemlerinin bir sonucu değil aksine ekonomik başarının zorunlu bir gereksinimidir (Wacquant, 2009).

Neoliberal rasyonalitenin paternalist yönünü post-kapitalizm, ırkçılık, panoptikon gibi tümel kategorilerin zorunlu ve mekanik bir gereksinimi olarak ele almak yerine *bürokratik alandaki güç mücadelesi* olarak ele almak daha geniş bir bakış açısı sunacaktır. Bu güç mücadelesi yalnızca devlet aygıtı ve sivil toplum arasındaki çatışmayı değil aynı zamanda bürokratik aygıtın kendi içerisindeki ölümcül mücadelesini de içerir (Bourdieu, 1999). Suç ve ceza pratiklerini anlamlandırmak

adına kamu politikalarının maddi ve sembolik boyutlarına eğildiğimiz noktada Bourdieu'nun bürokratik alan konsepti neoliberal Leviathan'ın anlaşılması için bize oldukça güçlü araçlar sunmaktadır. Yeni yüzyılın şafağındaki politik mücadeleler yalnızca alt sınıfları temsil eden örgütlenmelerle devlet arasında değildir, mücadele hiyerarşik dinamik kamusal bürokrasinin kent marjinalliğine ilişkin her şeye karşı mücadelesidir. Bu mücadeledeki polisiye tedbirler ile sosyal güvensizlik arasındaki bağlantıyı açığa kavuşturmak teknik bir kriminoloji meselesi değildir, neoliberalizmin içindeki sosyal eşitsizliğin sosyolojik bir serimlemesidir (Wacquant, 2010).

Ekonomik gelişmeye ve rekabetçiliğe sosyal politikalar karşısında verilen öncelik toplumda derin bir bölünme yaratırken sivil toplumun çöküşü hızlanmıştır (Mayer, 1994). Sınıflar arasındaki kutuplaşmanın artması ve kentin mekânsal ve sosyal olarak hızla bölünmesi sonucunda dışlanma, kriminalizasyon ve yoksullaşma hızla artmıştır. Dolayısıyla sosyal huzursuzluk giderek yükselirken sosyal politikalarla sorunların temelinde yatan sebeplere yönelik adımlar atmak yerine, devlet yoksulları giderek daha fazla dışlayan ve ötekileştiren cezai yaptırımları yürürlüğe koymaya başlamıştır.

Refah devletinin çözülüşü ve cezalandırıcı devletin yükselişi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Neoliberal dönemde devlet aygıtı belirli alanlarda küçülürken diğer yandan polisiye ve cezai kanadı giderek büyümektedir. Şirketlerin ve finans kapitalin hayatın her alanına yayıldığı günümüzde bu durum ilk bakışta çelişkili olarak görülebilir. Oysa işsizliğin ve güvencesizliğin bu kadar yakıcı olduğu bir çağda bu dönüşümler yoksulluğun yönetilebilmesini sağlayan kurumsal bir makinenin bileşenleri olarak görülebilir (Wacquant, 2001).

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNDELİK HAYAT

2.1. Neden Gündelik Hayat?

Modern sosyolojinin gelişim aşamasına baktığımızda iki ana hattın izlenebildiğini görürüz. Bunlardan birisi ‘sistem perspektifi’ öteki ise ‘mikro’ odaklı çalışmalardır (Swingwood, 1998). Ancak yine de esas egemen olan yaklaşım ‘sistem’ perspektifiydi, buna göre toplumsal aktörler sistem içerisinde pasif birer ‘kültürel ahmak’ olmaktan ibarettir. Rollerini pasif biçimde içselleştiren ‘kültürel ahmakların’ bilerek ya da bilmeyerek sistemi ve toplumsal yapıyı yeniden ürettiği iddia edilir (Gardiner, 2016:17).

Sistem perspektifine karşı tepkiler ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru gelişebilmiştir. Buna göre toplum ve sistem insanların günlük hayatta kullandıkları dilden, sembollerden ve üretim biçimlerinden ayrılarak soyut biçimde incelenemezdi. Dolayısıyla bu dönemi De Certeau’nun sık sık kullandığı bir kavram olan *kullanım biçimlerine* dönüş olduğunu söyleyebiliriz. Böylece sosyal bilimler artık gündelik deneyimleri bağlamsal boyutlarıyla ele alarak toplumsal yapıyla olan sıkı ilişkiselliğini incelemeye başlamıştır.

De Certeau istatistiklere dayalı geleneksel bir sosyolojinin pratik inceleme alanlarıyla ilgili çok az şey söyleyebileceğini iddia eder. Bir ‘uzman’ olarak sosyolog daima belirli kategorilerden hareket ederek gündelik hayatın zenginliğini yoksayar. Oysa önemli olan gündelik pratiklerin hangi kategoriler altına sokulabileceği değil bu pratiklerin kullanıcılar tarafından nasıl ‘idare edildikleri’dir. (De Certeau, 2008: 103). Burada De Certeau’nun idare etmekten kastı bu pratiklerin *kullanım biçimleridir*, bu kullanım biçimleri ise *stratejiler* tarafından üretilenlerin dönüştürülerek kullanımını ifade eder.

Lefebvre'e göre gündelik hayatı daima gizleyen ve örten bir peçe vardır ve gündeliklik daima bu peçenin ardında gizlenir. Araştırmacıya düşense bu peçeyi yırtıp atmaktır. Bunu yapmak içinse basit bir olguyu yalnızca tarif etmek yetmez, onu analiz etmek gerekir. Araştırma sürecinde gerekçelerin ve sebeplerin, özlerin ve 'alanlar'ın iç içe geçtiği farkedilir. Lefebvre bu önemli noktayı açmak için basit bir örnek verir; bir kilo şeker alan bir kadın. Bu kadın basitçe tarif edilerek tanımlanamaz. Onun yaşamı, biyografisi, ailesi, sınıfı, bütçesi, beslenme alışkanlıkları, piyasanın durumu vs. iç içe geçmiştir. Bu kadını kapitalist toplum bütünü içinde, ulusunun tarihi içinde kavramak gerekir. Lefebvre bu örnekten yola çıkarak gündelik yaşamın sıradan gelen iki vechesine uzanır; bireysel ve arızı küçük bir olay ve son derece karmaşık, içerdiği ve kapsadığı çok sayıda 'öz'den daha zengin bir toplumsal olgu (Lefebvre, 2010:63). Tezde yapmaya çalıştığım şey tam da bu örnekte gösterildiği gibi bireysel ve küçük yaşantıların daha karmaşık ve zengin toplumsal olgularla olan bütünselliğini kavrayabilmektir.

Gündelik hayatı tanımlayıp onu eleştirel bilgi seviyesine yükseltebilmek için yalnızca gündelik hayatı tanımlamak yetmez. Gündelik hayattaki pratik faaliyetleri serimlemenin ötesine geçmek zorundayız. Zira gündelik hayat tek başına anlaşılacak bir şey değildir, onu daha geniş sosyoekonomik süreçlerle ilişkilendirebilmek gerekir. Zira gündelikliği basitçe betimlemek verili sistem içerisindeki varlığını dondurmak ve meşrulaştırmak anlamına gelir ki bu da 'sahte bir sorumluluk' (Kosik, 1976) düzeyinde kalmak demektir.

Gündelik hayat aynı zamanda politik yaşamı da içerir; kamusal bilinç, bir topluma ya da ulusa ait olma bilinci, sınıf bilinci vs. bu bilinç halleri Lefebvre'e göre gündelik hayat içinde olup biter. Ancak bir yandan da politika ve seçim gibi, belli ayrıcalıklı anlar da gündelik hayattan ayrılabilir. Böylece gündelik hayatın eleştirisi aynı zamanda politik yaşamın eleştirisini beraberinde getirir (Lefebvre, 2010:97). Ancak gündelik hayatın politik yönü hamasi kahramanlıklar ve romantik devrimcilik söylemlerinden biraz farklıdır. Gündeliklik uzamında süren direniş biçimi gücün karşısına doğrudan çıkan ve ona meydan okuyan bir mücadeleden çok daima

kurnazlıklar geliştiren, alttan sızan, incelikli ve manipölatif bir mücadeledir; De Certeau'nun (2008: 116) deyişiyle bu kurnazlıklar zayıfın savaş bilimidir.

Antik çağlardan modern topluma kadar insanlar belirli otoriteler altında da olsa henüz hayata şimdiki kadar yabancılaşmamışlardı. Toplumsal üretim-tüketim mekanizmalarının hayata ve gündelikliğe olan yakınlığı insanların az çok bütünsel bir yaşam içerisinde yaşamalarına olanak veriyordu. Ancak modernizmin giderek akılcılaşması, uzmanlaşması ve denetim mekanizmaların çeşitlenmesi ve genişlemesiyle birlikte gündelik hayat bir 'artık' olarak ortaya çıkmış ve diğer tüm 'üştün' insan faliyetlerinin yanında önemsiz olarak görölmeye başlanmıştır.

Başta gündelik hayatın içine gömölü olan bilim, sanat, felsefe ve diğer kurumsal bilgi şekilleri giderek ayrışıp uzmanlaşmaya tabi olmuş, bir sonraki aşamada ise bu bilgi gündelik hayatı akılcılaştırmak, sömürgeleştirmek ve homojenleştirmek için kullanmıştır. (Featherstone, 1992:162)

Modernizmin kurumsal sistemleri karşısında 'tarihin gözünde imtiyazsız' kalan minör pratikler her ne kadar önemsiz ve küçük görölseler de tarih boyunca otoriter sistemlerin çatlaklarından sızarak kaabilmeyi başarmıştır. Lefebvre "Tek yapmamız gereken şey gözlerimizi açmak, hem metafiziğin karanlıklarını hem de 'i yaşamın' sahte derinliklerini terk ederek gündelik hayatın en mütevazi olgularının engin insani içeriğini basitçe keşfetmektir" diyor, hatta Hegel'in 'aşına olan bilinen değildir' alıntısından daha ileriye giderek en aşına olunan şeyin bilinmezlik bakımından en zengin içeriğe sahip olduğunu söylüyor ve ekliyor; "gündelik hayat bize aşinalığın, bayağılığın ve sahici olmayanın töllei altından göröñür"(Lefebvre, 2010: 138).

Bu dünya üzerindeki yerimizi pek bilmediğimiz bir çağda yaşıyoruz. Televizyonda, medyada, reklam panolarında, hastanelerde veya okullarda bize 'sunulan' gerçekliklerin arzularımızı tarumar edişini ve şekillendirilişini benimsediğimiz ölçüde stratejilerin kurbanıyız demektir. Gündeliklik ve modernlik ayrımını hayatın herhangi bir 'perspektifine' uyguladığımızda artık göstergeleri etkin bir şekilde yorumlamanın yolunu açabiliriz. Ancak bu kavramsal araçlar 'gerçekleri' önümüze seren sihirli birer

asa değillerdir. Her biri uygulanacağı ‘gündelikliğe’ göre ufak düzenlemeler ve ayarlamalarla kullanılabilir.

Gündeliklik içerisinde gelen düşünce zaten kendi gündelikliğinin farkında değildir. Eğer felsefe dediğimiz düşünce biçimi Deleuze’ün belirttiği üzere bir ‘toolbox’ ise gündelik hayatın eleştirisi ‘felsefi olmayan’ bir gündelikliği felsefenin kavramlarıyla ele almaktır. Lefebvre felsefenin en üst basamağı dediği gündeliklik mefhumunu şöyle açıklar. “bu kavram yaratılmış felsefeden değil; felsefe olmayanın üzerine düşünen felsefeden doğar; bu ise, kuşkusuz, felsefenin kendisini aşma çabası içinde ulaştığı en üst basamaktır!” (Lefebvre, 2016: 23)

Gündelik hayat karşısında yukarıda bahsettiğim ‘eleştirel mesafeye’ çekilerek felsefi bir tavır almak, kurulu sistemlerde ve ‘stratejilerde’ fark edemeyeceğimiz ayrıntılar ve zenginlikler sunar. Sokrates’in çarşı-Pazar’da esnafla yaptığı felsefi sohbetleri hatırlatan Lefebvre yine de bizi uyarır, gündelik olan her şeyin ‘şiiirsel’ anlamını yitirmediği yani bilgi ile duygunun/hissiyatın henüz ayrışmamış olduğu Antik Yunan’dan çok daha farklı bir dünya vardır artık karşımızda (Lefebvre, 2016: 28). Dolayısıyla bugün bakacağımız gündelikliğimizi biraz daha farklı bir biçimde kurmamız gerekir.

Modernizmin gelişmesi, kapitalizmin rasyonalitesinin neredeyse bütün hayatı etki altına almış görünmesine rağmen yine de Orwellvari bir totaliter toplum hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Gündelikliğin deneyimi, karmaşıklığı ve ilişkilerin çeşitliliği her ne kadar sınırlanmış görünse de hala direnişini alttan alta sürdürmektedir. Dolayısıyla gündelik hayat her ne kadar yabancılaşmış olursa olsun özgürleşme potansiyelinin bulunabileceği yegane yer olarak önemini korumaktadır.

Gündelik hayat içerisinde muhtemel bir özgürleşme potansiyeli aramak zorunlu olarak bir ütopyacılık içerir. Ancak bu ütopyacılık sınırları belli kartezyen bir şablon şeklinde ortaya konmuş ‘gelecek güzel günleri’ vurgulayan soyut bir kusursuzluk modeli değildir. Bu ütopyacılık daha iyi bir yaşamın olanaklarının mümkün olduğuna dair anti-hegeonik bir eleştirel düşünce biçimidir. Zira toplumsal dönüşümün olanakları,

ideolojilerle ve önceden belirlenmiş soyut kurallarla gerçekleştirilemez. Değişimin potansiyelini ancak ve ancak doğrudan deneyimin somut karakteri şekillendirebilir.

2.2. Henri Lefebvre: Sıradanın Zenginliği ve Olanakları

Lefebvre *Gündelik Hayatın Eleştirisi* kitabının bütününde Hegel'den alıntılardığı bir sözden yola çıkar; “Was ist bekannt ist nicht erkannt”*. Bu ana tema ve üzerine kurulan kavramsal çerçeve aşına olunan gündelik hayatın zengin dünyasına ve barındırdığı potansiyellere bir çağrıdır. Hegel'in bu cümlesi Lefebvre'in kitabı boyunca belki de alıntılardan en çok hoşlandığı cümledir. İnsan ailesiyle, çevresiyle ya da kendi sınıfından insanlarla aşinalık içerisinde yaşar. Ancak bu aşinalık hali çevremizdeki insanları ve mekanları örterek onlara birer maske verir ve onları tanımamızı güçleştirir.

Çevremizdekilere olan yakınlığımızdan kaynaklanan bu bilgi türü – benim başkalarına, başkalarının bana olan aşinalığı- her ne kadar eksik olsa da Lefebvre göre yine de hiçbir yanılsama içermez. Zira bu maskeler bir süre sonra yüze yapışarak gerçekliğin kendisi olurlar (Lefebvre, 2010a).

Parçalı uzmanlaşmaların ve parçalı bilgilerin bir bütünü olan gündelik hayatın eleştirisi, herhangi bir bilim dalını (sosyolojileştirme, tarihselcilik ya da psikolojizm) putlaştırmayı iki sıfatla reddeder; bilgi ve eleştiri. Gündelik hayat içerisinde özne ve nesne, tek bir gerçeklik içerisinde ve maddi dünyanın sıradan etkileşimiyle beden kazanır. Zira insan ancak ve ancak gündelik hayat içerisinde ‘ötekiyle’ karşılaşarak benlik kazanabilir. Dolayısıyla bu benliğin kazanıldığı yer olan gündelik hayatı anlayabilmek ve onu aşına olunan ya da alelade olanın dışında yeni bir bilgi seviyesine taşıyabilmek gereklidir.

Kralların, beylerin, papazların ya da generallerin söylemlerini, ‘yüksek ve prestijli olanın’ yerini artık ‘bayağı ve prestijsiz olan’ almıştır. Lefebvre’e göre prestijsiz olan

* ‘Aşına olunan bilinemez’

sansasyonel olanlardan çok daha açıklayıcıdır. Hatta öyle ki prestijli olandan gündelik olana geçiş, görünüşlerden gerçeklik düzeyine geçiş anlamına gelmektedir. Böylece bireylerin ve grupların tarih boyunca kendileri hakkındaki yanıltıcı perspektiflerinden uzaklaşarak gerçek bir bilim alanına geçilir. (Lefebvre, 2010a: 140)

Lefebvre'in gündelik hayattan yola çıkarak edindiği bu yeni eleştirel bilgi perspektifinin en önemli açılımı olasılıkları varsaymasıdır, zaten Lefebvre'e göre olasılık varsaymayan bir eleştiri eleştiri değildir. Gerçekliğin olasılıklara açılacak bu eleştirisi şeyler arasında diyalektik ilişkiler, karşılıklılıklar ve içerimler kurar. Bu eleştirinin ana temalarından birisi olan yabancılaşma ve insanın gerçekleşememe halini ise karamsar bir tabloya dönüşmekten alıkoyan şey *olasılığa* yaptığı daimi çağrıdır. Gerçek, yalnızca potansiyel olanla birlikte kavranabilir ve değeri teslim edilir. Dolayısıyla gündelik hayatı aleladelikten ve aşına olunandan çıkararak bilmenin yolu toplumsal eleştiriden geçmektedir. Praksisten ayrılamayacak olan bu bilme, zorunlu olarak bir dönüşüm programını da içerir. Zira gündelik hayatı bilmek demek aynı zamanda onu dönüştürmeyi istemek demektir.

“Gündelik hayatı modernitenin bilinmesi yolunda yönlendirici olarak kullanmak, başkalaşım geçirebilecek olan şeyi aramak ve bu olası başkalaşımının momentlerini düşünce yoluyla takip etmek demektir.”
(Lefebvre, 2010b: 107)

Lefebvre ‘yüksek’ denilen faaliyetlerin, yani sanatın, bilimin, felsefe ya da politikanın, gündelik hayata indirgenemeyeceği gibi onlardan kopamayacağını da söyler. Gündelik hayatın bağrında doğup büyüyen ve su yüzüne çıkan bu faaliyetler doğduğu ve beslendiği gündeliklikten koparak yalnızca *kendisi için* olamaz. Bu yüksek yaratımların hepsi yeniden gündelik hayata dönerek orda gerçek anlamlarına kavuşur, bunları somutlaştıran şey ise yine gündelik hayatın kendisidir.

“İnsan dünyası yalnızca tarihselle, kültürle, bütünlükle ya da global toplumla, ideolojik ve politik üst yapıyla tanımlanamaz. Ara ve aracı şu düzeyle tanımlanır; Gündelik hayat. Gündelik hayatın içinde en somut diyalektik

hareketler gözlemlenir: ihtiyaç ve arzu, yararlanma ve yararlanmama/haz alma ve almama, tatmin ve yoksunluk (ya da ketlenme), gerçekleşme ve boşluk, çalışma ve çalışma dışı.” (Lefebvre, 2010b: 53).

Dolayısıyla gündelik hayat Lefebvre için bir *ara düzeydir*. İnsanlığın yüksek denilen bütün yaratımları bu düzey üzerinde anlam bulur, bu düzeyden yola çıkmayan bir toplum eleştirisi ise daha en baştan ideoloji yanılsamasıyla sakatlanmıştır.

Toplumun kısmi bir gerçekliği üzerine eğilen gündelik hayatın eleştirisi doğrudan bir bilim eleştirisidir. Tüm bu eleştireliliğine karşın yine de gündelik hayatın engin denizine dalmaya cesaret edebilen böylesi bir girişim toplumun bütünü üzerine kurulan tezlerden vazgeçemez. Genel eleştirilerin aksine Lefebvre yöntemini kısmi ya da öznel sınırlar içerisinde tutmaz, neticede gündelik hayat bir bütünlüğe varır. (Lefebvre, 1996: 39) Dolayısıyla gündeliklik tek başına ele alınamaz. Dünyada, kentlerde, mahallelerde neler olup bittiğini kavramak istiyorsak gündelikliği devletle, küresellikle, kültürle birlikte düşünmemiz gerekir. Bu bütüncül bakış her ne kadar zor, karmaşık veya içinden çıkılmaz görünse de mühim ‘bütünlükler’ kurmamızı sağlayabilir. Yalnızca teorik zeminde yürüyen ya da yalnızca ampirik verilerin istiflenmesiyle oluşturulan enformasyon yığınlarının yavanlığı karşısında gündelikliğin değeri daha iyi anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, aile hayatı ve boş zamanı arasında bölünmüş görünen proleter Lefebvre’ye göre yine de tek ve aynı insandır, bu insan gündelik hayatın içinde bir bütün olarak bulunur. Bütün bölünmüşlüğüne rağmen proleterin gündelikliği öylesine dar bir alanda sınırlanmıştır ki bu darlık onun dağılıp gitmesini önler. Atolyede, kahvede, kumarda, tatilde ya da ailesinin içinde olsa da birden çok kişiliği, birden çok ‘ben’i yoktur. Proleter güçlü bir birliği hem gündelik hayatında hem grup içinde (mahallede örneğin) hem global toplum içinde sürdürür. (Lefebvre, 2010a: 61).

“Uzmanlaşmış bilimlerle uğraşanların her biri olguları kendi tarzında parçalara ayırır; hem ampirik hem de soyut kategorilere göre onları sınıflar; onları farklı alanlara yerleştirir: aile sosyolojisi, tüketim psikolojisi, çağdaş

toplumların incelenmesini de içeren antropoloji veya etnoloji, alışkanlıkların ve davranışların betimlenmesi. Parçaların karmaşasından bir tutarlılık kurma ödevini uygulayıcılara -reklamcılar, planlamacılar- bırakırlar. Dahası, gündelik olguları, mobilyaları, nesneleri ve nesneler dünyasını, zamanın kullanımını, çeşitli olguları, gazetelerdeki ilanları bilinmeye layık görmeyerek küçümserler. Böylelikle, "Alltaglichkeit"dan, gündelik olandan nefret eden felsefecilere katılırlar." (Lefebvre, 2010a: 37)

Lefebvre gündelik hayatı incelerken kullanılabilecek belirli aksiyomatiklerden bahseder. Bu aksiyomatlara kesinlik ve tamamlanmışlık atfetmemekle birlikte biçimlere ve biçimsel sistemlere yeterince yer vermek gerektiğini vurgular.

Dil Aksiyomu

Dil aksiyomundan bahsederken her diyalogda iki eşitsiz katılımcının bulunduğunu belirtir. Birisi öğrenmek isteyeninin diliyle konuşurken öteki tüm iyi niyetiyle cevap verdiğinde bile gizlenmiştir.

Aynı zamanda bir 'nesne' olan 'özne'yi olabildiğince az değiştirerek tanımak isteyen kişi ihtiyatlı ve saygılı davranmasının yanında mümkün olduğunca sabırlı olmak zorundadır. Diyalogda ortak dile varabilmek için soruşturmacı - her ne kadar ihtiyatlı ve saygılı olsa da hala bir soruşturmacıdır- bilme 'nesnesi' olan bu 'özne'ye kendi dilini dayatmaktan da mümkün olduğunca kaçınmalıdır. (Lefebvre, 2010b: 112)

Dolayısıyla gündelik yaşamın en basit konularında yapılacak mülakatlarda bile soruşturmacıyla soruşturulanın kullandığı kelimeler asla aynı anlama gelmez. Gündelik hayatı içerisinde yapılacak mülakatlarda bu anlam farklılığına dikkat etmek ve söylenenin her zaman, hatta belki de hiçbir zaman, ilk anlamına gelmediğini göz önüne almak gerekir.

Söylem aksiyomu

Lefebvre soruşturmacının bilimsel dil ile araştırma temasının dilini nerede ve hangi ortak paydada buluşabileceğine dair zihin açıcı fikirler sunar. Bilimsel terminolojiyi tamamen terketmeden ama jargonun geniş dünyasında da boğulmadan bu ilişki nasıl kurulabilir? Lefebvre'e göre bunu yapabilmenin yolu gündelik dilden bilimsel terminolojiye geçişi her an meydana getirmektir. Araştırmacı bunu başaramazsa terminoloji araştırmanın başlangıç ve sonuç nesnesi olarak praksisle bağlantısını yitirir ve verimsizleşir.

“Gündelik hayatın sosyolojisi, gündelik dilden kendi terminolojisine geçişi ve aradaki bağı hem belleğinde hem de düşüncesinde mevcut tutmalıdır. Bu ikisini her an birbirine tercüme edebilmeli ve bütün ara işlemleri gerçekleştirebilmelidir.” (Lefebvre, 2010b: 116).

Muğlaklık

Lefebvre bir grubun başka bir grubu ya da başka insanları algılaması ve kavramasını *muğlaklık mefhumu* üzerinden açıklar. Bu mefhum mahalle gençliğinin ‘öteki’ne, yani mahalle dışından olanlara, zenginlere ya da kentin kuzeyinde yaşayanlara karşı bakışını açıklarken oldukça aydınlatıcı olacaktır.

Şaşkınlık ve merak, tikslenme ve açgözlülük, geri çekilme ve armağan, özümseme arzusu ve itme ihtiyacı. Bu bir ‘kavrayıştır: Gasp ve kaygı, belirsiz bir tehdidin keşfi, teskin edici güncellik ile kaygı verici potansiyel arasında gidip gelme (Lefebvre, 2010b: 233).

Gruplar arasındaki ilişkilerde haset, kıskançlık, ittifak, kızgınlık, düşmanlıkları ve hayranlıkları maskeleyen seramonilerdir der Lefebvre. Bu ilişkilerde tutku yoktur, yansızlık ve aldatıcı bir nesnellik hakimdir.

2.3. Michael De Certeau: Zayıfın Savaşbilimi: Taktikler

De Certeau'yu döneminin düşünürlerinden ayrı kılan şey öncelikle popüler kültüre bakışının orijinalliyidir. 1970'lerde toplumsal sorunların günah keçisi olarak popüler kültürü işaret eden Fransız burjuvasına karşı net bir cephe alan De Certeau'ya göre esas mesele iktidar ve bilgi arasındaki 'içsel' bağı kavramak ve dönüştürebilmektir. Dolayısıyla kurumsallaşmış hegemonyaya karşı durabilmek ancak popüler eylemlere yoksun olduğu meşruiyeti teslim etmekle mümkündür (Gardiner, 2016: 22).

De Certeau popüler kültürü eleştiren, kapitalizmin baskıcı ve tahakküm edici yönlerine odaklanan Sitüasyonistler'e bir çok noktada katılır. Ancak De Certeau sonuç olarak insanın kendiliğindenliğinin ve yaratıcı enerjisinin tümüyle hakimiyet altına alınamayacağına dair fikirleriyle diğerler düşünürlerden ayrılır. İşte bu anonim yaratıcılık, teknokratik akıl ve sol kültürel eleştirisinin büyük oranda görmezden geldiği marjinalleşmiş pratikler ve ritüellerde açığa çıkar (Rigby, 1991: 162). Artık önemli olan yalnızca kültür ürünleri değildir, gerçek bilgiyi verecek olan şey bu kültür ürünlerinin nasıl ve ne biçimde kullanıldığıdır. De Certeau'nun bu anlatısı, değişmez ve statik "üst kültür" anlatılarından farklıdır, onun dikkat çektiği şey birikmeyen, toparlanamayan, gelip geçici olan anonim bir yaratıcılık üstüne düşündürmektir (De Certeau, 2008:15).

Certeau aynı zamanda Foucault'nun insan eylemliliğine yer bırakmayan söylem-iktidar perspektifini sert bir dille eleştirmiş ve direnişin olasılıklarını vurgulayarak eleştirel geleneğe sahip çıkmıştır. Foucault'nun mikro-iktidar çözümlemelerinin hakkını veren ve bunları oldukça değerli bulan De Certeau Foucault'yu mikro-iktidar ilişkilerinin alanında olup biten gayrı-resmi pratikler hakkında hemen hemen hiçbir şey söylememekle eleştirir. Foucault'nun tanımladığı teknikler ve pratikler -stratejiler- iktidarın görünen yüzü olarak tanımlanabilir mekanlar (okul, hapishane, klinik) işgal ederken De Certeau'nun tanımladığı gayrı-resmi pratikler -taktikler- *"zaten 'disiplin' ağlarına çoktan takılmış olan grupların ya da bireylerin dağınık, taktiksel ve eğreti yaratıcılıklarının aldığı gizli biçimleri temsil eder"* (De Certeau, 2008: 132). Dolayısıyla hegemonik iktidarın aygıtlarına odaklanan Foucault 'güçsüzün

savaşbilimini' ya da 'zayıfın kurnazlıklarını' es geçerek açığa vurduğu disiplin mekanizmalarını destekler görünmektedir. Foucault disiplinlerin soy kütüğünü çıkarırken De Certeau bize 'anti-disiplinlerin' dünyasından seslenir ve çatlaklardan sızan kurnazlıkların şeceresini çıkartır (Gardiner, 2016: 229).

Taktikler ve Stratejiler

De Certeau'nun gündelik hayat üzerine çalışmalarındaki en önemli başlıklardan birisi taktik ve strateji mefhumlarıdır. Sosyokültürel bir alanı anlayabilmenin en önemli yolu o alan içerisinde belirli bir eylem ve mantık üzerinde yükselen pratikleri anlamaktan geçer. Ancak gündelik hayat öylesine derindir ki bu pratiklerin gerçek anlamlarını ilk bakışta çıkarmak güçtür. Görünürde toplum vahşi kapitalizmin çarkları arasında ezilmiş, hiçbir değişim olanağının olmadığı bir bağlamda, katı kurallara tabi olarak yaşamaya, çalışmaya ve ölmeye mecbur bırakılmıştır. De Certeau yapısalcıların öne sürdüğü gibi sistemin kendi kendini idame ettirdiği ve toplumsal grupların yeniden üretime hiçbir etkide bulunamayan pasif özneler olarak kaldıklarına dair iddialara karşı çıkar.

De Certeau gündelik tüketim faaliyetlerinin çoğunun taktiksel olduğunu vurgular. Bu taktikler tarih öncesine uzanan neredeyse kadim bir gelenek ve 'zayıf' insanoğlunun bilinç-dışı savunma mekanizmasıdır. Gündelik hayatın ayrıntıları içinde bulunabilen bu taktikler, stratejilerle dönüşen kent mekanındaki marjinal kesimlerin bu süreçlerle başa çıkabilme kapasitelerine dair önemli veriler sunacaktır.

Aslında, yayılmacı, merkezci, gösterişli ve gürültücü, ussal bir üretimin karşısında tamamen farklı, başka bir üretim, "tüketim" olarak nitelendirebileceğimiz bir üretim biçimi yer almaktadır. Tüketim bir üretim biçimi olarak, kendine özgü kurnazlıklara sahiptir, fırsatlara göre parçalanıp ufalanır, kaçak avlandığı yerler vardır, gizli kapalıdır ama sürekli mırıltılar çıkarır. Sonuç olarak bu üretim neredeyse hiç görünmez çünkü kendisini, kendine ait ürünlerle gösteremez (ya da bunları sergilemek için kendine ait bir

yer bulabilir mi ki acaba?); kendisini ancak kendisine dayatılanları kullanma sanatıyla ifade edebilir. (De Certeau, 2008: 106)

Bu paragraf kapitalist akılcılığın tüm yayılmacı ve istilacı özelliğine rağmen neden hala tüm hayatı fethedemediğini ortaya koyar. Tüm stratejik planlamalara, ince hesaplara ve reklamcılığın gücüne rağmen hala gündelik hayatın içerisinde elden kaçan, bir türlü hesaplanamayan bir şeyler vardır. Bu şey De Certeau'nun bahsettiği “bir üretim biçimi olan tüketim”dir (45). Ancak üretim sistemleri tarafından stratejik olarak belirlenen sınırların dışında bir üretimdir söz konusu olan. Bu sistemler öylesine yayılmıştır ki tüketiciler ürettiklerini sergileyemez hale gelmişlerdir, dolayısıyla dilsiz bir üretimdir söz konusu olan. Gizlenen bu üretim biçimi kurnazdır, taktikler geliştirir ve çatlaklardan sızar. Zira üretimini kendi ürünleriyle gösteremez, ancak ve ancak sistemler tarafından ona dayatılan ürünleri “kullanma biçimiyle” gösterebilir.

Belirli bir yeri yurdu olmayan taktikler insanlık tarihi kadar, hatta daha da eski bir direniş geleneğine dayanır. De Certeau'nun taktikleri Sofistlerin en güçlü ve en güçsüzün durumunu ters yüz eden retoriklerine, Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı*'ndaki taktiklere ve Yunanların *metis* adını verdikleri bilgi türüne kadar uzanır.

Bu operasyonel performanslar, çok eskilere dayanan bir bilgiyi gerektirir. Yunanlar, bu bilgiye metis adını veriyorlardı. Ancak bu bilgi çok daha eskilere uzanmaktadır, tarih öncesi çağlara, karanlık çağlara, bitkilerin ya da balıkların sayısız kurnazlıklarının ve simülasyonlarının kurgulandığı zamanlara. Okyanusların diplerinden, megakentlerin sokaklarına uzanan taktikler, bir sürekliliğe ve kalıcılığa sahiptirler. (De Certeau, 2008: 55)

Stratejilerin ait olduğu bir mekan, kurumlar ve bu stratejileri destekleyen erk odakları varken taktikler yüzergezerdir. Her yeredir ancak aynı zamanda hiçbir yeredir, kümülatif değildir, dolayısıyla biriktirilip depolanarak yeniden kullanılamaz. Bunun yerine taktikler anlık ve şaşırtıcıdır, tam da bu yüzden ele avuca sığmaz, denetlenemez ve tahmin edilemezdir.

Çizgidişı ya da marjinal olanın artık azınlık grupları değil toplumun çoğunluğundan oluştuğunu söyleyen De Certeau'ya göre marjinallik “imzasız, okunaksız, sembolik olmayan” (2008: 51) yollarla da olsa kültür üretmeyen kitlenin kültür üretimidir. Ancak her seferinde toplumsal güç ilişkilerine bağlı olarak yeniden üretilmek zorunda olan bu kültür üretimi doğal olarak türdeş değildir. Zira zayıfın taktikleri her daim deplasmanda iş görür ve düşmanın alanında savaşılabilmek için ön koşulu ise başta kendi zayıflığına sonra o alana uygun taktik hamleleri geliştirebilme kapasitesine bağlıdır. Örneğin plazada bir supervisorın denetimi altında çalışan beyaz yakalı ile sanayi işçisi aynı alanda etkinlik gösterebilirler dahi kullandıkları taktikler farklılaşacaktır, zira daha zayıf olan daha kurnaz olmak zorundadır.

Güç alanları ve bu güç alanlarında gerçekleştirilen işlemler arasındaki ilişki, kültürün bir savaş olgusu olarak toplumbilimsel ve ruhbilimsel açıdan kısacası polemolojik açıdan incelenmesini de kapsar. Hukuk gibi (zaten hukuk da kültürün bir modelidir) kültür de, itilafları ele alır ve en güçlü olanı kimi zaman meşrulaştırır, kimi zaman yerinden eder, kimi zaman da denetler. Kültür de gerilimlerle, sık sık da şiddetle gelişir. Bu gerilim ve şiddet ögesine, simgesel dengeler kazandırır, kısa ya da uzun süreli uzlaşmalar ve muhasebe sözleşmeleri sağlar. Tüketim taktikleri yani zayıfın güçlüden çıkar sağlamak, güçlüyü oyuna getirmek için kurduğu bu mühendislik bilgisi, bu nedenle, günlük alışkanlık, tutum ve uygulamaların siyasallaştırılması sonucunu getirir. (De Certeau, 2008: 52)

De Certeau egemen düzene boyun eğmiş görünen sessiz kalabalıkların kendi üretimlerini incelikli taktiklerle usul usul iktidarın alanına sızdığını dikkat çeker. Bu hakim düzen çağlar boyunca farklılaşmış ve birbirinden farklı stratejiler geliştirmiş olsa da sonuç hep aynıdır. Güç farkının olduğu yerde zayıflar durumu lehlerine çevirebilmek adına değişen iktidarın karşısına kendi taktikleri ile çıkarlar (22). De Certeau bu noktada bizi sürekli uyarır “insanları aptal yerine koymamayı daima kendimize hatırlatmalıyız” (290). Tam da yersiz, yurtsuz ve mülksüz oldukları için manevra alanı genişleyen bu insanların hilelere, yaratıcılığa ve kurnazlığa ihtiyacı vardır.

"Strateji" den kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir "çevre"yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması, her şeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulur.

"Taktik"ten kastım ise, tam aksine, ne bir aidiyet üzerinden, ne de ötekinin, görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplama değildir. Taktik, uygulama alanı olarak sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler, ötekinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan, bu alana belirli bir mesafede kalmayı da başaramadan yavaş yavaş, parça parça sızar. Taktik sahip olduğu avantajları toparlayabileceği, daha fazla yayılmak için kendini ayarlayabileceği, koşullardan bağımsız bir hale gelebileceği bir merkezden, bir zeminden yoksundur. "Aidiyet", mekanın zamana karşı zaferidir. Aksine, taktik, mekansız olduğu için, zamana bağımlıdır ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için de sürekli tetiktedir. Taktik, kazançlarını muhafaza edemez. Sürekli olarak olaylarla oynamak ve bunları "fırsatlara" çevirmek durumundadır. (De Certeau, 2008: 54)

De Certeau'nun tanımını yaptığı bu taktikler otoriteyi doğrudan karşılarına almazlar. Zira eşit olmayan iki cephenin savaşında 'zayıf' olanın ilk silahı daima gizli kalmasıdır. Gizli kalan 'zayıf' saman altından su yürütürcesine kendisine taktikler geliştirir. Ancak taktik geliştirmek üzerine düşünülen ve tasarlanan bir edim değildir. Aksine bu gizli ve yüzergezer taktikler daima anlık ve tahmin edilemezlerdir. Zira 'zayıf' daima stratejilerin alanında iş görür, onun bir mekanı yoktur. Karşısına aldığı otoriteyi kendi alanında manipüle eder.

Uzamlar ve Yerler

De Certeau strateji ve taktiklerin karşı karşıya geldiği en önemli savaş alanı olarak kentleri işaret eder ve kent mekanına dair ufuk açıcı bir ayrım yapar; *uzam* ve *yer*. Uzam (space) ve yer (place) ayrımı tezimde kenti ve kentteki dönüşümleri, dönüşümlere karşı uyarlanan taktiksel hareketleri anlayabilmek adına önemli açılımlar sunacaktır. Zira kentte yukarıda belirtilen kültür alanı gibi bir savaş ve mücadele mekanıdır. Kent birbirinden farklı güçlerin hakimiyet kurmaya çalıştığı, birbiriyle ilişkiye girdiği çok yönlü diyalojik bir alandır.

Kısacası uzam, uygulanan bir yerdir. Örneğin bir kentçilik anlayışıyla geometrik olarak belirlenen sokak, üstünde yürüyenler tarafından bir uzama dönüştürülür. Aynı biçimde okuma da bir gösterge sisteminin -yazının- oluşturduğu bir yer uygulamasınca üretilen bir uzamdır. (De Certeau, 2008: 217)

New York’u Dünya Ticaret Merkezi’nin 110. Katından izleyen De Certeau bu tepeden bakışın muazzam hazzını anlatır. Karıncalar misali kaynaşıp duran insanlar, şehrin ışıkları, arabaların tekdüze hareketleri erotik bir bilgi şöleni sunabilir (De Certeau, 2008: 186). Ancak bu büyük tablo yapay bir temsilden başka bir şey değildir. Bu tabloyu izleyebilmek aşağıda olan biten tüm pratikleri ve uygulamayı unutmak demektir (187). Oysa gerçek hayat ‘aşağıda’ sürmektedir, kentin gerçek metni insanların birbirine çarparak yürüdüğü sokakların ritminde okunabilir ancak.

De Certeau’nun bu manzara anlatısı şehir planlamacılarının, bürokratların veya teknokratların konumlarının körlüğüne işaret eder. Bir kroki üzerinde yapılan stratejiler ve planlamalar kentin gerçek dokusuna işlendiğinde hiçbir zaman aynı sonucu vermezler, zira bu stratejiler neredeyse her zaman yukarıda bahsedilen *ritimlerden* bihaberdirler. Dolayısıyla stratejik kent planları planlayıcılar tarafından kontrol edilemezler. Zira De Certeau’ya göre tıpkı konuşma ve yazma edimleri gibi kent mekanında çok seslidir (*polifonic*). Çok katmanlı olan kent mekanı farklı kültürel ve toplumsal yapıları içinde barındırır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu yapılar daima bir ilişki ve dolayısıyla mücadele içerisindedirler.

2.4. Pierre Bourdieu: Habitus ve Sembolik Sermaye

Eylem, kültür, iktidar, tabakalaşma ve daha bir çok başka sosyolojik araştırma alanında birbirinden ayıramayacak bir çok kuram geliştiren Bourdieu'nün teorisini bütünüyle serimlemek çok zor olmasının yanında tezin amaçlarının dışında olduğu için gereksizdir. Bunun yerine Bourdieu'nün belli başlı kavramlarını kullanarak mahalle habitusunu ve bu habitustaki belirli sermaye biçimlerini açıklamaya çalışacağım. Düşünce tarihindeki en zengin kavramsal araçlara sahip düşünürlerden birisi olan Bourdieu'nün bazı kavramsal araçları gündelik hayatı anlamak ve onu toplumsal ilişkileri içerisinde değerlendirebilmek için önemli açılımlar sunmaktadır.

Bourdieu'nün tezde kullanacağım diğer kavramsal araçlarına göz atmadan önce o kavramsal araçları kullanabilmek için öncelikli olarak anlaşılması gereken *alan* ve *habitus* kavramlarına göz atacağım. Bu kavramlar Bourdieu'nün sosyolojik terminolojisinde merkezi konumda bulunmaktadır ve bu iki kavramı kullanmadan Bourdieu'nün diğer kavramlarını kullanmak analizin havada kalmasına sebep olacaktır.

Bourdieu'ye göre modern toplum, her ne kadar özerk olsa da yapısal olarak birbirine benzeyen çeşitli alanlardan (*champ*) oluşur. Bu alanlar toplumsal yapı ve kültürel pratiğin birbirine temas ettiği noktadır.

Çözümleyici açıdan alan, konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir. Bu konumlar, varoluşları ve kendilerini işgal edenlere, eyleyicilere ya da kuramlara dayattıkları belirlenimler açısından, farklı iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla [sitiis], ayrıca diğer konumlara nesnel bağıntılarıyla (tahakküm, itaat, benzeşme vb.) nesnel olarak tanımlanır. (Bourdieu, Wacquant, 2014:81)

Alan aktörlerin üzerinde hareket ettikleri ilişkilerin yapısal karakteridir ve bu yapısal karakter aktörün davranışlarını yönlendirir. Bourdieu'nün tanımladığı alanlarda sermayeler eşitsiz dağılmıştır, her alanda işleyen farklı tip sermaye çeşitleri söz konusudur. “Sermaye” Bourdieu'nün terminolojisinde özel bir yere sahiptir ve alan içerisindeki maddi kaynakların dağılımını ifade eder. Sermaye çeşitlerinden bazıları ‘ekonomik sermaye’, ‘kültürel sermaye’, ‘sosyal sermaye’ ve ‘sembolik sermaye’dir (Bourdieu, Wacquant, 2014:108).

Bourdieu bize bir ‘üst-alan’ olarak ‘iktidar alanından’ bahseder, bu iktidar alanı spesifik bir toplumsal gurubu işaret etmesinin ötesinde ilişkisel bir ağıdır. Toplumsal dinamiğin temelinde olan şey işte bu iktidar alanı üzerindeki mücadelelerdir. Bu mücadeleler modern zamanda iki ana kaynak üzerinden yürümektedir. Bunlardan birisi maddi kaynak öteki ise sembolik kaynaklardır.

Tüm bu sermaye çeşitlerinin eşitsiz dağılımı alan içerisinde toplumsal failer arasında bir iktidar mücadelesi doğurur. Bu bakımdan alan bir mücadele sahasıdır, farklı kaynaklara sahip olan failer güç ilişkilerini koruma ya da dönüştürme konusunda bu alanda karşı karşıya gelir.

Habitus ise bireyler tarafından içselleştirilen alanın pratikler yoluyla dışsallaştırılmasıdır. Alanı deneyimleyen bireyler bu alan içerisinde belirli algı-eylem-yorumlama şemaları geliştirirler bunlar bir nevi yatkınlık sistemleridir. Habitus bir yandan alanın yapılarını yeniden üretirken öte yandan paradoksal olarak alan içerisindeki değişim imkanlarını da içerir. “Habitus teorisinin özgül hedefi, ereklilik ve mekanizma alternatiflerinden kaçan pratiker biliminin imkanını yaratmaktır” (Bourdieu, 1997: 108)

Bourdieu'nun alan, habitus ve sermayeler kavramlarını kullanan Wacquant (2007, 2008), Chris Allen (2008), Tim Butler (2003) ve Mike Savage gibi yazarlara göre bu kavramlar kentsel ayrışma ve tabakalaşma hakkında güçlü veriler sunmaktadır.

Anında ve doğrudan paraya çevrilebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılabilir olan ekonomik sermaye; belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilir olan ve eğitim vasıfları biçimlerinde kurumsallaştırılabilir olan kültürel sermaye; ve son olarak toplumsal yükümlülüklerden (“bağlantılar”) oluşan, belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilir ve bir soyluluk unvanı gibi biçimlerde kurumsallaştırılabilir olan sosyal sermaye (Bourdieu 2010: 49).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEŞİLOBA'DA GÜNDELİK HAYAT

3.1. Adana

Tezde Adana'yı seçmemin sebebi araştırmanın teorik çerçevesini tamamlayacak olan alan araştırmasını doğup büyüdüğüm mahallelerde yapabilme avantajının yanında Adana'da işsizliğin (TUİK, 2013) , sosyo-mekansal ayrışmanın ve suç oranlarının (TUİK, 2014) yüksek olmasıdır. İçinde doğup büyüdüğüm mahalleyle her ne kadar hala ilişkim devam ediyor olsa da – aile ve arkadaşlarımın bir kısmının hala orda yaşıyor olması sebebiyle- yıllar sonra bu sokaklara bir yabancı olarak dönmek, daha önce aşına olduğumdan dolayı ayırdına varamadıklarımı farketmemi sağladı. Yine de bu süreçte mahalleden arkadaşlarımın ve akrabalarımın 'kültürel sermayemden' dolayı bana farklı ve yabancı gözüyle baktıklarını farkettim.

Tüm yabancılığım karşı mahalleye 'tümüyle yabancı' olan birinin giremeyeceği yerlerin, katılamayacağı sohbetlerin ve tanık olamayacağı olayların içine dahil olabildim. Zira istatistiksel verilerin istiflenmesine dayanan ve bize rakamlardan başka bir gerçeklik sunamayan bir araştırma yöntemine karşı, yapmaya çalıştığım yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar ve katılımcı gözlemci olarak araştırmanın içine dahil olabilme isteğim bu seçimde etkili oldu. Özellikle bu tarz bir çalışmayı 'tamamen yabancı' olunan bir yerde gerçekleştirmek pek mümkün değildir. Uyuşturucu, hırsızlık, kaçakçılık ve daha bir çok illegal ekonominin döndüğü mahallelerde insanlar bu 'kaçak avlanma' (De Certeau, 2008: 278) yöntemlerini dile getirmekte doğal olarak isteksizdirler.

Bu seçimin ikinci sebebi ise doğup büyüdüğüm ve dolayısıyla gönül bağımın olduğu Adana'nın rant uğruna talan edilen mahallelerine, doğasına ve meydanlarına dair çalışmaların yok denecek kadar az olmasıdır. Ranta dayalı kentsel dönüşüm, soylulaştırma, güvenlikleştirme politikaları ve mekansal ayrışmalara dair çalışmalar

İstanbul, İzmir ve Ankara gibi şehirlerde bol bol örneklendirilirken, bu süreçlerin çok daha ağır yaşandığı, işsizliğin ve yoksulluğun yoğun olduğu şehirler es geçilmiştir.

Adana'nın kent nüfusu 1950'de 508.518 iken on yılda %66'lık bir artışla 1960 yılında 760.803'e ulaşmıştır (TÜİK, 2014). Bunun sebebi 1950'li yıllarda Adana'da tarım ve tarıma dayalı sanayinin hızlı gelişimidir. Özellikle pamuk ekimi ve pamuğa dayalı tekstil fabrikaları Doğu ve Güneydoğu'dan tarım işçilerini Adana'ya çekmiştir. Bu yoğun göç dalgası ile Adana'da yaşayıp Adana dışında doğan kişi sayısı 490.520'yi bulmuştur ve bu sayı total nüfusun dörtte birine denk gelmektedir (AMDR, 2012:44).

Kentsel büyümenin tahmin edilenden daha yüksek olduğu Adana 1969'da Nazım İmar Planı ile şekillendirilmiştir. Bu plana göre konut alanları kuzey ve kuzey-batıya verilirken, ticaret ve sanayi bölgeleri E-5 Devlet Karayolu (D-400) paralelinde doğu batı üzerinde şekillenmiştir (Yağcı, 2006). 1985 yılında revizyona gidilen imar planında Adana yüksek yoğunluklu dikey yapılaşmaya gitmiş ve Kentin kuzeyindeki Seyhan Baraj Gölü yönünde 'Kuzey Adana' ya da 'Yeni Adana' denilen bölge gelişmeye başlamıştır.

Türkiye'de Kürt Sorununun en yoğun olduğu 1990'lı yıllarda Kuzey Adana giderek gelişirken, Güney Adana doğudaki savaştan kaçan Kürt göçmenlerin akınına uğramıştır. Yıllar içinde bu mekansal ayrışma giderek artarken, mahallelinin değişimiyle 'durumu olanlar' kentin kuzeyine taşınmış, olmayanlar ise güneyde görece daha ucuz konutlarda yaşamaya başlamışlardır. Yoğun göçün, plansız büyümenin ve çarpık kentleşmenin bariz olduğu Güney Adana şehrin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Kentin kuzeyi giderek gelişirken belediye kaynaklarının çoğu Seyhan'ın kuzeyi için ayrılmış güneydeki yerleşimler tek ve çift katlı evlerde yatay olarak yapılaşmıştır (Kara, 1988). Kentin iki yakası arasındaki sosyo-ekonomik fark o denli açılmıştır ki Seyhan ilçesi 2008 yılında Çukurova (Kuzey) ve Seyhan (Güney) olarak iki ayrı belediyeye bölünmüştür. Sosyo-mekansal ayrışma belediyelerin de ayrılmasıyla iyice görünür olmuştur.

Neoliberal politikaların hız kazandığı 1980’lerle birlikte tüm Türkiye’de olduğu gibi Adana’da da üretim azalmış ve işsizlik bu tarihten sonra giderek artmaya başlamıştır (AGİD, 2012). Kentte işsizliğin artışı, özellikle eskiden tarım ve sanayiden geçinen güneyliler açısından, büyük problemlere yol açmıştır. İşsizliğe mukabil suç oranları artmış, uyuşturucu kullanımı yaygınlaşmıştır. Adana AMATEM’e tedavi amacıyla başvuran sayısı 2007-2012 yılları arasında beş kat artarak on bin kişiyi geçmiştir (Duru, 2014: 139). Bu durum zaten dezavantajlı konumda olan şehrin güneyindeki insanların daha fazla dışlanma ve damgalanmaya maruz kalmalarına sebep olmuştur.

3.2. Yeşiloba

“Bir mahallede doğmuş ya da oraya yerleşmiş olan bir birey sosyal çevresini göz önünde bulundurmak ve orada yaşayabilmek için çevrenin içinde yer almak zorundadır. “Zorunda olmak” sadece baskıcı bir anlamda değil ona hükümler, kökenbilimsel olarak bağlar yaratması anlamındadır.” (Pierre Mayol, 2009:39)

Seyhan ilçesine bağlı Yeşiloba mahallesi, yarısı D-400 karayolu üzerinde yarısı altında kalmak üzere, Adana’nın eski sanayi bölgesinin doğusunda kurulmuştur. Mahallelinin çoğu, eskiden geçimini tarımda ve tarıma dayalı büyük fabrikalarda çalışarak sağlarken bu fabrikaların kapanmasıyla birlikte giderek yoksullaşmış ve başka iş alanlarına yönelmişlerdir.

1980’lerin sonundaki göçlerin çok büyük kısmı Seyhan ilçesine yapılmıştır, zira o yıllarda E-5 olarak bilinen ve Yeşilobanın ortasından geçen anayol şehrin merkezi konumundadır. Şehri yatay olarak kesen bu yolda en batıda pamuk tarlaları, çırçır fabrikaları, tütün fabrikaları gibi bir çok fabrika bulunmaktadır. Doğuya geldikçe küçük sanayi siteleri, otogar ve havalimanı bulunan bu yolun son durağı ise merkez

çarşıdır. Dolayısıyla mahalleler o yıllarda ekonomik ve sosyal olarak oldukça canlı olan bu yol üzerine kurulmuştur.

Mustafa Kaya: Eskiden işlerim daha iyiydi yeenim, pamuk gamyonları filan hep e-5'ten geçerdi, bizim dükkân da yakındı yola. O zamanlar gamyonlar bu kadar sağlam da değildi daha çok bozulurdu. Ben MAN kamyonu tamir ederdim, o zaman zaten kamyonların çoğu da MAN'dı. Doğudan gelen, ırgat taşıyan, pamuk yükleyen kamyonlar bozuldumuydu soluğu bizim dükkânda alırdı. Pamuk hasadı başladı mı buralar bayram ederdi, kebabçısı, börekçisi, tamircisi, pavyoncusu, otogardaki tuvaletçisine kadar milletin biti ganlanırdı¹. Sonra bitti o işler, fabrikalar gapandı, pamuk eken galmadı herkeş portakal ekti bahçelerine. Burda iş var diye gelip kalanlar da aç bitap sürünüyor.

Ben: Gelip kalanlar ne yaptı sonra, nasıl geçindiler?

Mustafa Kaya: Nasıl geçinecekler, kimi dümbük² oldu çıktı, kimi bahçesine esrar ekti milleti zehirledi, kimi onun bunun evine girip hırsızlık yapmaya başladı. Tabi bunları yapmayan düzgün insanlar yok mu onlar daha çok, onlar da üç kuruşa orda burda çalıştılar işte.

Adana'da özellikle pamuğa olan talebin azalması, GAP projesi ile birlikte doğu illerinde de pamuk ekimine başlanması, buna mukabil tekstil fabrikalarının kapanmasıyla ekonomi durgunlaşmış ve işsizlik giderek artmıştır. Bunun dışında Türkiye'nin en önemli sanayi kuruluşlarının arasında olan BOSSA, Paktaş Milli Mensucat ve TEKEL Sigara fabrikalarının kapanmasıyla binlerce kişi işsiz kalmıştır. Tüm bu tarlalar ve fabrikalar eskiden E-5 yolunun üzerindedir. Dolayısıyla 1980'lerden sonra tüm dünyada görülen durum kısmen Adana'da da görülmüş ve üretim sektörü zayıflayarak hizmet sektörü gelişmeye başlamıştır. Adana'daki hizmet sektörü ise yeni Adana olarak bilinen kuzeyde konumlanmıştır. Kuzeydeki hizmet

¹ Biti kanlanmak; mali durumu pek iyi olmayan insanların ceplerinin para görmesi anlamında kullanılan bir deyim.

² Dümbük Adana'da seks işçiliğine aracılık eden, pezevenk anlamında kullanılıyor. Dümbüklük Adana'nın cono olarak bilinen Çingene mahallelerinde oldukça yaygındır.

sektörü giderek büyüyüp zenginliği kuzeye çekerken Adana'nın güneyi gün geçtikçe yoksullaşmış ve marjinalleşmiştir.

Fotoğraf I. Kapanan un fabrikasının yerine açılan otelden bir görünüm.

Fotoğraf II. Şimdi müze olarak kullanılan eski Milli Mensucat Fabrikası

Fotoğraf III. E-5 üzerinde kapanan atıl durumdaki Çukobirlik fabrikası.

Bu yoksullaşma ve marjinleşmeden sonra güneydeki mahalleler en temel belediye hizmetlerine ulaşmakta bile zorlanmışlardır. Belediye kaynakları genellikle dönüşüm projelerinde ya da gösteriş amaçlı reklam harcamalarında kullanılmıştır. Mahalleler sık sık elektrik³ ve su kesintileriyle karşılaşmakta, bozuk yollar yapılmamakta ve sokak lambaları genellikle çalışmamaktadır. Ancak sokak lambalarının durumu diğer eksik hizmetlerden biraz farklıdır. İleriki bölümlerde bahsedeceğim gibi mahalleli gençler polisten kaçıp saklanabilmek için bilerek sokak lambalarını kırdıklarını söylüyorlar.

³ Elektrik kesintilerinin güney Adana’da çok daha fazla olduğuna dair istatistiki bir veriye ulaşamasam da bu durum mahallede yaşayan hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca linkteki güncel elektrik kesintilerine göz atıldığında hemen hemen tamamının Seyhan, Yüreğir ve Sarıçam gibi görece yoksul ilçelerde olduğu gözlenebilir.
<https://guncelkesintiler.com/adana/elektrik-kesintisi/>

3.3. Dışlanma Damgalanma: Fark-Yaraları

Kimsin olum sen, benden fazla neyin var lan senin? Neysin abi sen ya, neysin sen ya? Benden fazla, en fazla götüreceen şey bez kalitesidir, sana da beş metre bana da beş metre. Ha! Benimki pazenden olur seninki çarşafın gıralından olur (Enes).

Neoliberal kapitalizmin yoksulluğun yegane suçlusu olarak yoksulların kendisini gösterdiği yeni kültürel söylem (Smith, 1996) toplumsal kutuplaşmanın ve mekansal ayrışmanın en önemli sebeplerinden birisidir. Herkesin herkesle mücadele ettiği yoğun rekabet ortamında güvensizlik ve stres toplumsal hayattaki ortaklaşma ve dayanışmayı zayıflatmıştır (Bourdieu, 1998). Böylece yoksullar giderek marjinalize edilmiş ve toplumsal yaşamın dışına itilmeye başlamıştır.

Bu marjinalizasyon yoksulların giderek dışlanıp damgalanmasına sebep olmuştur. Ancak bu dışlanma süreci zorunlu olarak bir çelişki içermektedir. Zenginler zenginliklerinin yaratılabilmesi için mutlak suretle yoksullara ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla her ne kadar yoksullar sosyo-mekansal dışlanma ile gözden silinmeye çalışılsa da onları görmezden gelmek pek mümkün değildir. Lüks restoranlarda, mağzalarda, marketlerde, ofislerde ya da trafikte her gün zorunlu olarak sınıf karşılaşmaları (Erdoğan, 2007) gerçekleşmektedir.

Ben: Real'e⁴ sık sık gidiyor musunuz?

Uğur: Gidiyoruz tabi, orası da bizim mahallemiz değil mi sonuçta amına koyim (gülüşmeler).

Yunus: arada gidip geliyorum ama bu halimizle değil tabi -tarlada sulama yaparken çamura batmış kıyafetlerini göstererek-. Ne güzel insanlar tiril tiril orda, rengarenk ışık heryer, karılar kızlar zibil gibi. Adamın gözü gönlü açılıyor gittimiydi, bişe alacamızdan deel de, markete girip bi redbul alıyorum onla dolaşıyom içerde işte.

⁴ Real Yeşiloba'da kurulmuş Adana'nın en büyük ve lüks alışveriş merkezi, gerçek adı M1 olan alışveriş merkezi genelde içindeki real süper marketin adıyla anılıyor.

Ben: Geçen güvenlikle kavga etmişsin Yunus hayırdır?

Yunus: Ya amina koduğumun çocuğu her seferinde aynı şeyi yapıyor gardaş. Önümüzden iki kişi girdi, makine onlar da öttü bişey demediler, ben geçerken cihaz öttü vay efendim bidaha geç diyor. Lan hayırdır dedim bize mi gücünüz yetiyor, öncekileri niye bi daha geçirmediniz? Kurallar böyleymiş. Dedim bu kurallar sadece banaysa sikerim öyle kuralı geçmiyom amina koyim dedim. Sonra hır gür Birbirimize girdik işte.

Üretim faktörü kentsel soylulaştırma süreçlerinin vechelerinden yalnızca birisidir. Bir diğer önemli faktör ise tüketimdir, bu tüketim de De Certeau'nun tabiriyle bir üretim biçimi olan tüketimdir, yani diğer anlamıyla bir *kullanım biçimidir*. Dolayısıyla yeni tasarlanan bu soylulaşmış mekanlar yalnızca tüketebilecek potansiyeli olan bireylere açıktır. Neoliberal kapitalizmin tüketici birey profiline uymayan, yani yeteri kadar tüketmeye gücü olmayan, mahalle gençlerinin bu mekanlara girişi ise çoğu zaman belirli gerekçelerle engellenmeye çalışılmaktadır.

Uğur: O güvenliklerin ben de amina koyim, kendini allah sanıyor pezevenkler. Geçen motorla Park AVM'ye gittim taam mı, şu yeni açılan alışveriş merkezi. Adam bana diyor ki motoru otoparka alamam yasak. Dedim abi bu da araç değil mi, plakam var ruhsatım var herşeyim var niye almıyon bizi? Yok diyor kurallar böyle arka çıkışta motorlar için yerler var git oraya koy.

Ben: E ben gittiğimde aldılar otoparka motorla, sen adamlara artistlik yapmış olmayasın (gülerek).

Uğur: Lan yok ne artistliği, düzgün düzgün gonaştım bu sefer valla. Onla alakası yok senin şeklin düzgün gelmiştir onlara, motorun da şekil zaten. Bizim CG'leri⁵ gören korkuyor mudur nedir bilmiyom ama ayar oldum adamlara.

AVM girişindeki güvenliklerin gelenleri arama, sorgulama ya da geri çevirme pratiklerini belirli kriterlere göre yaptıkları açık bir şekilde görülüyor. Uğur'la aramda

⁵ CG Adana'da özellikle yoksul gençlerin en çok kullandığı motorsiklet modeli. Fiyatının uygun olmasının -1000 tl ile 2000 tl arasında- yanına bu motorlar modifiye edilmeye de oldukça müsaittir. Mahallede gördüğüm CG'lerin neredeyse hepsi modifiye edilmişti.

geçen bu muhabbetten sonra 3 AVM'nin kapısında gözlem yapmaya karar verdim; Real (M1), Optimum ve 2016 yılında açılan Adana Park. Diğer iki AVM Yeşiloba'nın içinde olmasa da onlar da yoksul semtlerin ortasında kurulduğundan oralara da gitmeye karar verdim.

Fotoğraf IV. Park AVM'in fotoşopla mahalleyi 'sildiği' tanıtım fotoğrafı

M1 alışveriş merkezi çok geniş olduğundan AVM'nin Yeşiloba'ya bakan kapısında belirli bir süre gözlem yaptım. Adana'nın en yoksul semtlerinden birisi olan Sinanpaşa'nın ortasındaki Optimum'da ise otoparkın mahalleye bakan arka girişinde uzun süre oturup gözlem yaptım. Yine Adana'nın bir başka yoksul semti olan Denizli mahallesinin ortasına kurulan Park AVM'de ise otoparkın girişindeki güvenliklerin karşısında gözlem yapabilme şansım oldu.

Tüm bu gözlemlerim sırasında birbirinden çokda farklı olmayan manzaralarla karşılaştım. Uğur'un otopark'a alınmadığı Park AVM'de gerçekten de yüksek CC'li ve pahalı motorlar selam verip geçerken, tiplerinden '*eşgal*'⁶ olduğu belli olan mahalle

⁶ Adana'da 'tehlikeli' tip anlamında kullanılan bir sıfat, Tehlikeli Olmak bölümünde detaylıca inceleyeceğim.

gençleri genellikle durdurularak arka taraftaki otoparka yönlendirildiler. O gün Uğur'dan ödünç aldığım Mondial marka CG ile girmeye çalıştığımda ise güvenlikler tarafından durduruldum.

Güvenlik: Motorları alamıyoruz, arka tarafta açık otopark var.

Ben: Tam üç saattir kaşıdaki bankta oturuyorum geldiğimden beri dört tane motor aldınız?

Güvenlik: Onlar çalışan kardeşim çalışanların motorlarını alıyoruz, sen burda mı çalışıyon?

Ben: Az önce 1000 CC'lik Harley girdi o da tezgahtar heralde?

Güvenlik: Belki o müdür ne biliyon? Hadi kardeşim ya yorma bizi çek motorunu öteye. Git kime şikayet ediyorsan et.

Bunun üzerine AVM'nin resepsiyonuna giderek güvenlik müdürüyle görüşmek istediğimi söyledim. Resepsiyon görevlileri başta bunun bir kural olduğunu diretseler de ısrarlarım sonucunda müdürün odasına çıkabildim.

(Olayı kısaca özetledikten sonra)

Numan Karadoğaner (Güvenlik Amiri): Bak güzel kardeşim sana açık konuşayım, belli ki sen düzgün bir tipe benziyorsun konuşmandan anlaşılıyor. Biz burayı sizin için güvenli bir yere dönüştürmekle mükellefiz. Bu mahalleyi (Denizli'yi kastediyor) biliyor musun bilmem, bir sürü ipsiz sapsız serseri var, hırsızından tut dilencisine kadar. Böyle bir yerde AVM yönetmek hiç kolay değil. Mecburen bazı önlemler alıyoruz. Bazı motor çeşitlerini otoparka almamakta bunlardan birisi. O motorlarla gezen tipleri otoparkıma alamam ben, hadi bir arabanın camını patlatıp hırsızlık yaptılar, ya da otoparkın izbe bir yerinde uyuşturucu kullandılar? Bunun hesabını verecek olan benim. O yüzden biraz anlayışlı ol, bu önlemler müşterilerimizin güvenliği için alınıyor.

Ben: E ben de o motorla geldim işte, her CG ile gezen hırsız, müptezel mi yani?

Numan Karadoğaner (Güvenlik Amiri): Ya kardeşim ben hangisini ayıracağım? Oturup kapıda soruşturma yapacak halim yok! Gelenler az çok tiplerinden anlaşılıyor zaten, kimin alışveriş için geldiği kimin öylesine aylak aylak gezmeye geldiğini çok iyi biliyorum ben merak etme, işimi bana öğretecen sanki. Zaten isteyen içeriye girebiliyor, bunu önleyemiyoruz, ondan sonra kameralardan aman ne zaman bişey yapacak diye diken üstünde izlemek zorunda kalıyoruz.

Park AVM'deki güvenlik görevlileri gelen müşterilerin tiplerine göre güvenlik prosedürü uyguladıklarını belirterek, aslında mahalleli ya da 'eşgal' tipli gençleri belirli gerekçelerle daha çok izlediklerini söyledi. Gelen gençlerin motosikletlerinin gerek otoparklara alınmaması, gerek girişte defalarca aranmaları dışlanma-damgalanmanın en önemli göstergelerindendir.

Mahalleli ile yeni AVM arasındaki ilişkiler başlarda oldukça sorunluyken zaman geçtikçe mahalleli AVM'ye biraz daha alışmış görünüyor. Ancak sosyo-mekansal dışlanma yalnızca AVM'de değil şehrin diğer bölgelerinde de gözlenebilmektedir. Zira D-400 karayolu boyunca kuzey ve güney olarak ayrılmış şehrin iki yakası arasında bariz bir ayrışma vardır. Dolayısıyla kimi zaman kentin kuzeyindeki barları, cafeleri ya da Baraj gölünü ziyaret etmek isteyen güneyli gençler bariz şekilde kentin kuzeylilerinden 'farklıdır'.

Ben: Mahalle dışına çıktığında kendini nasıl hissediyorsun, mesela Real'e gittiğinde ya da Özal'da⁷ dolaşırken?

İlhan: Valla ben en çok mahalleimde raadım gardaş, niye dersin burda bize karışan yok eden yok bi nevi kendi çöplüğümüzdeyiz yani. Ben burda içsem de bayılsam da gavra da etsem bişey olmaz, ama oralarda kimse kimseyi tanımıyor bişey olsa arkanda adam yok yani. Bi de burda (mahalleden bahsediyor) bi çıkıyorum dondurmacıya selam ver iki

⁷ Turgut Özal bir çok lüks mekanın bulunduğu Adana'nın en hareketli bulvarı.

lafla, devam et berberle biraz muhabbet, sonra sıkıldın mı dön köşede arkadaşların cigara içiyordur zaten orda iki duman al (gülüşmeler).

Mahalle gençler için iki farklı anlama geliyor, bir yandan kendilerini dışarıdan koruyan, sığınabilecekleri yegane mekan, diğer yandan ise nefret ettikleri ve kurtulmaya çalıştıkları işe yaramaz bir varoş.

Ben: Mahalleyi seviyon o zaman, imkanın olsa başka yerde yaşamazsın yani?

İlhan: Ya seviyom da o kadar da değil yani. Sonuçta hep pislik bura artık, her yer torbacı, millet desen cahil. Bak güvenip arabamı dışarda bırakamıyorum, camı patlatıp teyibi çalarlar çünkü biliyorum. Burda yaşamakta zor yani, eskiden daha temizdi buralar şimdi iyice kötü oldu. Bacım çarşıya gidecek vallahi dolmuşa binmek için 100 metre yolu yürüsün istemiyorum, ben bırakıyorum dolmuşa kadar.

Ancak öte yandan gözlemlediğim kadarıyla mahallenin en büyük ‘rahatlığı’ sınıf-yaralarının (Sennet, 1972) minimum düzeyde hissedildiği bir mekan olması. Zira mahalle habitusu herkesin sosyo-ekonomik olarak az çok benzeştiği ve sınıf farklarının ‘dışarıya’ göre çok daha az hissedildiği bir yer olarak karşımıza çıkıyor.

Ben: Ama mahallede rahatım diyon, nasıl oluyor o iş?

İlhan: Rahatım, niye rahatım, mahalle dışına çıktığımda huzursuz oluyorum bi kere. Bak geçen Baraj Yolunda yürüyorum tamam mı, dedim para çekeyim bira alıp arkadaşla geçecem. Bankamatiğe gittim para çekiyorum, şerefsiz polis geldi arkamda durdu. Bak giden polis arabası ha, bildiğin ben para çekene kadar bekledi, camdan bana bakıyorlar. Yemin ederim şartlı tahliyem olmasa dönüp ‘bankamı soyuyom amına koyim ne bakıyonuz’ dıcektim. Yani ben orda nasıl rahat hissedeyim kendimi, farklı olduğumuz mahalle çocuğu olduğumuz her halimizden belli zaten, ne yapsak göze batıyor amına koyim. Vallahi oralara gittim mi diken üstünde hissediyom kendimi. Ama napak

mecbur gidiyoz, bizim mahallede La Noche⁸ mi var sanki. Gidip iki bira içiyok iki insan yüzü görüp geri geliyok.

Adana'nın kuzeyi de gençler için ikili bir anlama sahip, tıpkı kendi mahallelerine duydukları ikircikli hissiyat gibi. Mahalle gençliği için eğlence ve lüks yaşamın merkezi olan kentin kuzeyi bir yandan vazgeçilmezken öte yandan kendilerini yabancı hissettikleri bir yer. Simmel'den yola çıkarsak kentin kuzeyini sık sık ziyaret eden mahalle gençliği için *yabancı* tiplemesini kullanabiliriz. Yabancı “*bugün gelen ve yarın giden gezgin olarak değil, bugün gelen ve yarın kalan insan olarak, deyim yerindeyse daha fazla ilerleyemediği halde gelme ve gitme özgürlüğünden de tam olarak kurtulamamış potansiyel bir gezgin olarak değerlendirilecektir.*” (Simmel, 1971:143). Dolayısıyla mahalle gençleri her ne kadar kendilerini ‘rahatsız’ hissetseler de kentin kuzeyini sık sık ziyaret etmekten geri durmuyorlar.

Ben: Napıyonuz mesela Özal’a ya da Baraj Yoluna çıktığınızda?

Ramazan: Her zaman çıkmıyok zaten, ama bazen mahallede sıkılıyok yapacak bişey olmuyor yani. Napak napak, hadi diyok bi turlayak. Bi kaçtane de bira içiyok dolanıyok öyle. Ama bi yandan da memur kolluyom sürekli. Görüyön abi araba zaten faça, zaten memurlar şahin gördü mü kulaklarını doberman gibi dikeyor allahını!. Zaten alkol var, söylemesi ayıp arabanın sigortası da yok. Mecburen sürekli ayık geziyok. Bazen biyere girek oturak diyok taam mı, yanımızda gız yok diye almular içeri. Biz de gidip Menderes’te⁹ göle karşı içiyok.

⁸ Turgut Özal’da bir bar.

⁹ Adnan Menderes bulvarı Seyhan Baraj Gölü boyunca uzanan bir cadde.

Fotoğraf V. Adnan Menderes Bulvarı

Toplumsal sorunların artmasıyla beraber yoksullara karşı giderek sertleşen söylem ekonomik önlemlerin yanında bir takım fiziki önlemlere alınmasına da yol açmıştır. Böylece yoksullar yeni yönetim ve disiplin teknikleriyle sosyo-mekansal olarak dışlanmış ve marjinalize edilmiştir. Wacquant'ın deyimiyle neoliberalizmin 'cezalandırıcılık' (*punitive doxa*) ilkesi giderek sertleşmiştir (Wacquant, 1999).

Polisin mahalleli gençlere karşı tavrı da kuzeydekilere nazaran ayırdedilecek derecede dışlayıcı ve damgalayıcıdır. Polisle karşılaşmalarında tedirgin olduklarını söyleyen gençler için polis başlarının belaya girmesi demek. Özellikle 20 Temmuz 2016 yılında ilan edilen OHAL sürecinden sonra polisin mahalledeki gençlere tavırları ve davranışları giderek sertleşmeye başlamış. Benim çocukluk yıllarım da dahil olmak üzere polis mahalleye pek girmezken şimdi artık mahallede trafik ekipleri bile çevirme

yapabiliyor.¹⁰ Mahallede arama yapan polislerle kavga eden Uğur suçsuz yere 5 ay kapalı ceza evinde tutuklu kaldı. Daha sonra beraat eden Uğur'un davası hala sürüyor.

Ben: Polislerle niye kavga ettin Uğur? Ne oldu o gün?

Uğur: Ya bunlar kontrol yapıyorlar taam mı, ben de arkadaşla motoru park ettim bیلardo salonuna yürüyöz. Ama etraf kalabalık zaten polis şov yapıyor yani belli. Ben tam içeri girecekken gel lan sen nereye gidiyon dedi biri. Ne bağrıyon ki dememe kalmadı polis bana bi tane şaplak çekti, ben de dayanamadım kafa attım. Sonra beş tansi üstüme çullandı, biri tişörtümden içeri biber gazı sıkıyor ötekiler vuruyor. Beni akrebe bindirdiler orda da dövdüler, en son karakolda açtım gözümü zaten, bayılmışım. Ama balon ettiler beni, heryerim şişti. Bu kadar dövdükleri için mecburen üstüme suç attılar. Neymiş ben orda esrar satıyormuşum, üstümde bulamamışlar güya kenara fırlatmışım görünce. Delil yok hiçbirşey yok kafalarından uydurmuşlar amina koyim. Savcı da başta polis ne dediyse ona göre iddianame düzenlemiş zaten. Ama sonra olayı gören bi ton çocuk var hepsi geldi şahitlik etti sağolsun. Çıktık içerden. Ama beş ay bok yoluna içerde yattık yani.

Ben: E döven polisler ceza alacak mı?

Uğur: Bilmiyom valla ama adli tıp raporunu bile değiştirmişler, darp marp hepsini silmişler. Sonra doktor demiş bu rapor benim değil imza da farklı demiş. Tek tek çıkıyor ortaya hepsinden şikayetçi oldum.

Gençlere karşı polisin tavrı her ne kadar dışlayıcı ve damgalayıcı olsa da Uğur'un avukatıyla konuştuğumda mahkemelerin o kadar kötü durumda olmadığını düşündüm. Avukat'a göre ülkede hukuk hala işliyor, gerçekten de Uğur'un davası ilerledikçe bir çok polis gelip ifade vermek zorunda kaldı, ancak yine de o gün tutulan tutanağın altında imzası olan polislerle hala herhangi bir dava açılmış değil.

¹⁰ Polisler o zamanlar mahalleye girse bile özel hareket polisleri ve akreplerle genelde belirli adreslere operasyon yapıp çıkarlardı.

Hukuk mahkemelerde iyi işliyor olsa da Avukat’a göre gençler mahkeme sürecini işletebilecek ve takip edebilecek kültürden yoksunlar.

Ben: Hukuk işliyor diyorsun, o halde burdaki gençler mahkemelerde adil yargılanıyor yani?

Rahim Erdem (Avukat): Sapla samanı ayırmak lazım şimdi birbirinden. Şimdi hakim bir çocuğun tipine bakıyor eşgal zaten, bi yakalandığı mahalleye bakıyor her türlü suç var oralarda. Hakim de doğal olarak polisin tutanağına ve savcının iddianamesine inanıyor. Ancak hakimlerin bu gençlere karşı ön yargısı olsa da yine de mahkemeler adil işliyor diyebilirim. Ama burda önemli bir nokta var, adil yürüyecek bir mahkeme sürecini takip edebilmek bu gençler için çok çok zor. Ne buna yetecek bir kültürleri ne de onların adına davayı takip etmek için avukat tutacak paraları var. Bu çocuklar ilk tutuklandığında devlet bir avukat atıyor bunlara CMK uyarınca, ama o gelen avukatlar da genelde devletten para almak için göstermelik olarak gelip gidiyorlar. Yani ceza davalarında para vermezsen hiçbir avukat uğraşmaz seninle. Sonra ne oluyor bu çocuklar dayakta yese, iftiraya da uğrasa itiraz edemiyorlar. Atıyorum itiraz süresini kaçırıyorlar, ya da tutuklama bittiği için dışarı çıkıyorlar diyorlar ki tamam tahliye oldum. Ama öte yandan dava devam ediyor, adamın evine bir kağıt geliyor üç yıl ceza almış. İş ciddiye binince geliyorlar avukata biz ne yapacağız diye. E artık iş işten geçmiş oluyor zaten. Ama burda bir parantez açmak isterim bu çocuklar polisin ve mahkemelerin ön yargısından dolayı haksızlığa da uğruyorlar evet ama bir yandan da bu önyargı temelsiz değil. Bu şekilde mahkemeye gelen gençlerin çoğu zaten suç işlemiş oluyorlar. Zaten suçu işledikleri için de ne polisin şiddetine itiraz etmek geliyor akıllarına ne de masumiyet karineleri. Şöyle düşünüyorlar, diyorlar ki, ‘tamam dayak yedim en azından ağzımı açmayayım polisleri hakimleri kızdırmayayım ki daha çok ceza yemeyeyim.’

Bu örneklerin yanında mahallede doğmuş büyümüş ama kentin kuzeyinde beyaz yakalı bir iş bulabilmiş gençler de var. Mahalle'den 'kaçabilmiş' az sayıda kişiden birisi olan Murat bir gıda firmasında satış temsilcisi olarak çalışmaya başlamış. Bu süreçte kendisini edilgen bir konumda gören Murat 'allah yürü ya kulum dedi' diyor. Ancak bu tavır alçakgönüllülükten kaynaklanmıyor. Zira yeni girdiği orta sınıf dünyasında kendisini hala farklı ve yabancı hissediyor. Ancak Murat yeni girdiği dünyanın kurallarını öğrenmiş ve oyunu kuralına göre oynuyor. Yine de yeni işinde yapmak zorunda olduğu şeyleri bir 'delikanlı' olarak kendisine pek yakıştıramıyor.

Ben: Yeni işe kolay alıştın mı, var mıydı seni zorlayan şeyler?

Murat: Olmaz mı, burda mertlik yok bi kere, herkes kahpelik peşinde. Satış danışmanı arkadaşın senin kuyunu kazıyor, olacak şey mi ya, beraber yiyor içiyorsun, sigaraya bile beraber çıkıyorsun, sonra bir öğreniyorsun ki adam arkandan müdüre konuşmuş. Başta böyle şeyleri çok yadırgadım, hatta kavga bile ettim. Baktım böyle devam edersem ben işten atılacam, ben de nabza göre şerbet vermeye başladım. Buranın raconu da buymuş demek ki dedim. Hala bazen vicdan yapıyorum, kendimi kötü hissediyorum ama yapacak bişey yok, öyle göte böyle yarrak.

Ben: Peki geçmişin seni rahatsız ediyor mu ya da bundan dolayı sıkıntı çekiyor musun?

Murat: Beni rahatsız etmiyor, ben Yeşilobalı olmaktan gurur duyarım niye rahatsız olacaktım. Ama belli ki burdaki insanları rahatsız ediyor, o yüzden çok dile getirmiyorum. Söylesem ne olacak, bana hemen ne gözle bakacaklarını biliyorum çünkü. Bir yandan da bunu saklıyor gibi olmak rahatsız ediyor sadece beni. Yemin ediyorum sana o kapıdan girdiğim zaman bambaşka bir insan gibi oluyorum, kendimi bi değişik hissediyorum. Ama iş bitipte çıktımı kravatı bi çıkarıp atıyorum, bi sigara yakıyorum inancın olsun o binadan çıktımı sigara içişim bile değişiyor.

Hala mahallede yaşıyıp beyaz yakalı işlerde çalışanların çoğunda buna benzer ikircikli duygular gözlemledim.

Gençlerin neredeyse hepsinde gördüğüm başka bir ‘fark yarası’ kadınlarla olan ilişkileriydi. Mahalle içinde akrabaları hariç neredeyse başka hiçbir kadınla karşılaşamayan gençler sık sık mahallenin ortasındaki geneleve gidiyorlar.

Ben: Yunus sevgilin filan var mı?

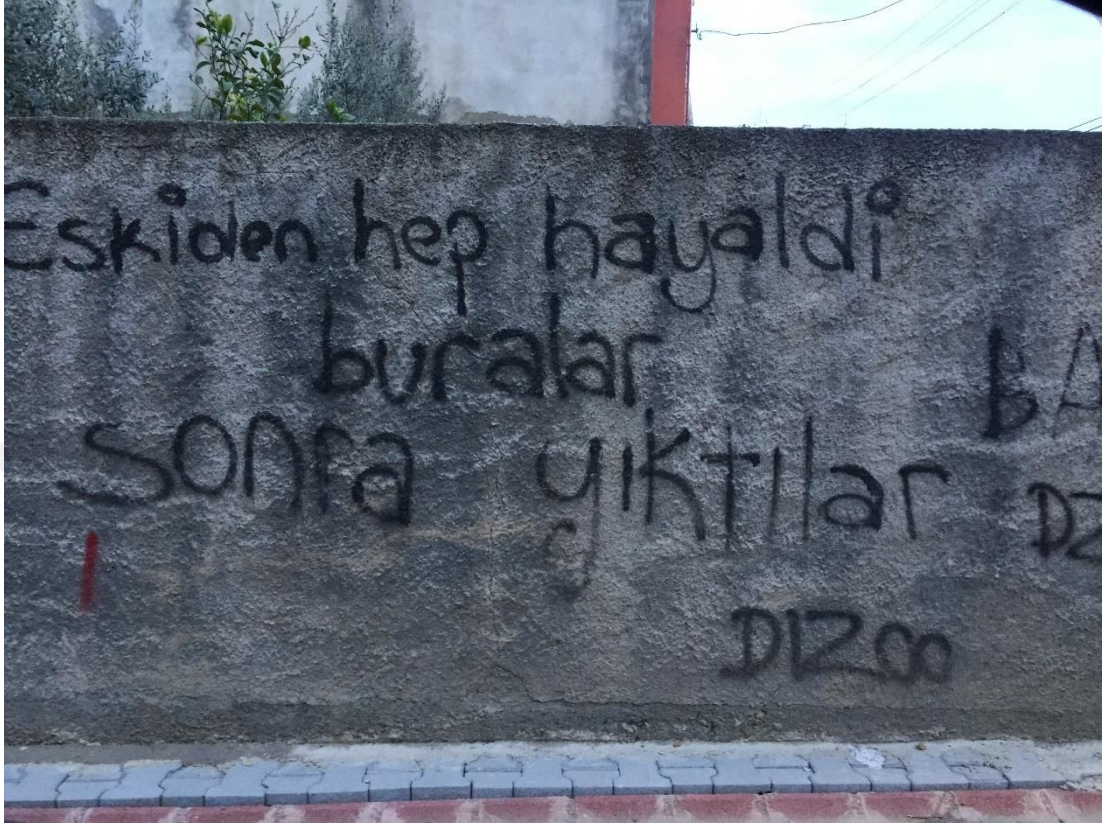
Yunus: Ya nerde kız olacak amına koyim. Sanayi’den çıktığımız mı var, çalış babam çalış nerde kızla tanışacan da çıkacan da. Ama bitane vardı. Beni pek sallamadı bu kız bi ara. Benim de bi arkadaşım var deli Doğan, komisyonculuktan zengin oldu, cıncık gibi Navara’sı var. Çağırdım bunu mahalleye gel sana caara içirim diye. Koştu geldi, tam kız marketten çıkarken Navara’dan bi indim yanına, ondan sonra düşürdüm gızı.

Ben: Ee ne kadar sürdü?

Yunus: Ya ben askere gittim kız da o ara birine kaçtı. Yüreğir’li¹¹ bi çocuğa, ama çocuğun anası sikiliyor çalışmaktan avradına bakamıyor ki, hep Antep’te. E avradı boş bırakmaya gelir mi? Ben askerden gelince görüştük yine bir iki bizim eve gelip gitti. Sonra o da yalan oldu, biz yine kaldık keraneye.

Toplumsal dışlanma ‘damgalı’(Goffman: 2014) bireyler için öylesine ağırdır ki bir çok genç ‘aslında yaşamaları gereken hayatı yaşayamadıklarını’ iddia ediyorlardı. Bu yakınmalardan birisi işinin zorluklarından bahseden Ramazan’ın ‘senaryoyu okuyup gelemiyoz ki amına koduumun hayatına’ demesiydi. Bu cümle Ramazan gibi ‘hızlı’ gençlerin memnun olmadıkları hayatlarına karşı yakınma ifadeleriydi. Aynı zamanda Sennet’in bahsettiği Sınıf yaralarının sebep olduğu ‘bölünmüşlük duygusunu’(Sennet: 2017) yansıtıyordu.

¹¹ Yüreğir Seyhan’la birlikte Adana’nın en yoksul ilçelerinden birisi.

Fotoğraf VI. Mahalleden bir duvar yazısı

Kentteki yoksullarının hayatlarının giderek düzeldiğini, ev aletlerine, çamaşır makinesine, buzdolabına, televizyona hatta akıllı bir telefona ulaşabildiklerini sık sık duyarız. Ancak Lefebvre'in yerinde saptamasıyla yoksullar gündelik hayat içerisinde bu ihtiyaçlara ulaşmak adına genellikle başka bir şeyler feda etmek zorundadır (Lefebvre, 2010:15). Bu bedel mahalleli açısından kimi zaman çocuğun eğitiminden ödün vermek, kimi zaman büyük kredi kartı borçlarıyla uğraşmak, kimi zamansa daha fazla çocuk yapmamak anlamına gelebilir. Dolayısıyla teknolojik icatlara erişimin her kesimden insan için kolaylaştığı yanılgısı gündelik hayat eleştirisini ortadan kaldırmak bir yana, bilakis bu eleştiriye zorunlu kılmaktadır.

Mahalle gençliğinin karşılaştığı dışlanma-damgalanma süreçlerinde ekonomik gelir düzeyinin mevcut durumu tamamen değiştirecek bir etkisi olmadığını gözlemledim. Zira mülakat yaptığım gençlerin çoğunun sanayi sitesinde çalışarak ortalamanın

üzerinde kazandıklarını gördüm. Ancak Lefebvre'in yerinde tespitiyle ulaşılan 'zenginlik' göstergeleri uğruna feda edilen bir çok hayati gereksinim vardı. Bunlardan en önemlisi de 'fark yaralarını' (Erdoğan, 2007:48) açan 'kültürel sermaye' eksikliği idi.

3.4. Zayıfın Savaşbilimi: Stratejilere Karşı Taktikler

Bu bölümde De Certeau'nun bahsettiği gündelik taktiklerinin pratikte nasıl iş gördüğünü anlamaya çalışacağım. Hiçbir zaman otoriteyi doğrudan karşısına almayan bu taktikler geliştirdikleri *incelikli* yöntemler sayesinde güçlüyü alt-etmeyi, onu kendi sahasında manipüle etmeyi ve alttan sızmayı başarmıştır. Aslında boyun eğmiş görünen sessiz kalabalıkların iktidar alanındaki manipülasyon taktikleri çoğu zaman şaşırtıcıdır.

Açıkça belirtmem gerekir ki De Certeau'yu okurken onun *taktiklere* verdiği önemi anlamakla beraber *taktiklerden* bahsederken kullandığı usluptaki hayranlığı ve şaşkınlığı pek anlayamamıştım. Ancak alan araştırması süresince öyle *incelikli* taktiklerle, öyle şaşırtıcı manipülasyonlarla karşılaştım ki hayran olmaktan kendimi alamadım. Bu incelikli taktiklerle ancak karşılaşabildikten sonra De Certeau'nun kuramsal çerçevesini kavrayabildim. Böylece başta yaptığım ve gündelikte pek örtüştüremediğim teorik okumaları yeniden yapmaya karar verdim. Mahalledeki gündelik hayatı gerçekten yansıtabilmek için Lefebvre'in sürekli vurgu yaptığı teorik olan ile pratik olan arasında sürekli gidiş geliş yöntemini kullandım.

De Certeau egemen düzene boyun eğmiş görünen sessiz kalabalıkların kendi üretimlerini incelikli taktiklerle usul usul iktidarın alanına sızdirdiğine dikkat çeker. Bu hakim düzen çağlar boyunca farklılaşmış ve birbirinden farklı stratejiler geliştirmiş olsa da sonuç hep aynıdır. Güç farkının olduğu yerde durumu lehlerine çevirebilmek isteyen zayıflar değişen iktidarın karşısına kendi taktikleri ile çıkarlar (De Certeau, 2008:22).

Önce bu bölümü belirli alt bölümlere ayırarak taktiksel meslekler, mekanın taktiksel kullanımı gibi parçalara ayırmayı düşündüm. Ancak mülakatlar sırasında gördüm ki zayıfın gündelik hayatta kullandığı taktikleri kategorileştirmek oldukça güç (en azından bu tezin amaçları açısından).

Mahallenin gündelikliği içinde beni en çok şaşıtan şeylerden birisi mahalle gençlerinin uyuşturucuları saklamak için başvurduğu çeşit çeşit taktiklerdi. Her ne kadar polis bu taktiklerin bir çoğunu öğrenip ona göre önlemler geliştirse de başka yeni taktikler geliştirildiğine şahit oldum. Dolayısıyla mahalleli gençler ve polis arasındaki bu kedi-fare oyunu, gözlemleyebildiğim iki yıl gibi bir süre içinde sürekli değişti.

Ramazan: O zaman mersinde bi gaynak işi yapıyom yok mu! deli para kazanırdum. Adana'ya tatile gelmişim usta başı dedi dönüşte biraz 'malzemeyle'dön. Mazeme de inşaat malzemesi deel ha, yeşil olandan, caara istür benden, 1000 liralık al dedi. Ben de hem caaranın parasından yolumu bulacam hem de, içinden iki üç içimlik kendime alacam. Dedim tam adamını buldun abi sen! Ama mersin-adana otobanı yok mu polis dolu haa, sürekli çevirme! Gittim abi 'mazemeleri' aldım, bi kutu da silikon aldım abi, o silikon dabancaları yokmu ondan. Bi golide 10 dene silikon var, içini boşalttım abi içine gömdüm caarayı arkadan geri yapıştırdım silikon kutularını varyaa! Allah gelse bulamaz daha o caarayı, polisler kim!

Bastım gittim abi mersine usta açtı gutuyu, şaşırdı adam 'olum!' dedi, 'hani caara? gitmişin 10 dene silikon almışın! götüümüze mi sokacaz bunları!' dedi. Guru Ramazan durur mu bi kestim abi silikonları götüünden içinden sömek sömek caara çıkardım, ustanın gözler faltaşı abi görmeliydin ya adamın suratını, altıma sıçtım gülmekten usta salak salak bana bakür hala, lan dedi guru, sen şeytana pabucunu ters giydirin!

Gündelik hayatta De Certeau'nın 'zayıfın savaşbilimi' dediği taktikleri mahallenin gençlerinin her fırsatta kullandığını gördüm (De certeau, 2008). Ramazan bir yandan bir strateji olan otobandaki polis 'kontrolünden' tam da De Certeau'nun kullandığı

anlamıyla ‘*incelikle*’ geçerken, öte yandan ‘*hızlılığıyla*’ şaşırttığı ustasının yüzüne attığı kahkahayla iş yerindeki otoriter usta-çırak ilişkisini alt üst ediyor.

Öte yandan suç ortaklığının vermiş olduğu, başka bir otoriteye karşı iş çevirme hissiyatı ortaklık duygusunu arttırmaktadır (Lefebvre, 2010:304). Ramazan, aslında oldukça sert olan ustasıyla arasındaki otoriter ilişkiyi bu olayda *taktiklerle* ters yüz etmiştir. Ramazan’a ‘*ustanın yüzüne nasıl gülebildin*’ diye sorduğumda ‘*adamla suç ortağı olmuşuk abi ne diyebilir*’ diye cevap verdi. Dayanışma bölümünde ‘abilik’ altında bahsedilen, gayrı-meşru bir iş yapmanın grup içerisinde kurduğu dayanışma *habitusunu* Ramazan’ın ustasıyla olan ilişkisinde de görebiliyoruz.

Kürdo: Abi ben de mersin entegre sağlık hastanesinin yapımında çalışıyorum o zaman, adanadan altı dene arkadaşım geliyor, ama varya altısı birbirinden pij. Gelirken elli gram cigara 10 dene de hapla gelürlar. Haftasonu alem yapacık mersinde güya. Çıktım müdüre dedim bana bin lira avans ver, iki günde izin. Dedim valla vermezsen kendimi biliyom hiç gelmem, ama verirsen iki gün sonra burdayım. Adam bilür deliyim amına koyim gitmem, tamam dedi al bin lira.

Kürdo’nun bahsettiğinde göre çalıştıkları iş yerinde herkes esrar kullanıyor, dolayısıyla ustabaşları buna göz yummak zorunda kalıyorlar. İş yerinden izin almasını ise ‘deli’ olmasına ve ‘her an herşeyi yapabilecek’ olmasına bağlıyor. Dolayısıyla işyerinde ustabaşlarıyla kurulan ilişkide kullandıkları bu *taktiklerle* kendilerine istedikleri zaman ‘kafa izni’ verebiliyorlar.

Ben: Bu ‘kafa izni’ne nasıl müsaade ediyorlar iş yerinde?

Kürdo: Abi orda çalışan bi dene akıllı adam yok ki zaten, koğuştta on dene adam var dokuzu müptezel amına koyim. Allah vere izin vermesinler o iş hayatta yürümez ki orda. Abi caaramızı içmeden çalışamyok biz (gülerek). Bi de iş kolay iş deel abi, herkes çalışamaz yani. Biz bugün bırakıyok lan desek o işi yapacak adamı sikseler bi anda bulamazlar, iş aksar yani.

İş yerinin zaaflarını oldukça keskin bir şekilde gözlemleyebilen gençler yeri gelince bu zaafları bir kaçış yöntemi kullanıyorlar. Bir yandan ustalık gerektiren öte yandan çok ağır olan bu işe işçi bulmanın zorluklarını bilen gençler işten çıkma tehdidiyle ustabaşına karşı koyabiliyorlar. Zayıfın güçlüden çıkar sağlamak ve onu oyuna getirmek için kullandığı taktikleri (De certeau: 2008:52) iş yerinde izin alma pratiklerinde de gözlemleyebiliyoruz.

Kürdo: Çıktık abi yola bunlar korkürlar caarayı nere koyacak diye, manava gittim iki dene garpuz aldım, üçgen bi parça kesip çıkardım birine caarayı koydum. Öteki sağlam, baaja attık garpuzları sağlam olanı da öne goydum bilerek. Susanoğlu'na varana gadar iki dene polis çevirdi, bi bokta bulamadılar. Bilüm çünkü ben bizi çevirirler araba zaten faça içindeki altı dene tipte belayım diye bağrüür zaten”

Mahallede polisi atlatmak üzerine buna benzer daha onlarca örnekle karşılaştım. Polisler aralarındaki güç asimetrisinin farkında olan gençler buna karşı daima taktikler geliştiriyorlardı. Mahalledeki illegal ekonominin büyüklüğünü düşündüğümüzde bu taktiklerin mahalle gençleri açısından ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu görebiliriz. Bu konuda son bir örnek verip daha sonra çeşitli mesleklerde çalışan gençlerin kendi işlerinde geliştirdikleri taktiklerden bahsedeceğim. Mahallede torbacılık yapan gençlerden birisi yakalandıklarında ‘yırtabilmek’ için geliştirdikleri taktiklerden bahsetti.

Ben: Yakalanırım korkusu yok mu satarken?

Cıncık: Olmaz mı, işin ucunda on yıl mapusluk var ölüme bedel yani. Yakalanan arkadaşlarımız da var zaten yok değil yani. Bu işi yapıyorsan bunu göze alacan bikere. Ama biz de kendimizce ayıgız¹² yani.

Ben: Nasıl ayıksınız? Napıyorsun mesela?

¹² Ayık olmak: Mahalle gençleri arasında sürekli tetikte ve uyanık olmak anlamında çok sık kullanılan bir deyim.

Cıncık: Ya şimdi sana hepsini anlatmıim de mesela caaraları üstümde taşımam hayatta! adam gelir parasını verir, ben arkadaşşa işaret ederim gidip zuladan getirir. O zulayı da ya bi ağaca ya çöpün yanına ya da işte darabanın arasına filan saklarsız genelde. Ya da mesela dar sokakların başında beklerim, araya kaçtığımda arkamdan takip edilmeyim diye.

Mahalle gençliğinin geliştirdiği tüm bu *taktiklere* rağmen iki yıl boyunca gördüm ki poliste sürekli başka taktiklerle torbacıları kovalamaya devam ediyor. Örneğin artık mahallelerde chopper motorsikletler kullanan sivil polislerin gizli operasyonlar yürüttükleri söyleniyordu. Ancak burda yeniden altını çizmek gerekir ki emniyetin geliştirdiği *stratejiler* doğası gereği bürokratik ve hantalken buna karşın gençlerin *taktikleri* çok daha yüzergezer, ani ve şaşırtıcıydı. Zaten ‘gizli’ operasyon yürüten motorlu polisler bir haftada tüm mahalleli gençlerin diline dolanmıştı bile.

Dışlanma damgalanma süreçleri sonrasında gerek maddi gerek ‘sembolik’ sermayeye sahip olmayan gençler düzgün bir iş bulmakta oldukça zorlanıyorlar. TUİK’in Adana geneli için verdiği işsizlik oranları güneydeki mahallelerde çok çok daha yüksek. Dolayısıyla iyi kazanç ve sosyal sermaye getirebilecek bir iş bulamayan gençler bir yandan ekonomik sıkıntılar çekerken öte yandan aile ve toplum tarafından kabul görememenin sıkıntısını çekiyorlar. Dolayısıyla bazı gençler suça bulaşarak hırsızlık, torbacılık ya da dolandırıcılığa başvururken diğerleri legal işler yaptıklarında bile el altından başka *taktiksel* gelirler yaratmaya devam ediyorlar.

Hapise girip-çıkışmış gençlerle konuştuğumda ise dışlanma-damgalanmayı en ağır deneyimleyenlerin bu grup olduğunu gördüm. Suçlu bireyleri ‘topluma geri kazandırma’ iddiasındaki hapishanelerden çıkan gençler dışarıdaki hayata alışmakta oldukça zorlanıyorlardı.

Ben: Çıktıktan sonra dışarıyı nasıl geldi alışabildin mi?

Cıncık: Benim alışmamda sıkıntı yok abi, özgürlüğe kim alışmaz ama çok büyük başka sıkıntılar çektim. Çıktım düzgün bi iş bulim evlenim dedim, nereye başvursam benden adli sicil istediler. Ben de alıp vermedim bile, biliyom çünkü bi adam sicili niye ister yatarın varsa seni almayacak işte işe belli yani. İş bulamadık, o olmayınca kimse kız da vermiyor zaten sana, iyice bitiyon yani.

İçeriden çıktıklarında iş bulamayacaklarının farkında olan mahkumların içeride çeşitli ittifaklar kurduklarını öğrendim. Dolayısıyla devletin suçtan arınsın ve bir daha suç işlemesin diye içeriye kapattığı insanlar tekrar çıktıklarında hayatta kalabilmek için içeride yeni suç yöntemleri öğrenmek zorunda kalıyorlardı.

Cıncık: İçerde adam sana alenen suç ortaklığı teklif ediyor ya, gardaş diyor çıkınca bak şunu şunu yapak. Parayı şöyle vururuk diyor, içeri giripte uslanan akıllanan çok az yani. Onlar da zaten parası pulu olan adamlar, çıkınca para derdi olmayan adamlar.

Diğerlerine geçmeden önce mahallede ‘kendi icat ettiği’ mesleği yapan Salim’in hikayesinden bahsetmek istiyorum. Salim bozuk para satarak hayatını idame ettiriyor, bu iş sayesinde kendisine bir ev ve araba da almış.

Ben: Nerden çıktı bu para satma işi?

Salim: Gardaş askerden geldim zaten iş güç yok, bizim durağa gidiyordum belki çıkar da bi iki servis ¹³ atarım diye. Tek tük yolumu buluyordum tabi ama yetmiyor yani. Evlenecem para yok, öle arada servis atmakla evlenebilin mi. Sonra baktım durakta en büyük eksik bozuk para. Şoförler bozuk para sıkıntısı çekiyor sürekli, çoğu zaman millete para üstü veremediklerinden ücret almadıkları oluyor. Ben de gittim bankalara bozuk para aldım, on kuruş, yirmi beş kuruş, elli kuruş ve bir lira olarak. Atıyorum şöförden 50 lira tüm alıyorum

¹³ Servis atmak dolmuşların çalıştığı güzargahı bir kez gidip gelmek anlamında kullanılıyor. Esas şoförlerin işi çıktığında araba genellikle durakta bekleyen gençlere emanet ediliyor.

49 liralık bozuk para veriyorum. Böyle böyle tüm şöförler beni tanıdı, yerim de belli zaten gelip alıyorlardı.

Gördüğüm enformel işlerden bir diğeri ise kuşçuluktu, mahallelerde güvercin besleyen epey insan vardır. Bu insanlardan bazıları gece gündüz kuşlarla ilgilendiklerinden bu uğraşlarını işe çevirmişlerdi.

Ben: Nasıl başladın bu işten para kazanmaya?

Sedat: Başta zevkine başladım gardaş ben bu işe. İnşaatta çalışıyordum, eve gelince de yatana kadar guşlarla ilgileniyordum. Bu guş işi bir nevi hastalık yani, bir bulaştınmı yakarı sıyıramıyon sonra. Biraz da belalı iş, o geliyor diyor benim guşumu indirmişin ver diyor, öteki gidiyor bilerek senin guşunu alıyor. Ama seviyoruk yani, sonra baktım iyi yaparsan bu işte para da var. Bi dene eski J9¹⁴ aldm üç milyara, üretimine de başladım. Çok değerli guşlarım var kiminin çifti 2 milyar mesela, ama on liralık kuşta var yani.

¹⁴ Peugeot marka minibüs.

Fotoğraf VII. Sedat'ın Kuş barınağı

Bu örneklerin dışında formel işlerde çalışan ancak orada kazandığı aylıkla yetinmeyip kendi işinde birtakım *hileler ve kurnazlıklarla* ekstra kazançlar sağlayanlar da vardır. De Certeau'nun 'işten çalmak' (2008:99) dediği bu durum mahalle arasında oldukça yaygın ve kabul görmüş bir taktik biçimidir. Çalıştığı işyerinde yani deplasmanda ya da 'yerleşik düzenin alanında' gerçekleştirilen bu davranış kimi zaman görmezden gelinirken kimi zamansa cezalandırılmaktadır. Ancak herşeye rağmen gençler sırf üretimlerine kendi izlerini bırakmak adına, bedavadan, yeni ve kendi için birşeyler üretmek adına bu davranışın sonuçlarını göze alıyorlar.

De Certeau'nun işten çalmak dediği bu kurnazlık bilimine mahalledeki gençler 'yolunu bulmak' diyor. Yolunu bulmak, yapılan bir işte kendine fazladan bir çıkar sağlamak anlamına geliyor. Bu çıkarın 'hak edilmiş' olup olmaması ise gençler arasında pek sorgulanan bir konu değil. Yani mahalleli gençler arasında 'yolunu bulmak' neredeyse tüm ahlaki normların dışında meşru bir anlama sahip. Bu çıkarların

iş yerinden çalmak, arkadaşları için alınan uyuşturucudan pay almak¹⁵ ya da işten kaytarmak gibi bir çok çeşidir vardır.

Ben: İş yerinde yolunu bulabiliyon mu bari?

Enes: Ya bulmayan mı var abi?

Ben: Nasıl buluyon mesela?

Enes: En basiti kamyon geliyor demi tamir edilecek bi parçası bozuk, şöför zaten dağlı amına koyim cebinde balyayla para var ama konuşmayı bilmiyor. O gün usta yoksa etrafta diyorum tamam, ben senin parçayı değişirim parça 1500 lira. Gidiyom hemen çıkmacıdan ikinci el buluyom bi dene parça 500-600'e gerisi bende. Ama usta yakalasın varya ebemi siker.

Sanayide tornacı olarak çalışan Yunus ise maddi olarak değil ama başka şekillerde 'yolunu buluyor'.

Yunus: Mesela bazen iş bitiyor, canım sıkılıyor tornada kendime bişeyler yapıyorum. Bi kere kül tablası yaptım mesela tornada kestim onu şekil verdim. Bi kere de bong yaptım, esrar içmek için.

Buraya kadar bahsettiğim taktikler mahalledeki yoksul ve kültürel sermayeden yoksun gençlerden oluşuyordu. Ancak mahallede doğup büyümüş ve kültürel sermayeye erişebilme şansı bulmuş gençler de buralarda öğrendikleri taktikleri yeni mesleklerinde ofislerinde ya da mahkemelerde de kullandığına şahit oldum. Bunlardan birisi mahallede doğup büyümüş bir avukattı.

Ben: Avukatlıkta da yolunu bulabiliyor mu?

Mehmet: Ben her zaman bulurum olum yolumu. Öyle davalar geliyor ki adam zengin ama malını mülkünü dolandırıcılıktan kaçakçılıktan yapmış yani. Gel

¹⁵ Mahallede içilecek esrarı almaya giden adamın dönüş yolunda muhakkak içinden bir parça alması neredeyse teamül haline gelmiş bir gelenektir. Bunun gençler arasındaki adı 'Dırnaklamak' (Tırnaklamak).

beni çarp diyor resmen, valla dürüst olana ekmek yok ya memlekette. Ben ofis açmasaydım gidip bi büroda çalışacaktım, orda da bekle ki 2 bin maaş alsın da geçinesin! Ufaktan da olsa kendi işimi yapmaya başladım. Zaten hukuk dediğin kim kime yedirirse yani, kanunlarda yazanlar geçerli tabii ki ama iş mahkemelerde farklı dönüyor. İcra memurunu ayrı görecen¹⁶ mübaşiri ayrı görecen yeri geldiğinde adliyedeki çaycıyı bile görecen yani. İşler böyle yürüyor. Bazı mal avukatlar var geliyor mesela memurlardan bişey isteyecek, adliye memurları yok derse tamam diyor gidiyor amına koyim. Halbuki biraz çöksen memura direk yapıyorlar işini yani. Herşey öyle kanun kural değil.

Dolayısıyla De Certeau'nun bahsettiği *taktikler stratejilerin* olduğu her yerde kendini göstermektedir. Adliye *stratejilerine* karşı Mehmet'in kendi *taktiklerini* kullandığını gördüm. Bu örneğin bana gösterdiği şey *taktik* geliştirebilme sanatının öğrenilebilen bir şey olduğuydu. Mehmetle aynı ofiste çalışan ama '*hayatı boyunca zorluk görmemiş*' varlıklı ve özel okul mezunu avukatlar Adliye ortamına uyum sağlamakta zorlanıyorlardı.

Sonuç olarak zayıf olanın deplasmanda çıkar sağlamak adına daima çabalamak zorunda olduğunu görüyoruz. Zayıf olan, birbirinden ayrı ögeleri bir araya getirerek elverişli anlar yaratıp bunlardan çıkar sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bu çıkar sağlama eylemi bir tarz ya da söylem biçimi oluşturmaktan uzaktır. Yani biriktirilip daha sonradan kullanılacak bir sermaye yaratmaz. Ancak ve ancak anlık fırsatlar yakalayarak bunları değerlendirir.

3.4.1. Dönüşen Mahalle: “Yıkılmadık ama ayakta da değiliz”

Neoliberal kentsel politikaların temelindeki rant odaklı kentsel dönüşüm Yeşiloba'da da bir çok dönüşüm projesiyle kendini göstermiştir. Mahallenin iç bölgeleri hiç değişmeden kalırken, çevresi ve özellikle karayollarına yakın bölgelerinde çeşitli lüks konutlar AVM'ler ve iş merkezleri yapılmıştır. Kentlerin dönüşümü yerinden edilmiş kişilerde aile bireyini kaybetmeye benzer bir 'matem' hissiyatı yarattır (Sennet, 2016:

¹⁶ Birisini görmek kazandığından ona da pay vermek anlamında kullanılıyor, bir nevi rüşvet.

31). Kendisini kent içinde boşlukta ve çaresiz hisseden gençlerin durumuna ne aile ne dini cemaatler ne de yerel politikacılar bir çözüm üretememektedir.

Bu soylulaştırma sürecinde üretilen lüks mekanlar maddi gücü zayıf mahalle gençleri için çoğu zaman ikili bir anlama sahip gibi görünmektedir. Gençler bir yandan bu mekanlara imrenip girmeye ve ‘onlar’ gibi olabilmeye can atarken, öte yandan bu arzularının gerçek hayattaki sınırlarıyla karşılaştıkları zaman genellikle bu mekanlara karşı düşmanca bir tavır sergilemektedirler.

Bu örnekler kentsel soylulaştırma sürecindeki dışlanma-damgalanmanın yalnızca bir kağıdır. Soylulaştırılan kent mekanları giderek güvenlikleştirilmekte ve tüketmeye gücü olmayan yoksun sınıfları dışlamaya meyletmektedir. Yaratılmaya çalışılan yeni ‘steril mekanlar’ yalnızca tüketmeye gücü yeten varsılların kullanımına sunulur, aslında en baştaki üretim amacına uygun olarak yoksullara belirli filtreler koymaya çalışmaktadır. Dışlanma-damgalanma bölümünde gerek AVM’lerde gerek kentin geri kalanında gençlerin karşısına dikilen ayrımcılık türlerinden bahsettim. Kentsel dönüşümün mahalle bağlarını zayıflatıcı ve yıkıcı etkilerini diğer bölümlerde bir çok örnekle gösterdim. Bu bölümde yapmaya çalışacağım şey ise gençlerin etrafı lüks konutlar ve AVM’lerle çevrili mahallelerini kullanma ve dönüştürme pratiklerini göstermek.

De Certeau mekanı analiz ederken ikili bir yapı kullanır, bunlardan birisi mekan (*space*) diğeri ise yer (*place*)’dir. Yer kavramı daha çok *stratejiler* ile bağlantılıyken, mekan (*space*) *taktiklerle* ilişkilidir. Devlet, belediyeler ve şehir planlamacıları şemalara ve planlara yani *stratejilere* bağlı kalarak *yer* üretirken, bu *yeri* kullanan ve deneyimleyenler ise üretilen *yeri mekana* dönüştürürler.

Kısacası uzam, uygulanan bir yerdir. Örneğin bir kentçilik anlayışıyla geometrik olarak belirlenen sokak, üstünde yürüyenler tarafından bir uzama dönüştürülür. Aynı biçimde okuma da bir gösterge sisteminin -yazının- oluşturduğu bir yer uygulamasınca üretilen bir uzamdır. (De Certeau, 2008: 217)

Kutsal Cumartesi: Sanayi Yarışları

“Talep edilen kopuşu, şiddetli gürültü ve müzik sağlar. Orda mütevazı ve hareketli, olağandışı ve bayağı bir mikrokozmosa girilir. Görünüşte pek az masrafla. Bu mikro-kozmostan tek dışlanan, çalışmayı hatırlatan şeylerdir.” (Lefebvre, 2010: 47).

Mahalleli gençlerin mekanı (*space*) kullanma ve dönüştürme (*place*) pratiklerinden birisi Cumartesi geceleri sanayi otoyolunda yapılan araba yarışlarıdır. Sanayi’nin tam merkezinde olan ve gündüzleri oldukça kalabalık olan bu yol hafta sonu geceleri gençlerin eğlence mekanına dönüşmektedir. Bu yarışların mahalle gençliğinin en büyük eğlencelerinden biri olduğunu söylenebilir. Gençler Cumartesi gecesi yarışlarından önce ve sonra sosyal medyada yaptıkları paylaşımlarda ‘Kutsal Cumartesi’ etiketini kullanıyorlar. Katıldığım tüm hafta sonu yarışlarında gözlemlediğim en önemli şey ortamda coşkulu bir şenlik havası olduğuydu. Lefebvre bize şenliğin toplumsal kökenleri hakkında önemli ipuçları veriyor. Buna göre şenlikler gündelik hayatın içinde ve onun ağırlığıyla ağır ağır birikmiş güçlerin patlama anlarıdır. Böyle zamanlar tam da bir patlama anı olması dolayısıyla gündelik hayattan ayırdedilebilir (Lefebvre, 2010:206).

Fotoğraf VIII. Cumartesi yarışları

Ben: (Gülerek) Bu Cumartesi niye bu kadar kutsal?

Çekiç: Dayı bizim en büyük eğlencemiz Cumartesi gecesi. Hafta içi afedersin çalışmaktan ebemiz sikiliyor zaten, yorgun argın zor atıyok kendimizi eve. Ama Cumartesi oldu mu allaaah, arabası olan arabasını, motoru olan motorunu Şireler'e¹⁷ çeker sabah bi fasıl başlar zaten orda şovlanmalar. Arabasını yıkayanlar mı dersin birbirine laf yetiştirenler mi dersin , sabah sabah içmeye başlayanlar mı dersin cümbüş, yani anlayacağın akşama hazırlık.

Ben: Akşam ne oluyor?

Çekiç: Akşam herkes mahalleden kendi grubuyla geliyor zaten nerden baksan bir 70-80 kişi oluyor hatta bazen 100'ü bile geçiyor yani. Yarışacak arabalar bir turluyor işte, o arada millet laf sikiştiriyor sağda solda. Caarası olan caarasını, kimi birasını kimi de kolasını içiyor. Bildiğin sanayiye gece kulübüne

¹⁷ Şireler; içinde büyük bir yıkama istasyonu olan mahalleye yakın bir benzinlik.

çeviriyok ya, her yerde son ses müzikler, biri ortada yan veriyor arabayla öteki motoru bağırtıyor, ne kadar deli var orda işte (gülerek).

Lefebvre Antik Yunandan Orta Çağ'a oradan günümüze kadar uzanan bireysel ve kolektif taşkınlık ihtiyacının izini sürer.

“Antik Yunanda sonbaharda Pyanepsiler, ilkbaharda Anthesteriler ve harman zamanında Thalysiler vardır. Bu büyük şenlik zamanlarında ölçüsüz bir eğlence ve cömertlik hakimdir. Aylarca biriktirilen erzaklar bir günde tüketilir, kurallar silinir ve coşku her yana hakim olurdu. Ancak bu coşkulu zamanların ardından gelen kırıcı bir soğuk ya da kurak bir yaz kendi koşullarını inkar edenleri pişman ederdi (Lefebvre, 2010:206).”

Mahallede Cumartesi gecesi bu tarz bir taşkınlık ve cömertlik halinin olduğunu gözlemledim, haftalığını alanlar neredeyse yarısını bu gece harcıyorlardı. Durumu diğerlerine göre biraz daha iyi olan *yarışçılar* ise çok daha fazlasını harcıyordu.

Lefebvre'e göre insanlar gündelik hayattaki arzularını belirli şeylere yansıtırlar. Bu yansıtma ise *imgesel ve pratik* olan arasına yerleşir. Dolayısıyla yansıtma, gerçek ve imgesel olarak çifte bir varoluş kazanır (Lefebvre, 2010: 90). Lefebvre'in yansıtmaya verdiği örneklerden birisi de otomobil örneğidir, otomobil gündelik hayatta ikili bir anlama sahiptir. Bir yandan bir gösterge olarak tüketilen otomobil öte yandan pratik bir kullanım değerine sahiptir. Dolayısıyla otomobil insanları bir yerden başka bir yere taşıyan sıradan bir araç olmaktan çıkmış ve konforun, gücün ve statünün simgesi haline gelmiştir (117).

Ben: Yunus sen de araba istiyordun heralde, niye bu kadar önemli bu araba?

Yunus: Ya lazım sonuçta ayaamızı yerden kesecek bişey yani, oraya buraya gidecek oluyon gidemiyon her zaman da elden istemek olmuyor milletin işi gücü var sonuçta. Araba şart ya, arabasız olmuyor yani. Bi de kötü mü olur şöyle mahallede gezerik kızlara havamızı atarık, kızlar arabası olmayanı da

adamdan saymıyor ki, ne yapacan gızı dolmuşla mı götüröcen bi yere mesela. Araban olmayınca sevgilin bile olmuyor (gölerek).

Otomobil mahallede özellikle bir güç ve statü simgesi olarak ön plana çıkmaktadır. Otomobilin bir güç göstergesi olarak tüketimi özellikle yarışlarda iyice belirginleşir. Zira maddi olanakları çok da iyi sayılmayacak gençler, kazançlarının çok üstünde sayılabilecek paraları otomobillerini modifiye etmek için kullanmaktadır.

Ben: Ramazan bu araba yarışları ne getirip ne götürüyor senden? Kazanıyor mu bari?

Ramazan: Yav abi o iş değişir işte, yani bu işe girdiysen parayı gözden çıkaracan ha. Üç kuruşa beş köfte yok. Arabanı o yarış çizgisine çekmek istüsan elini cebine atacan. Ben ayda iki bine yakın harcıyom. Ha bazen kazanıyor yarış ama ordan aldığı parayı da zaten tekrar arabaya gömüyor yani. Ama ne kadar yerse yesin, o finışı sen bitirip döndün mü var ya, of diyorum sana o keyif hiçbir şeyde yok. Bi de dönüp zafer turu attın mı mahallede allah gibi gezen artık (gölerek).

Lefebvre trajik olanla komik olanın bir arada olduğu bu tür kakhahalara Rebelias, Swift ve Moliere'i örnek gösterir, bu kakhahalarda ızdırap inkar edilip yok sayılırken aynı zamanda inkarın kendisinde yeniden keşfedilir (Lefebvre, 2010:19). Mahallede gece olupda yarışlar, alkoller ve esrar bittikten eve dönölür ve aynı dünya ile karşılaşılır belki, ama yine de komik olan cereyan etmiştir bir kere, kakhahanın arındırıcı gücü bir nebze olsun gündelik yaşamın yükünü unutturabilmiştir.

Hafta sonlu yarışları tüm mahalleli gençlerin katıldığı ve yalnızca yarışanlar için değil aynı zamanda izleyenler için de büyük bir karnavalı andırmaktadır. Bakhtin karnaval meydanlarının "tahakküm altında olmayan söylemin hüküm sürdüğü" alanlar olduğunu söyler (Bakhtin, 2001). Karnaval bir gösteridir evet, ama bu gösteri sahnede oynanmaz ve karnavala katılanlar arasında sosyal statülerinin bir belirleyiciliği olamaz. Karnavala katılanlar aynı zamanda hem oyuncu hem de seyircilerdir.

Karnaval, sahneye çıkılmaksızın ve icracılarla izleyiciler arasında bir ayrım yapılmaksızın gerçekleşen bir törendir. Karnavalda herkes etkin bir katılımcıdır, karnaval edimine herkes katılır. Karnaval izlenmez, hatta daha doğru bir dille icra bile edilmez; katılımcıları karnavalın içinde yaşarlar, karnavalın yasaları yürürlükte olduğu sürece bu yasalara göre yaşarlar; yani, karnavalesk bir yaşam sürerler. Karnavalesk yaşam alışıldık seyrinden çıkmış bir yaşam olduğu için de, bir ölçüde “ters yüz edilmiş bir yaşam”dır, “dünyanın tersine çevrilmiş tarafı”dır (“monde à l’envers”). (Bakhtin, 2001:238).

Bakhtin’in söz ettiği karnavalesk kültürün tüm otoriteleri alt üst eden etkisine ‘Kutsal Cumartesiler’de rastladım. Mahalledeki bu büyük organizasyondan muhakkak haberi olan polis formaliteden de olsa yarışın yapıldığı alana uğrayıp devriye atardı. Ancak dikkatimi çeken şey burada polis ve gençler arasındaki ilişkinin başka yerlerdeki karşılaşmalardan epeyce farklı olduğuydu. Yarış gecesi devriye atan polisler mümkün olduğunca gençleri rahatsız etmemeye hatta onlarla muhabbet etmeye çalışıyordu. Diğer zamanlarda gençlere karşı oldukça sert olan Motosikletli Yunus Polisleri Cumartesi gecesi aynı gençlerle neredeyse omuz omuza muhabbet ediyorlardı.

Ben: Cumartesi gecesi polis gelip gidiyor ama pek karışmıyor sanki?

Çekiç: Pek karışmazlar bize yarış günleri, gelirler bir göstermelik dolanurlar ortalıkta sonra basıp giderler zaten. Bir ara dağıtmaya kalktılar arabasına atlayan gazladı herkes başka yere sürdü, ama millet o günü beklemiş hafta boyu, yarışmadan dağılır mı. Bu sefer otobana çıkan çıktı, kimisi e-5’te yarıştı. Polis baktı böyle baş etmek daha zor dediler en iyisi bunlar burda kalsın bulaşmayak.

Polis gençleri belirli bir alanda kontrol altında tutmak için bir çok şeye göz yumuyor. Bu durum gençler ve polis arasında karşılıklı bir tutum. Ancak bu karşılıklı rızaya

rağmen her hafta aynı tiyatronun oynandığına şahit oldum. Polisler yarış alanına gelip turlamaya başladığında yarışacak arabalar gözden kayboluyordu. Bu sırada ordaki gençler polislerle muhabbet edip taşkınlık yapmayacaklarına dair söz verdikten sonra polisler gidiyordu. Böylece yarışacak arabalar tekrar alana gelip yarışa başlıyorlardı.

Çıkma Sokak

“Bizi bir çıkmaza attılar, yolun açık olsun dediler”

(Sedat’ın Instagramından)

Mahallede gençlerin kendi *kullanım biçimlerine* (De Certeau, 2008) göre değiştirip dönüştürdüğü mekanlardan birisi de bir çıkma sokaktı. Bu sokakta bir çok illegal iş yapıldığını bilmeyen yoktu mahallede. Aynı zamanda burası mahallede giremediğim tek mekandır. Girip görüşme yapmak istememe rağmen hem beni götürecek arkadaşlar hem de çıkmazda yaşayanlar bunu kabul etmediler.

Sedat: Gardaş buranın adı ‘çıkma’ adı, yoksa buraya giren çıkanın haddi hesab yok. Hello cello adamlar da deel ha girenler, adananın en kelle adamları gelip oturur abiyle. Adam güya firar amına goyim evinin önünde rakı içerken instagramda fotoraf paylaşıyor, mafya babaları bile şu amına kodumun (telefonu göstererek) içinde yaşıyor artık.

Ben: Sen çok gidiyor musun çıkmaza?

Sedat: Ben öyle çok oturmam zaten çıkmazda, gelir abimi görürüm, halini hatrını sorarım, vın eve. Tehlikeli gardaş ya, bak içerde uyuşturucu var, silah var, firar adam var, herşey var. Bi baskın yese ora derdini kimseye anlataman ha. Bak çıkmazın başında burnu yara çocuk var ya, mesut, cıncık mesut dülar ona ondan habersiz kimse içeri giremez. Tetikçi gibi bişey götüveren, çıkmazın başından ayrılmaz o. Hayatından vazgeçmiş adam, abilerimi koruyom ben

diyo, ama abileri deee bakıyor ha ona. bak bi de gidek hasan abi gille oturak diyon bana, gaave kapalı bugün, niye bilünnü baskın yemişler belli hepsi tetikte. Hadi allah korusun biz ordayken gelseler, tehlikeli gardaş ya çocuk oyuncaa deel öyle”

Daha sonra öğrendiğime göre bu çıkmaz sokağın sonundaki birçok evin arka tarflarında başka çıkışlar daha vardı. Bunun sebebi ise olası bir baskın durumunda oradan çıkabilmektir. Sokağın bu *taktiksel* kullanımı mahallelinin kendi mekanlarını dönüştürebilme potansiyellerine bir örnekti.

Muro’nun Çiftliği

Gençlerin şehirden, işten, ailelerinden ve polisten kaçmak için kullandıkları mekanlardan birisi de tarım işçisi olarak yanında çalıştıkları bir çiftçinin tarlasının ortasındaki eski bir barakası. Hasat zamanında işçilerin toplanma, yeme içme ve üst-baş değiştirme yeri olarak kullanılan bu baraka geceleri gençlerin toplandığı bir yer.

Ben: Niye taa barakaya kadar geliyorsunuz mahallede takılmak varken?

Yunus: Ya artık mahallede de takılamıyok, herkes yabancı amına koyim. Eskiden öyle miydi, herkeş herkeşi tanırdı, ama şimdi yok mahallenin eskileri dışında kimse kimseyi tanımaz. Biz de geliyok burda takılıyok. Ha kimseden gorktumuzdan deel ha, yine bilen bilir burda ne içip sıçtığımızı.

Fotoğraf IX. Mahallenin arkasındaki çiftliğin damından

3.4.2. Dayanışma Kültürü: “Tek Yiyen Tek Ölür”

Mahalle’de bağların hala sağlam olduğu yerlerde dayanışma pratikleri kendini göstermektedir. Dayanışmanın gençlere sağladığı en önemli şey kendi aralarında paylaştıkları bir tür saygınlık hissidir. Zira mahalleli gençlerin bir insanın öz-benliği için gerekli olan saygınlığı mahalle dışında bulması oldukça güçtür. Richard Hoggart’ın *The Uses of Literacy* kitabı da hala sağlam bağlara sahip olan 1950’li yılların İngiliz işçi sınıfı arasındaki dayanışma ve saygınlık haline iyi bir örnektir.

Mahallede doğup büyümüş olan bir önceki kuşak eskiden mahalleli dayanışmasının çok daha güçlü olduğunu söylüyorlar.

Ben: Mahalleli birbirine sahip çıkar mıydı, nasıl bir ilişki vardı aranızda?

Adnan Kirik: Çıkardı tabi, mesela rahmetli Bülent abi vardı çok beyefendi bir adam. O zamanlar Sasa’da grev vardı Bülent abi de grevciler arasında, üç aydır maaş alamıyorlardı. Bir gün babam eve siyah poşetle geldi göz ucuyla bir baktım şöyle bi poşet tütün almış, allah allah dedim babam tütün içmez çünkü. Neyse akşam oldu, akşamları herkes sandalyeleri atıp evin önünde otururduk biz, baktım Bülent abi geçiyor. Babam hemen poşeti verdi bana koş arkasından ver gel dedi. Koştum verdim, Bülent abinin önce poşete sonra da babama bakışını unutmam eliyle selamlayıp devam etti yoluna. O zaman insanlar birbirinin eksikliğini gediğini bile tamamlardı.

Güzin Kirik: Bir de mesela o zamanlar¹⁸ sağ sol çatışması çok olurdu, bi devrimci mahalleye girdi mi kurtuldu demektir. Polis daha hayatta yakalayamazdı onu, hemen evlerden birine giriverirdi. Çünkü herkes birbirini tanıyor zaten, hemen yeni bir üst baş verilir sofra hazırlanırdı, polis gelip kapıyı çalsa bile tanıyamazdı kovaladığı adamı.

¹⁸ Güzin hanımın bahsettiği yıllar 1970’li yıllardır.

Adnan Kirik: Karı koca arasına girilmez derler, ama bazen rahmetli babam onu bile yapardı. Arkada oturan Yılmaz dayı bir kere karısını dövüyor, ama nasıl feryat figan bağılıyor kadıncağz baya bir sürdü bu, sonra Yılmaz abi dışarıya çıktı kahveye gidiyor, babam yanına çağırdı Yılmaz dayıyı hiçbir şey demeden bir tokat attı, ama herkes anladı o tokadın niye olduğunu.

Mahallenin giderek kalabalıklaşması, artan işsizlik ve göçlerle birlikte bu bağlar zayıflamış gibi görünüyor. Ancak yine de gençlerin bahsettiği mahallenin verdiği güven ve dayanışma pratikleri alttan alta sürmeye devam ediyor. Bunlardan birisi de mahalle gençlerinin ‘abilik’ olarak adlandırdığı ilişki biçimidir. Abilik hiyerarşik bir ilişki olmasının yanında başka bazı sosyo-ekonomik temellere de dayanıyor. Mahalle gençlerini abi dediği kişiler genellikle maddi durumları daha iyi olan ancak mevcut ekonomik kaynaklarını da çevresindekilerle paylaşmayı bilen kişiler oluyor.

Ben: Mahallede kime abi diyorsun mesela? Abi demenin sebebi ne?

Mesut: Öyle tek bir tane abi yok yani, birkaç tane sevdiğimiz saydığımız abimiz var. Onun da sebebi delikanlı adamlar olmaları yani, mesela yanına gitsen gerçekten bir şeye ihtiyacım var desen samimi olduğunu bilsin seni boş çevirmez yani. Mutlaka yardım eder. Ama sen de abine saygı duyarsın yani gördün mü selamını verirsin bir isteği, bir emri var mı sorarsın. Mesela bir abinin ortamında oturdun mu yeri geldi mi biranı alır, caaranı alır sana para filan ödetmez yani. Bir de mesela kaç tane arkadaşımız var hapisler, abiler çok şükür bakıyor içerde çocuklara, hiçbirşeylerini eksik etmiyor.

Ben: Niye içerdekilere bakıyor?

Mesut: Böyle şeyler çok konuşulmaz ama abiysen en yakınındaki kardeşlerine bakacan ki diğerleri görsün senin yanında dursun yani. Biraz da güç meselesi ha bu, içerdeki çocuklar abileri için hüküm yemişler sonuçta, hapis olmuşlar, yeri gelmiş vurmuşlar vurulmuşlar mecbur bakacak çocuklara. Mesela abilerin kapısının önünde gece gündüz bekleyen adamlar var ha. Yani sen ananın

babanın kapısında beklemen gece gündüz ama adamlar bekliyor. Ha sadece para da değil yani allah var çocuklar saygı da duyuyorlar abilere. Öyle parayla kapımda adam bekletiyom değil yani işin içinde saygı var sevgi var.

Mahallede bir takım illegal ekonomik işleri elinde bulunduran ‘abilerin’ bir yandan mahalle içerisindeki saygınlıklarını diğer yandan güçlerini koruyabilmek adına yanlarındaki gençleri maddi manevi her anlamda doyurması gerektiği sonucu çıkıyor burdan. Mahallenin dışında iş bulamayan ya da bulmak istemeyen gençler mahallede enformel iş alanlarına yöneliyorlar. Gözlemlediğim kadarıyla mahalledeki her türlü ‘illegal’ iş dayanışmayı oldukça besleyen bir faktör. Zira gizli tutulması ve gizli yapılması gereken bu işler gruptaki gençlerin birbirlerine karşı güven duymasıyla sağlanabiliyor ancak.

Mahalle’de hala devam eden başka bir ‘dayanışma’ ve sosyalleşme pratiği ise rap müzik. Mesleklerinin yanında müzik yapmakla da uğraşan gençler genellikle ‘arabesk rap’ yapıyorlar. Müzik uğraşı mahalledeki bir grup gencin en önemli sosyalleşme aracı.

Ben: Nerden esti bu rap müzik meselesi?

Uğur: Ya mahallede bu işi gerçekten çok güzel yapan abilerimiz vardı, biz de işsiz güçsüz gezerken yanlarında takılmaya başladık. Gel zaman git zaman önce onlara yardım ettik, sonra eşlik ettik şimdi de kendi parçalarımızı yapıyoruz. Bu da bizim eğlencemiz işte, rapstar olacağımızdan deel de bi nevi içimizi döküyoruz işte. Mesela bilirsin Mehmet Elmas var çok yakın arkadaşım, önce arabesk raple başladı aldı yürüdü çocuk. Şimdi R&B yapıyor, şehir dışına turnelere filan bile gidiyor. Konser başı bin iki bin alıyor yani.

Uğur’un anlattığına göre rap yapmakta ‘abilerden’ öğrendikleri bir şey, dolayısıyla mahallede tek bir abi tipinden bahsetmek pek mümkün değil. Her arkadaş grubunun ve her ortamın kendisine göre bir ‘abisi’ var. Rap müzik yapan gençler her ne kadar ünlü olmayı pek umursamadıklarını söylediler de Mehmet Elmas bu gençler için bir

idol. Mehmet'in piyasaya tutunabilmiş olması ve bu işten iyi para kazanıyor olması da gençleri cezbeden başka bir etken.

Ben: kayıtları nerde yapıyorsunuz peki?

Uğur: kendimizce kurduğumuz ortak bi stüdyomuz var, stüdyo dediysem öyle büyük bişey bekleme, bikaç mikrofon kayıt cihazı falan. Akşamları işten çıkan gelir orda toplanırız, orda yer içer sıçarız yani rahat biyer bizim için orası. Bi nevi herkesin üç beş bir şeyler atıp kafasını dağıttığı biyer. Yanlış anlama ha illa para koymana gerek yok sen de gelsen baştacısın yani abim (gülüyor).

Müzik yapmak üzerinden yürüyen bu dayanışma biçimi mahallede gördüğüm en sıcak ortamlardan birisiydi aynı zamanda. Bu ortaklaşma gençlerin 'fark yaralarını' da (Erdoğan, 2007) hafifleten bir eğlence aracı. Bir eğlence aracı olmasının ötesinde müzik gençler için kendilerini ifade etmenin de bir biçimi. Aşağıdaki sözler Mehmet'in şarkısından alıntı;

*adımızı duyan herkes gelip uğrar semtime
yaşıyoruz hayatı çünkü herşey neşesine.
Gönlüm fakir, fakat vuruldum bir zengine,
param yok diye bakmadı hiç yüzüme!
Herşey dengi dengine, onlar düştü zevkine,
yaşantımı basit görüyolar bize gelince!
eee öyle işte bu devran böyle döner
güzelle çıkmak için herkes zengin olmak ister!
ama ne yapalım buda böyle bi kader
ARMUTUN İYİSİNİ HEP AYILAR YER!*

*burası adana moruk cehennem diyarı
her köşe başlarında bekler torbacı
kimine göre yalan ama görenler inandı
bu yaşadıklarımız hayat bizi çok bunalttı
her günüm mevzu nedir telaş
neye baktın deyip çekemeyip başlar savaş
elimde patladı verdiğimiz onca uğraş
karanlık sokaklarda görülmez hiç bir yaşı.*

*Hızlı akar bu şehrin hafif karanlığı
adidas nike üstüyle meşurdur ayanları*

*2 şeker yuvarlayıp hırsızlık yapanları
burası adana kardeş kırarlar kafanı
olay nedir demeden mevzular başlar
her biyerden emanetler çekilir korkmadan
kralından yememişim hayırdır ulaaan!
bize bunlar fıs gelir sıkırsız durmadan*

*patlak verdi yine mevzu, hırsızlar işte!
parası bok gibi nevar lan bu evde
paraları al kaçalım boş koy olum bizene
belinde emanetler birgün uğra semtime
kimisi sokakta aç ve susuz yaşar
kimileri ise para için hayatı kovalar
ardından sonra mahkemeler başlar
adalet arama boşuna sonun 4 duvar*

(QARİZMA RAP – DENGİ DENGİNE)

Mahalledeki en büyük gruplardan birisi ise motosiklet yarışçıları. Motosiklet tutkusu mahalledeki gençlerin bir çoğunda var, Cumartesi gecesi yapılan araba yarışlarına katılamayan ve onlara parası yetmeyen gençlerin çoğu motosiklet kullanıyor. Gençlerin en çok bindiği motosiklet ise ‘serseri motoru’ olarak bilinen CG. CG’ler hem ucuz olması hem de motorunda yapılan birkaç ufak modifiyeyle saatte 200 kilometre hıza ulaşmasıyla gençleri cezbediyor. Ancak gençler motosikletlere binerken hızlarını düşürdüğü ya da rahatsız ettiği gerekçesiyle hiçbir koruyucu ekipman kullanmıyorlar. Bu yüzden gerek Yeşiloba’da gerek diğer semtlerde her yıl motor kazasından onlarca genç ölüyor.

Motosiklete binen gençler genellikle bir motor ustasının etrafında toplanıyorlar ve gençler motorlarının bakımını hangi ustaya yaptırıyorsa motosikletlerine de ustalarının adını yazdırıyorlar.

Fotoğraf X. Motor ustası Cihan

Ben: Cihan abi etrafında bu kadar gençler var seni seviyorlar sayıyorlar, nasıl oluyor bu yarış işleri?

Cihan: Bu iş karşılıklı Mümtaz'ım, ben onları seviyorum değer veriyorum o gençler de beni sevip sayıyorlar. Yarış işleri de bizim en büyük tutkumuz, bak sana peşin peşin söyleyim bana diyorlar ki sen motor yapıyon gençler ölüyor! Lan arkadaş bu işi seviyoruz biz ömrümüzü vermişiz, benim burda gardaşım dediğim kaç tane arkadaşımı elimle toprağa verdim yine vazgeçmedim, ölürsekte sevdamız uğruna ölürüz, atın ölümü arpadan olsun yani.

Ben: Siz Antep'e Mersin'e de yarışa gidiyorsunuz galiba?

Cihan: Aynen Tarsus, Mersin, Antep her yere gidiyoruz. Motorumuzu atıyoruz arabaya cümbür cemaat gidiyoruz. Bazen de ordaki yarışçı arkadaşlarımız geliyor buraya. Yarışlarımızı saygı sevgi çerçevesinde yapıyoruz kavgasız dövüşsüz.

Adana içinde ve dışında yapılan yarışlarda her mahallenin kendi ustaları yarışıyor, bu rekabet hali farklı motor grupları arasında bazen düşmanlığa yol açsa da mahalle içinde aynı ustanın etrafına toplanan gençler için önemli bir sosyalleşme aracı.

Ben: Ama arada görüyorum Face'den filan atışmalar gerginlikler oluyor?

Cihan: İşin içinde rekabet var Mümtaz'ım o kadar da olsun yani. Bazen de yanımızdaki çömez gençler bu gerginliği yaratıyorlar, ama biz Mersindeki Süleyman Keleş usta olsun Antep'teki Farafillo usta olsun birbirimize her daim saygılıyızdır. Gideriz yarışımızı yaparız geri geliriz. Eğer yarış kazanmışsak geldiğimizde dükkanda güzel bir kutlama yaparız, gençler toplanır güler eğlenir.

3.4.3. Tehlikeli Olmak

Sanayi devriminden sonra kente gelen işsiz güçsüz yoksulların toplandığı mahalleler tüm dünyada 'tehlikeli' ya da 'başbozuk' olarak anılmıştır. 'Şehirlerin' etrafında yer alan bu mahalleler batıda getto, Brezilya'da favela gibi isimler alırken Türkiye'de *gecekondu* ya da *varoş* olarak adlandırılmıştır. Böylece şehirlerin ne tamamıyla içinde ne de köyler gibi dışında kalabilen bu semtler, orta sınıf burjuva kültürünün taşıyıcısı olan kent merkezine karşı daima 'tehlike' oluşturmuştur.

Adana'daki bu 'tehlikeli mahalleler' şehrin kuzeyinde yaşayanların çoğu için neredeyse hiç bilinmeyen bir dünyadır. Adana'nın kuzeyinde oturan ve sosyo-ekonomik olarak iyi durumda olan bir çok arkadaşına güneydeki mahalleleri bilip

bilmediklerini sorduğumda çoğunun mahallelerin ismini bile bilmediğini farkettim. İsmi bilenlerse otogara gitmek dışında bu mahallelerden geçmemişlerdi bile.

Ben: Pelin hiç Yeşiloba'ya Hürriyet'e filan gittin mi?

Pelin: Ay yok ne işim var oralarda?

Ben: Orası da Adana sonuçta ne bileyim hiç merak etmedin mi?

Pelin: Ya aslında sıfır biri¹⁹ izleyince merak ettim ama korkarım yani nasıl gideyim oralara ben. Asarlar mı keserler mi tecavüze mi uğrarım sonra allah bilir (gülerek).

Simmel'in sosyal tiplerinden (Simmel, 2015) yola çıkarak mahalle habitusunda belli başlı 'sosyal tiplerden' söz edebiliriz. Ancak bu sosyal tipler kapalı ve dondurulmuş bir 'kimliğe' sahip değildir. Tipler doğası gereği toplumsal ilişkilere bağlıdır, dolayısıyla toplumsal tipin çoğulluklar karşısındaki konumunu hesaba katmadan herhangi bir toplumsal tip üretmek pek mümkün değildir. Öte yandan toplumsal tipler afektif varoluşlardır, zira herhangi bir toplumsal tip toplumsal ilişkiler bağlamında yaratılır. Örneğin Simmel bir toplumsal tip olarak yoksul örneğini veririr ve ekler; "yoksulluk var olsa bile 'yoksul' diye bir tip olmayabilir, varolabilmesi için toplumun 'yoksulları' keşfetmesi ve bu sorun için birilerini hedef seçerek tavırlar alması gerekir. Örneğin on altıncı yüzyıl İngiltere'sinde poor law çıkması (Baker, 2015: 50-52). Bu sosyo-psikolojik tiplerin önemi daima birey olarak adlandırılan burjuva soyutlamasının karşısında yer almalarında yatar.

Örneğin, mahallenin 'tehlikeli' görülmesinin sebebi bir yandan medyadaki abartılı Adana mitleri olsa da öte yandan bu mahallelerde gerçekten 'tehlikeli' sosyal tiplerin bulunuyor olmasıdır. Adana genelinde hoş karşılanmasa da tanınan (görünen) 'eşgal' tipi toplumsal yapı içerisinde bilinen ve çoğu yerde ona karşı önlemler geliştirilen tehlikeli insan modelini gösterir. Görüştüğüm AVM'nin güvenlik müdürü açıkça söylemese de otoparka girebilecek ya da giremeyecek tipleri seçerken 'eşgal' olanları dışarıda bıraktığını belirtmişti. Adana'da bahsedilen bu tehlikeli toplumsal tipin bir

¹⁹ Adana'nın en mimli mahallelerinden birisi olan Hürriyet'te çekilmiş 'tehlikeli gençlerin' hayatını anlatan bir internet dizisi.

diğer adı da ‘rollü’dür. Gençler, kendi aralarında ‘sert gözüken’ bu tiplerin bir nevi rol yaptığını iddia ediyorlar. Ancak rol yapmayı basitçe insanın olduğundan başkası gibi davranması olarak tanımlayamayız. Toplumsal yaşamı oluşturan şey rol yapmanın ta kendisidir, rol yapmak toplumsallığa içkindir. Bir yanıyla yapmacık olan şey diğer yandan temeldir, en değerli ve insani olandır (Lefebvre, 2010: 21). Genellikle yapmacık olan doğal olandan güçlkle ayırt edilir.

Ben: Ne demek bu eşgal?

Cıncık: yav eşgal nolacak emmi işte, tipi kayık, şekli bozuk tipler eşgal. Yani nasıl söyleyim sana, bi adama baktın mı anlan yani eşgal mi değil mi. Mesela ben birine bakım bi bakışta söylerim sana bu adam kesin üç-beş suç işlemiştir diye.

Ben: Eşgal adam direk suçlu demek yani?

Cıncık: Ya yok öyle de değil, illa suç işlemiştir demiyom, ama suça meyillidir yani, anlıyonnu? Adamın hayatta pek kaybedecek bişeyi de yoktur, konuşmasından olsun, atarından giderinden olsun, hatta bakışlarından olsun anlaşılır. Adama bakıyon mesela öyle bir kolpa, öyle bir şekil ki, adam sana hareketleriyle diyor yani ‘benim kaybedecek bişeyim yok benden kork’ diyor. Ya öyle adamdan da uzak duracan aslında, bakma bizim çevremiz hep bunlarla dolu amına koyim elini sallasan eşgal maallede. Adamlar gece gündüz sokakta, ne iş var doğru düzgün ne aile bakıyor, bulursa üç beş kuruş ya caaraya ya daşa²⁰ vuruyor zaten.

‘Eşgal’, ‘tehlikeli olmak’ etiketini bazen bile isteye kullanan bir toplumsal tip olarak ortaya çıkıyor. Bu tehlikeli olma halinin Sandberg tarafından kullanılan ‘sokak sermayesi’ne bir örnek olduğunu söyleyebiliriz. Bourdie’nun sembolik sermaye mefhumundan yola çıkarak ortaya atılan bu sermaye çeşidi Sandberg’e göre “marjinalize edilmiş insanlar tarafından stratejik olarak kullanılan kültürel bir araçtır”

²⁰ Taş metanfetamin içeren oldukça tehlikeli bir uyuşturucu çeşidi. Mahallede sürekli esrar kullanan gençler bile bu maddeyi kullananları kınıyor.

(2008:156). Bu araç, ekstrem koşullarda yaşayan insanların bu koşullara uyum sağlayabilmek adına geliştirdikleri bir sermaye biçimidir. Dolayısıyla ‘tehlikeli olmak’ edimi mahalle gençleri arasında oldukça yaygın olan bir savunma pratiğidir.

Ben: İbo bunlar sana ‘tehlikeli’ diyorlar, niye?

İbo: Yav abi benim tehlikeli olduğum falan yok, ha ama adamına göre olurum da. Olmak zorundayım bazen. Olmassan bu sefer sana çöker millet, altta kalın alünnu! Niye altta kalım abi, dış göstermezsen olmaz yani. Bak mesela gidip caara alacan demi, torbacıların hepsi eşgal zaten e mecburen sen de öyle olmak zorundasın, iki tokat çekip parayı alıp yollarlar yoksa.

Geçen bi kavga ettik mahallede, sebebini boşver namus meselesi diyim sana. Tam 10 kişi zırhla sopayla birbirimize girdik, mahkemesi hala devam ediyor. Ama biz orda geri fites yapsak mahallede madara oluruk abi. Mahallede bi adımız olsun ki bişe oldumu desinler bak bu adamlara bulaşmaz boşver diye.

‘Tehlikeli’ olmak yalnızca mahallenin dışında kullanılan bir sermaye biçimi değil, aynı zamanda mahalle içi ilişkilerde de kendisini gösteren bir sermaye biçimidir. Bu sermaye biçimi mahalledeki ilişki biçimlerinden birisidir, zira Simmel’in belirttiği gibi bir toplumsal tip ancak toplumun geri kalanıyla etkileşimi (*Wechselwirkung*) içinde kavranabilir. Zira mahallelerin kendisi de güç ilişkilerinin dışında değildir. Gençler mahallede tehlikeli ve güçlü olabildiği oranda başka gruplarla ilişki kurabilmektedirler. Örneğin Dayanışma bölümünün altında incelediğim ‘abilik’ ilişkisi ‘tehlikeli’, ‘hızlı’ ya da ‘eşgal’ tiplerin ortaklaştığı başka bir ‘sokak sermayesi’ biçimidir.

Bu sokak sermayesini ‘zenginlere’ karşı en çok kullanan ve bundan ‘yolunu bulan’ kesimlerden birisi de Baraj gölü etrafında gül satan gençlerin işidir. Etrafı ağaçlarla çevrili bu göl çok büyük bir alana yayıldığı için genellikle ıssız yerlerdir. Ancak Adana’nın her yanından insanlar buralara manzarayı seyretmek ve arabalarında içki içmek için gelmektedirler. Baraj gölü çevresinde karşılaştığım bir gülcüyle bu konuyu konuşabilme fırsatı buldum.

Ben: İşler nasıl satabiliyor musun?

Gülcü: Hamdolsun abi, çıkarıyoz ekmek paramızı. Sen de al bitane.

Ben: alırım ama bişey soracam, böyle millet almak istemediği zaman ısrar ediyorsun ya işe yarıyor mu hakikaten?

Gülcü: (Gülerek) abi alan var almayan var kimseyi zorlamıyok biz ama satmak için de uğraşıyom şimdi allah var yalan söylemeyim sana. Bakıyom adam çekmiş BMW'yi yanında silah gibi kızla gelmiş. Bi dene gül al abi diyorum yok diyor, lan kitapsız o kadar paran pulun var beş lira vermiyon şu garibana!. Bundan başka geçimimiz yok abi bizim. Biraz daha bastırınca alıyorlar, ısrar etmesem satamam ki.

Fotoğraf XI. Menderes'te bir gülcü

Bir çok kez karşılaştığım bu durumda insanlar ‘başlarını belaya sokmamak için’ gül alıyorlardı. Her an potansiyel bir tehlike yaratma izlenimi veren gülcü oldukça iyi para kazandığını söyledi.

Mahalleli gençlerin ‘Tehlikeli olma’nın ekmeğini yemek için ‘yakaladıkları’ başka bir *fırsata* (De Certeau, 2008:54) ise mahallenin tam ortasına inşaa edilen AVM’de rastladım. Real’in güvenlik görevlileriyle yaptığım mülakatlarda gördüm ki istihdam edilen güvenlik görevlilerinin tamamı mahalle sakinlerinden oluşuyordu. Dolayısıyla ‘mahalleli gençlere karşı’ AVM’yi koruyabilmek için yine mahalleli gençler güvenlik görevlisi olarak işe alınmıştı.

Ben: Güvenlik görevlilerini mahalleden seçmenizin özel bir sebebi var mı?

Güvenlik Amiri: Var tabii, böyle bir yerdeki AVM’de İstanbulda’ki gibi kibar güvenlikler çalıştırsam burası karman çorman olur. O yüzden burdaki gençlerin dilinden anlayacak personel seçtik. Nabza göre şerbet veriyorlar, bazen koluna girip çıkarıp dışarda sohbet ediyorlar, bazen de gerekli güvenlik prosedürlerini uyguluyorlar.

Mahallede karşılaştığım ‘eşgal’ tipli gençlerin çoğunun ecstasy kullandığını gördüm. Gençler şekeri kendilerini ‘korkusuz’ ve ‘cesur’ yaptığı için sevdiklerini söylediler.

Sedat: Bi ara bi şeker attık adı ‘yarasa’, durdum durdum dedim ki “bize yarasa yarasa ‘yarasa’ yarar” herkez gırıldı ama gülmekten. Bak memet Elmas’ın şarkısında böyle biyer var söyüm sana orayı;

*‘2 şeker yuvarlayıp hırsızlık yapanları
burası adana kardeş kırarlar kafanı
olay nedir demeden mevzular başlar
her biyerden emanetler çekilir korkmadan
kralından yememişim hayırdır ulaaan!*

bize bunlar fıs gelir sıkarız durmadan'

Yani bi dene şeker yedikten sonra tayfadan biri 'hadi şunu yapak' desin herkes aynı anda ayağa galkıyor amina koyim. Caara öyle deel ama, caarayı içtin mi golunu galdıraman. Millet boşuna mı hırsızlığa çıkarken şeker (ecstasy) atıyor, adama cesaret veriyor bi kere, yapamayacaan hiçbişe yokmuş gibi hissediyon ya.

Ecstasy esrar kadar olmasada mahalle gençleri arasında yaygın bir uyuşturucu çeşidi. Verdiği özgüven ve cesareten dolayı hırsızların ve torbacıların da sıkça kullandığı bir madde. Ancak mahalleli gençler bu maddenin zararlı oldu konusunda hemfikir.

Ben: Şeker uyuşturucu da esrar uyuşturucu değil mi? onu her gün içiyon!
Mesut: Değil tabi yaa, hayırdır esrarla şekerini bir tutabilin mi? Şeker satanları toptasınlar ağam, millet napacanı bilmür o çok telikeli. Ama caaraya garişmasınlar yani, biz bunu içtik mi kendi dünyamıza çekiliyok kimseye bulaşmıyok. Zararı da yok, toprak verür sana bunu ya, devlet ne garişır amina goyim. Deel mi amma?(gülüyor)

'Tehlikeli' gençler arasında uyuşturucu kullanımı her ne kadar yüksek olsa da mahallede uyuşturucuya tövbe etmiş bir gurup insan da var. Ancak bu gençlerin uyuşturucuyu bırakma sebeplerini sorduğumda genellikle iki farklı motivasyon kaynağıyla karşılaştım. Bunlardan birisi dini inanıştı. İkincisi ve mahallede daha az rastladığım sebep ise zar zor buldukları 'düzgün' işlerini kaybetme korkusuydu. Ancak bu iki gurup için de ortak olan sebep yeni kurdukları çekirdek aileleriydi.

Mahalle içinde uyuşturucu kullanımı çok yaygın olmasına karşın 'evlenen adam bırakır' algısı tüm gençlerde var. Gerçekten de mahallelerde önceleri 'hızlı' yaşamış ve 'tövbe' etmiş 30 yaş üstü bir çok insan vardır. Çocukluğumda çok fazla şahit olduğum olaylardan birisi de dini bir cemaate giderek uyuşturucuya ve suça tövbe eden insanlardı. Dinledikleri dini hikayelerle her şeye tövbe eden mahalle gençleri artık

eskisine göre sakın bir hayat sürüyorlar. Bunlardan birisi gençliğinde çok fazla suça bulaşmış ve uyuşturucunun her çeşidini denemiş olan Salih.

Ben: Ne oldu da bırakmaya karar verdin abi?

Salih: Ya belli bi yaştan sonra artık dama diyon Mümtaz ya. Yani bakıyon eşin dostun arkadaşın herkes evleniyor bir sen sık gibi ortada kalıyon afedersin. Sonra yaşıtlarını bulamayınca çoluk çocukla içmeye başlıyon, bi yerden sonra insan kendine yakıştıramıyor bunu yani. Bi de uyuşturucuları adamlar merdiven altında yapıyor. Mesela onu atıp kalp krizinden gidebilin de anlıyonnu. Ne kadar saçma bir şey ya, valla hiç akıl yokmuş lan bizde o zaman.

Ben: Tek sebep bu mu, yani temiz yapsalar hap atmaya devam eder misin?

Salih: Dedim ya o hayat insanı yoruyor yani, biraz da ondan. Nereye kadar her gün şeker at üstüne beş dene kırmızı tuborg iç git üstüne caara iç sonra eve gel bayıl. Her gün aynı amına koyim. Sonra sıkıldım, dedim ben evlenecem düzgün bir hayatım olacak. Eşim de geçmişimi biliyor yani ama söz verdim yeminler ettim. Ta Adıyamana gittim dualar etmeye²¹.

Önceden uyuşturucuya ve suça ‘düşmüş’ gençleri bu bataklıktan çıkaran din olgusuyken günümüzde bu rolu kapitalizm devralmıştır. Dini cemaatler ‘sarhoşluk batağındaki’ gençleri dini aydınlanma ile kurtarmaya çalışırken, kapitalizmin beyaz yakalı bir işçisi olan Murat işini kaybetmemek adına uyuşturucuyu bırakmıştır.

²¹ Salih uyuşturucuya tövbe etmek için Adıyaman Menzil tarikatına gitmiş, Türkiye’nin bir çok yerinde belirli Tarikat ve Cemaatler mahalleli gençler için uyuşturucudan kurtulmanın bir yolu olarak görüyor. Bu cemaatlerden birisi ise İsmail Ağa cemaati, cemaatin internet sitesinde uyuşturucudan kurtulmak isteyen gençler için bir bölüm bile var. Bu bölümün girişi ise şöyle;

“Kötü alışkanlıklarla bir hayat sürdürüp bir halüsinasyon göreceksiniz. 2 saatlik bir halüsinasyon. 2 saat hayal dünyasında mutlu olacaksınız. Biz bu mutluluğu helâl yoldan gerçeğe dönüştürelim. Kendi vücudunuza bedeninize kişiliğinize zarar vermeyecek işlerle meşgul olalım. Niye hayal dünyasında yaşıyorsunuz. Annenizle, babanızla, kız arkadaşınızla problem yaşayabilirsiniz. Her sıkıntıda maddeye sarılacaksınız kendinize zarar verirsiniz. Madde kullananlardan biliyorum. Çok genç var öyle. Kafalarında saç yok. Yaşlanmışlar erken çökmüşler. Kötü alışkanlıklarla erken yaşta çökmektense, güzel alışkanlıklarla iyi şeylerle hem Rabbimizin razı olacağı, hem ailemizin razı geleceği işlerle meşgul olun. Beraber gezelim ve meşrû çerçevede eğlenelim...”

3.5. Mahallede Eğitim Öğretim

Bu bölümde mahalle gençliğinin gündelik hayatlarında eğitim-öğretim süreçlerini ve okula karşı genel fikirlerini anlamaya çalışacağım. Toplumsal sınıf eşitsizliğini kuran ve yeniden üreten en önemli öğelerden birisi simgesel şiddettir. Bourdieu'ya göre kültürel sermayeyi yeniden üreten ve yoksulları ayırtıran eğitim hakim sınıfların elindeki en önemli simgesel şiddet araçlarından birisidir. Eğitim sisteminin koyduğu kurallar ve kodlar öğrencilerin neleri yapıp neleri yapamayacağına dair sınırları belirler (Bourdieu, 2006). Hakim kültürel sermayenin sahipleri ve onların çocukları mevcut sistem için gerekli sermayelere ulaşarak onları tahakkümü yeniden üretmek için kullanırlar. Eğitim aynı zamanda toplumsal sınıflar arası geçişin en etkili araçlarından birisi olarak görülür. Ancak eğitime erişim konusundaki eşitsizlik bu savı tamamen geçersiz kılmaktadır (Bourdieu & Passeron, 2018). Bu simgesel şiddet biçimi zorunlu olarak öğrencileri belirli kategorilere ayırıp sınırlandırır.

Mahallede orta okuldan sonra eğitime devam etme oranı oldukça düşük, liseye giden gençlerin çoğu ise genellikle puanları yetmediğinden Meslek Liselerine devam ediyorlar. Liseden sonra üniversiteye devam eden öğrenci neredeyse hiç yok.

Ben: Çocuklar okula devam edecekler mi?

Yıldız: Bir anne olarak okumalarını isterim tabi çocuğum ben de, niye istemeyeyim. Elimden gelen herşeyi yaptım okusunlar diye ama okumuyorlar ben ne yapayım. Allah canlarına sağlık versin, en azından ellerinde bir altın bilezikleri var diye şükrediyorum.

Mahalledeki ebeveynlerin bir çoğu okumaları için çocuklarına her türlü imkanı sunmaya çalıştıklarını ama çocukların okumak istemediğini söylüyorlar. Eğitim-öğretim konusunda en ufuk açıcı tespitlerden birisini ise üniversite mezunu bir beyaz yakalı olan Murat yapıyor.

Murat: Ben sana bu çocukların niye okumadığını söyiyim mi, bunların hepsi çocukluktan parayı görüyor. Parayı gören çocuk okumaz, beş-altı yaşında

babalarının yanında çıraklık yapmaya başlıyorlar. Haftalıktır bahşıştir derken daha o yaşta çocuğun kendi cebi oluyor. Sen sonra o çocuğu okula gönderdin mi parasız kalıyor. Bu sefer yine dönüp haftasonu yazın falan babalarının yanında çalışıyor bu çocuklar. E esnaf ortamına alışmış çocuklar da okula uyum sağlamakta zorlanıyor, sıkıcı geliyor yani okul. Ne öğretmeni dinliyor ne arkadaşlık kurabiliyor çocuk.

Mahalledeki gençlerin okumak isteyip istemediklerini sorduğumda ise neredeyse istisnasız olarak hiçbirinin okumak istemediğini gördüm. Bu isteksizliğin gerekçeleri çok çeşitli olsa da en çok ortaklaşılan cevaplar okulun ‘sıkıcı’ ve ‘gereksiz’ olmasıydı.

Ben: Yunus sen okulu niye bıraktın?

Yunus: Ya okulun kendi sıkıcı bikere amına koyim. Zil çalsın gir zil çalsın çık, başında hocalar; onu yapma, bunu yapma, şunu yap. Yani ben daralıyorum şahsen hocalardan, her dakika sana emir veriyor, hayırdır allahını kralına eyvallah etmemişik biz soytarisından mı emir alacaz (gülerek). Okuyupta ne olacan sanki, başbakan mı yapacaklar bizi amına koyim, o kadar sene gidecen gelecece sonra aynı tas aynı hamam olacak ben biliyom.

Gençler okulu gereksiz bulmasının sebebi ise okumaları halinde bile kendileri için bir gelecek kurgulayamamalarıdır. Böylece okul gençler açısından para kazanıp hayata atılmalarını geciktiren bir etken olarak görülmektedir.

Enes: Abi okuyupta ne yapacaktık sanki, aha sen okudun da ne oldu bak hala yazmaya çizmeye devam (gülerek). Bak en azından elimde mesleğim var iyi kötü kazanıyoruz bişeyler yetiyor çok şükür, fazlasına da gerek yok yani.

Tüm bu örnekler dışında mahallede okumayı gerçekten isteyipte okuyamayana pek rastlamadım. Gençler genellikle okumaya karşı daha baştan büyük bir önyargıyla yaklaşmaktadırlar. Bu önyargı, okumanın kendilerine göre olmadığı ve üstü örtük bir şekilde belirtseler de bunu beceremeyeceklerine dair peşin bir yenilmişlik duygusunun dışavurumuydu. Dolayısıyla eğitim ve öğretime karşı gösterilen bu

düşmanca tepkide gençlerin bu işi beceremeyeceklerine dair önyargılı inançları da etkilidir.

Ben: Öğrencilerle ilgili en sık karşılaştığınız problemler nelerdir hocam?

Mehmet Karasu (Rehber Öğretmen): Bizim okulumuz Adana'da eskiden düz lise denilen liseler arasında en düşük puanla alan okul. Yani çoğu elek altı çocuklar. Bu öğrenciler Standart sapmanın bile çok çok altındaki öğrenciler. Toplamayı çarpmayı bile yapamayan çocuklar bunlar. Sınavda başarılı olmaları neredeyse imkansız. Açıkçası burdaki öğrencilerin çoğu okulu bir kaçış olarak gördükleri için geliyorlar. Erkek çocukları hemen çalışmak istemediği için kız çocukları ise ev işlerinden kurtulmak için geliyorlar. Aile çocuktan kurtulayım diye gönderiyor, çocuk aileden kurtulayım diye geliyor. Her iki tarafın da amacı aynı aslında. İşte giderim okula arkadaşlarla takılırım belki sevgili yaparım diye. Yoksa gideyim okuyayım üniversite kazanayım diye gelen yok.

Yukarıda Enes okulu iş hayatına engel olarak görüp çalışmayı yeğlerken okumaya devam eden öğrenciler ise Mehmet hoca'ya göre çalışmak istemedikleri için okula geliyorlar. Öğrencilerin seçimi her ne kadar zıt olsa da mahalle gençlerinin okula bakışı bu noktada birleşiyor. Bir grup öğrenci çalışma hayatından kaçmak için okula devam ederken, diğerleri iş hayatlarına engel olacağı için okulu bırakıyor.

Mehmet Karasu: Bir diğer sorun bu çocukların ortamı. Herşeyi zorlukla çözmeye çalışıyorlar, tek bildikleri bağırıp çağırıp kavga etmek. Çocuklar iletişim kurmayı bilmiyorlar bikere. Öğretmenleriyle konuşurken bile kavgacı bir ses tonuyla konuşuyorlar, sanki biz onların düşmanınız. Odama giriyor çocuk, çat diye kapıyı açıp dalıyor, evinde öğrenmemiş ki bu çocuk, anası babası da böyle davranıyor, çocuk ne yapsın.

Bourdieu kültürel sermayenin aileler tarafından edinilip daha sonra çocuklarına aktarıldığını, bu aktarımın sonucunda çocukların ailelerinden aldığı bu sermayeyi okullar sayesinde taşınabilir hale getirdiğinden bahseder (Özsöz, 2009). Ancak

mahallelerde okula giden gençler, ailelerinden belirli bir kültürel sermaye devralamadıkları için kültürel sermayenin taşıyıcısı olan okullarda da kendilerine bir yer bulamamaktadırlar.

Canan Işık (Rehber Öğretmen): okulumuzda 950 öğrenci var yaklaşık 150 öğrenci hiç gelmiyor zaten.

Ben: Neden kayıt oluyorlar peki hocam?

Canan Işık: Aileler biliyor, diyorlar ki okula yazdırmam devlet bana para cezası kesecek. Ceza yememek için yazdırıyorlar, sonra da çocuklar gelmiyor okula.

Ben: Peki gençlerin okula olan bu ilgisizliğinin ve duyarsızlığın sebebi nedir sizce?

Canan Işık: Mehmet hocanın söylediklerinin yanında mahallede gençlerin rol modelleri çok farklı. Mahallede uyuşturucu ve esrar çok satılıyor mesela, onları örnek alıyorlar o işte daha çok para var diyorlar. Öğrencim bana açık açık söylüyor ya, hocam sen devlet memurusun 3.5'la nereye kadar onu ben haftada kazanırım diyor. Sen ne yapacaksın diye sorduğumda orasını boşverin burası Yeşiloba burda para kazanmak çok kolay diyorlar.

Mehmet Karasu: Bir de bu gençler arada kalmışlar, doğudan gelmiş aileleri. Kendileri burda büyümüşler ama ne şehirli olabilmişler ne köylü. Bu kafa karışıklığı da çocuklar için çok büyük zorluk.

Mahalleli gençler arasında okuma oranlarının bu kadar düşük olmasının sebeplerinden birisi gençlerin okumaya karşı olan önyargılarıyken bir diğeri mahalledeki okulların durumudur. Okullar dışarıdan bakıldığında yüksek güvenlikli bir askeri bölgeyi andırıyor. Yüksek duvar ve duvarın üzerinde tel örgüler ve en üstte jiletli tellerle çevrilmiş. Ayrıca ön ve arka kapıda da birer güvenlik bekliyor. Ayrıca binadaki pencereler de tamamen tellerle kapatılmış. Yani öğrencilerin dışarıyı görebilmesi pencereler açıkken bile oldukça zor.

Fotoğraf XII. Mahalleden bir okul

Ben: Dışarıdaki yüksek teldeki jiletler neden hocam?

Canan Işık: Onlar yalnızca öğrenciler okuldan kaçmasın diye değil, aynı zamanda mahallemizde bir uyuşturucu sorunu da var, özellikle OHAL'den önce torbacılar okulun çevresinde cirit atıyorlardı. Onları okuldan uzak tutmak için mecburen böyle bir yola başvurduk. Tabi bir de burdaki çocuklar da normal değil yani, öğretmene küfreden mi dersin tartaklayan mı dersin, öğretmenlerimiz otoriteyi sağlamakta çok zorlanıyorlar. Sert bile olamıyorsun, yani resmen öğretmenler öğrencilerden daha çok korkuyorlar. Böyle bir ortamda da bu önlemlere başvurmak zorundayız.

3.6. Gençlerin Politik Konumu: Kim 'Yerli' Kim 'Göçmen'?

Türkiye'nin doğu illerindeki savaştan ya da ekonomik zorluklardan kaçıp Adana'ya gelen Kürt göçmenlerle birlikte ekonomik sorunlar daha da katmerlenmiş ve göçün

yarattığı en büyük problem olan ‘paylaşım’ meselesi mahallede çatışma yaratmıştır. Sosyal bir olgu olan göç, gelenekleri ve yapıları değiştirirken öte yandan öznel değişimler de yaratır. Yani göçün mikro düzeydeki etkileri arasında göçmenlerin kişiliklerindeki değişimler de yatar (Park, 2016). Dolayısıyla daha önce geleneksel olarak kontrol altında tutulan enerjiler de serbest kalır ve bireyler geldikleri kentlerde artık aidiyetlerine daha az bağlı olduklarından kendilerini daha özgür hissederler.

Mahmut Çetin: Ne kadar pislik var hep Kürtlerle geldi mahalleye. zaten fabrikalar kapandıktan sonra millet yek ekmeğe muhtaç kalmış bi de boyuna doğudan adam geliyor. Mahalledeki tüm torbacılar Kürt, hırsızlar da. Ama gardaşım bi yandan da adamlar zamanında her işi yaparlardı, amelelikte yaparlar, bokta temizlerler hiçbirşeye yok demezler çalışanlar Allah var.E bir ailede on kişi var hepsi çalışıyor hesabet, çoluk çocuk kadın hepsi parayı babaya veriyor. Aha şimdi mahallenin yarısından çoğu Kürtlerin. Hepsi zengin oldu çıktı, bizimkiler anca yesin, içsin kumar oynasın.

Mahallede bir önceki nesilin Kürtlere içsel bir tepki duyduğu aşıkâr. Ancak yine de bu karşıtlık batıdaki doğrudan etnik gruba veya ten rengine dayalı ‘ırkçılık’ örneklerine nazaran büyük bir düşmanlık yaratmamış, zira mahallede yıllar süren komşuluk ve dayanışma pratikleri rekabetin ve düşmanlığın izlerini silmiş görünüyor.

Ben: Bu Kürt düşmanlığı nereden geliyor ya Mahmut abi?

Mahmut Çetin: Lan düşmanlık değil yeenim, ne düşmanlığı. Onlarında iyisi kötüsü var, yok mu. Aha mahalledeki arkadaşlarımızın çoğu Kürt, Musa abiler, Mesut, Hasan... Namuslusuna eyvallah ama yine de çok kalles var içlerinde, seni beni geç babasını satar bazısı.

Mahalle habitusunda yaşam tarzları öylesine iç içe geçmiş ki Kürt düğünlerinde oynanan ve ‘Gerilla Halayları’ olarak bilinen bir çok oyun mahallede Türk düğünlerinde Türk bayrakları sallanarak oynanıyor. Her ne kadar gençliğin politik söylemleri uçlarda görünse de bu söylem gerçek hayatta pek yer bulmuyor.

Ben: İbo politik görüşün ne senin?

İbo: Abi ben milliyetçi adamım, adımlı da babamlar ondan koymuş zaten. Bizde önce vatan gelir.

Cıncık: Hee vatan gelir amına koyim, her düğünde kınada patlarken²² cida²³ oynayan benim zaten. Lan Kürtlerden daha iyi oynuyon adamların halayın!

İbo: Halayla milliyetçiliğin ne alakası var abi, o adamlar da arkadaşımız düğünlerine gide gele öğrendik işte, güzel oyun biz de oynuyoruk allanı ne var. (Gülüşmeler).

Fotoğraf XIII. Mahallede bir asker düğünü

Mahalledeki etnik gruplar arasında bir gerilimin ‘artık’ olmadığı, hangi etnik gruba mensup olursa olsun mahalle gençliğinin siyasetle pek ilgilenmediği görülüyor. Gençler her ne kadar sosyal medyada ya da arkadaş ortamlarında bir ‘sembolik

²² Patlamak mahalle gençleri arasında ecstasy kullanımı sonrasında yaşanan deneyimi tanımlamak için kullanılıyor.

²³ Kürt düğünlerinde oynanan ve politik bir anlam da barındıran, Kürtlere özgü yerel bir halay türü.

sermaye' biçimi olarak ailelerinin siyasi mirasına sahip çıkıyor görünseler de bu görüşleri gündelik pratiklerine pek yansımıyor.

Çekiç: Bak darbe oldu sabaha gadar ben içüürdüm sela verildi sabaha gadar ben içmeye devam ettim, gusura bakma Tayyip dedim, iyi yöneteydin darbe çıkmayaydı. Bana mı galdı çıkıp ölmek?

Yunus: Babamız zamanında sağı solu kovalamışta noolmuş? Bizim hayat mücadelesi vermekten diğer mücadelelere gücümüz galmıyor kine.

Mahallelerde herhangi bir etnik gruba karşı özel bir düşmanlık artık söz konusu değil. Zira yaklaşık 30 yıldır Adana'da yaşayan Kürtler bir zamanların 'öteki'siyken artık sosyo-ekonomik olarak kente iyice adapte olmuş görünmektedirler.

Çekiç: Bak şimdi ben abin olarak anlatım sana meseleyi. Biz Adana'lı Kürtler olarak doğuyla batının kesişim noktasındayız taam mı, tam ortadayız. Bak biz ortadayız ne batılı olduk ne doğulu kaldık, o yüzden Adana'lı Kürtlerin kafa çok karışık. Bak ben Kürdüm ama batılıyım da aynı zamanda, diksiyonum düzgün her yerde geçerliyim yani. İstanbul şivesiyle de konuşurum, o zaman beni beğenirler. Ama biraz şiven bozuk olsun hemen seni küçük görürler. Allah aşkına bi çarşaf verin şunun götüne dolayım artık harman olduk. Amına koyim siyaset gonuşurken bile cigara içürük, bizden hayır mı gelir memlekete (gülüyor). Türkiyenin her yerinde kürt var tamam mı, Kürtler gırıldı bi kere, gız aldılar gız verdiler. Eskiden kürtler o kadar gız vermezdi ama herkes verir artık. E şimdi nasıl düşmanlık olsun?

Kentte ayrımcılığa uğrayan yeni grup ise Suriye'de savaştan kaçıp gelen sığınmacılardır. Suriyeliler mahallede gerek Kürtler gerek diğer etnik gruplar tarafından hissedilir bir düşmanlıkla karşılanıyorlar.

Ben: Suriyelilerle olan bu husumetin sebebi nedir?

Mesut: Bu adamların hepsi savaştan kaçmış bikere, kendi milletine faydası olmayan adamın sana faydası olur mu. At hırsızı gibi hepsinin tipi, mahalleye

gelip yerleştiler zaten artık daha da gitmezler. Biz bugün tepkimizi koymasak yarın başımıza çıkar bunlar, şimdiden buranın sahibi kim gösteriyoruk ki yarın öbür gün kalabalık olduklarında horozlanmasınlar millete.

Ben: her yerde arapça tabelalar gördüm kendi dükkanlarını mı açtılar?

Mesut: he ya, senden benden hiçbirşey almaz bunlar, berber market kasap hatta motor tamircileri bile var mahallede. O dönercilerini filan görsen her şey leş gibi, önünden geçerken bile insanın midesi bulanıyor. Hiçbi faydaları yok, olmadığı gibi ne vergi ne bişey. Çocukları desen bizim okullarımızda okuyor. Bak benim yeğenim artık sabahları gidiyor okula. Niye, suriyeliler varmış öğlen. Tüm düzenimizi bozdular ya mahallede huzurumuz kalmadı.

Fotoğraf XIV. Suriyelilere ait bir dönerci

Fotoğraf XV. Suriyelilere ait bir telefoncu

Fotoğraf XVI. Suriyelilere ait bir tütüncü

Mahalle gençleri ideolojik konumları ne olursa olsun Suriyeliler söz konusu olduğunda hepsinin ortak noktada buluştuğunu gördüm. Mahalleli ve Suriyeliler arasındaki gerilim o kadar belirgin ki zaman zaman mahalle gençleri geceleri toplanarak tepki yürüyüşleri yapıyorlar. Bu yürüyüşlerden birisinde mahallenin kızlarına sarkıntılık ettiği öne sürülen bir Suriyelinin dayak yediğine şahit oldum. Ancak tüm bunlara karşın mahalle gençliği Suriyeli göçmen gerçeğini kabullemiş gibi.

Ben: Kim örgütledi bu yürüyüşü?

Enes: Kimse örgütlemedi abi, biz kendi kendimize facebooktan başlattık. Bu şerefsizin kızlara laf atması kaç oldu. Daha önce de kendi aralarında bıçakla

kavga ettiler kaç defa, annem kardeşlerim dışarıya çıkmaya korkar oldu. Biz de dedik bunlara mahallenin kimin olduğunu bi göstererek, öyle başladı.

Ben: Sence gidecekler mi Suriyeliler?

Enes: Yok abi ne gitmesi, herkes kendi düzenini kurdu burda dükkanlar evler, yerleşti yani adamlar bildiğin. Ama sıkıntı yok, kendi işinde gücünde Suriyelilere kimse karışmıyor zaten burda. Sıkıntı bazı gençleri, onlar da efendi dursun kimse karışmaz Suriyelilere.

Adana ülkenin doğusu ile batısı arasında bir kavşak noktası olduğundan bir yandan çok göç alan öte yandan çok göç veren illerden birisidir. Dolayısıyla Türkiye'nin her yerinden gelen etnik ve dini gruplar Adana'nın etnik yapısını zenginleştirmişlerdir. Bu kozmopolit yapı Adana'nın ve dolayısıyla mahallelilerin daha muhafazakar illere nazaran göçmenlere ve yabancılara daha alışkın olmalarını sağlamıştır.

Tüm bunlara ek olarak mahallelerdeki siyasi kamplaşmaların artık belirli ideolojik saikler üzerinden değil, ancak klientalist ağlar üzerinden şekillendiğine şahit oldum. Gençler hala etnik gruplarının bağlı olduğu siyasi ideolojilerin peşinden gidiyorlar. Ancak bunu amacı neredeyse tamamen üyesi oldukları siyasi partilerin klientalist ağlarından faydalanabilmek .

Ben: Oy verdiğin partiyi nasıl seçtin mesela?

Yunus: Oy verdiğim parti babamın partisi zaten. Ama oy verme sebebim sadece babamın partisi olmasından değil, bize iş sözü verdiklerinden. Zaten mahallede çoğu insan kime oy atarsa atsın size iş verecek dedikleri için attı. Yani oy atın ki biz başa gelek, işte atıyorum size belediyede çaycı maycı bi iş verecek dediler. İnsanların çoğu ondan attı yoksa sıkışım babamın partisini yani (gülerek).

Bu duruma en güzel örnek Adana Büyük Şehir Belediyesi'nin 2014'ten beri son 4 yılda çalışan sayısındaki yüksek artıştır. Belediye çalışanlarının neredeyse hepsi hiçbir liyakat gözetilmeden sadece tanıdık vasıtasıyla işe girmektedirler.

Ben: Atıyorum MHP'ye oy vermesen Büyükşehir'e giremez misin yani?

Yunus: Benim dezolu (teyze oğlu) belediyede çalışıyor mesela, aynı masada dört adam oturuyor artık oturacak yer kalmamış belediyede. Mesela birisi sana ne iş yaptığını, işe nasıl girdiğini sormuyor direk 'kimin torpiliyle girdin' diye soruyor. Bunlar gizli saklı şeyler de değil yani ayan beyan ortada zaten. Sadece MHP değil, Çukurova'da CHP'de, Yüreğir'de AKP'de aynı şeyi yapıyor. Benden misin tamam gel yarın başla işe, yok öteki partinden misin ağzınla guş tutsan giremen o işe.

SONUÇ

Bu tezde neoliberal dönemde kentsel dönüşümün yol açtığı sosyo-mekansal ayrışmanın yoksullar üzerindeki etkilerini ve yoksulların bu dönüşüm süreçlerine karşı geliştirdikleri taktiksel savunma mekanizmalarını göstermeye çalıştım. Doğrudan anket ve mülakat yerine katılımcı gözlemci olarak bulunduğum mahallede, çocukluğumu saymazsak, iki yıla yakın zaman geçirdim. Yarı yapılandırılmış mülakatlarla bulunduğum ortamlarda muhabbetin seyrine göre sorular yönelttim. Alan araştırmam boyunca mahalleyi mahalledeki gençlerle birlikte deneyimlerken, bu tür bir araştırmada ‘soru hazırlamanın’ işe yaramadığını anladım. Zira mahallede karşılaştığım olayları ve dinlediğim hikayeleri aktarabilmek için hazır soruların yeterli olamayacağını gördüm. Bu araştırmada özellikle Yeşiloba’yı seçmemin birkaç sebebi var. Bunlardan birincisi bu mahallenin etrafının lüks konutlar, AVM’ler ve otellerle çevrili olmasıydı, mahallenin bu özelliği sayesinde dönüşümle doğrudan karşı karşıya gelen mahalle gençlerinin özgün konumu da bu tercihimde etkiliydi. Bir diğer sebebi ise bu tarz bir çalışmayı yapabilmek için gerekli bağlantıları sağlayacak arkadaşlarımın buralarda yaşıyor olmasıydı. Tüm bu avantajlar alan araştırması sürecinde bana çok büyük kolaylıklar sağladı.

Tezin temel amacı dönüşüm sürecindeki mahalle gençlerinin gündelik hayatını yansıtmak olsa da bu gündelikliğin gerek küresel gerek ulusal ölçekteki daha makro yapılarla ilişkisini gösterebilmek adına ikinci bölümde refah devleti politikalarından neoliberal politikalara uzanan bir çizgide devletin ve sermaye gruplarının kentsel dönüşüm süreçlerindeki etkilerini anlatmaya çalıştım. Sanayi üretim’ine dayalı fordist dönemde kentler refah politikaları çerçevesinde şekillenirken, post-fordist dönemde ve neoliberal dönemde giderek metalaşan kentlerin dönüşümüne değindim. Ayrıca neoliberal politikalar çerçevesinde dönüşen kentlerin yoksulluğu dışlayan ve kriminalize eden söylemlerini dünyadaki çeşitli örnekleriyle özetledim. Bu söylemler sonucunda oluşan yeni kentlerde yoksulları denetlemek adına alınan önlemleri yoksulluğun yönetimi alt başlığında tartıştım.

Neoliberal dönemle birlikte endüstrinin yerini alan kentleşme gerçeği kapitalist büyümenin en önemli ayaklarından birisini oluşturmuştur. Böylece kent mekanı en önemli meta aracı olarak dolaşıma girmiş ve kentler içinde yaşayanların ihtiyaçlarına göre değil değişim değerine göre şekil almaya başlamıştır. Kent mekanının yalnızca kâr hırsıyla dönüşümü en çok kent yoksullarını etkilemiş ve sosyo-mekansal ayrışma giderek keskinleşmiştir. Bu konuda tezdeki en çarpıcı örnek Adana'nın en eski mahallelerinden birisinin içindeki un fabrikasının yıkılarak lüks bir otele dönüşmesidir, eski fabrikanın tarihi bacası hala otelin bahçesinde durmaktadır. 1980'lerde başlayan bu süreç tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de ve Adana'da da gözlenmektedir. Fabrikalar birer birer kapanırken bu fabrikalarda çalışan işçiler giderek yoksullaşmışlardır. Bu yoksullaşma neoliberal söylem ile birlikte marjinalizasyon ve dışlanmayı da birlikte getirmiştir. Bu söyleme göre yoksulların durumunun yegane suçlusu yine yoksullardır.

Refah devleti politikalarının yoksulları görece koruyan sosyal eşitlikçi politikaları neoliberal dönemle birlikte yerini yoksulların dışlanmasına ve suçlanmasına bırakmıştır. Fabrikaların kapanmasıyla birlikte giderek yoksullaşan işçi mahallelerinde uyuşturucu, suç ve şiddet giderek artmıştır. Böylece hakim neoliberal söylem sebep-sonuç ilişkisini tersinden yorumlayarak kendisini doğrulamıştır, ancak bu durum yoksulluğun ve dışlanmanın bir sebebi değil sonucudur. Dünyadaki örnekleriyle birebir aynı olmasa da hemen hemen benzer sebeplerle dönüşen Adana'daki mahalleler de bu süreçlerden etkilenmişlerdir. Adana'da eski adıyla E-5 üzerinde kurulmuş olan BOSSA, Milli Mensucat ve TEKEL gibi büyük ölçekli fabrikaların kapatılması bu cadde boyunca uzanan mahallelerde yaşayan işçilerin yoksullaşmasına sebep olmuştur. Eskiden kentin ekonomisini ayakta tutan ve şehrin merkezi sayılan bu bölgeler bugün Adana'nın en yoksul semtleri arasındadır.

Giderek güçlenen ve yoksulları hedef gösteren hakim neoliberal söylemle birlikte devlet bu kesime karşı sert fiziki önlemler almaya başlamıştır. Yeni dönemde yoksulluğun gerçek sebeplerine odaklanmak ve çözüm üretmek yerine yoksulları kriminalize ve marjinalize ederek bu gruplar üzerinde baskı oluşturulmuştur. Giderek güvenlikleştirilen neoliberal devlet sermaye gruplarına karşı yumuşak politikalar

sergilerken yoksullara karşı sert önlemler almıştır. Wacquant'a göre bu cezai politikalar neoliberal ekonomik sistemden bir sapma değil bu sistemin zorunlu bir gereksinimidir. Dolayısıyla aşağı sınıflara karşı yürütülen saldırgan politikalar ekonomik bir başarısızlığın semptomu değil, neoliberal ekonomik başarının bir koşuludur. Bu güvenlik politikaları Türkiye'de hem batıdaki kadar sert değildir hem de doğrudan etnik bir ayrımcılığa dayanmaz. Ancak yine de marjinal kesimlere karşı benzer saldırgan politikaları gözlemek mümkündür. Adana'da hem alan araştırması yaptığım Yeşiloba mahallesinde hem de yukarıda bahsettiğim diğer yoksul mahallelerde bu durum açıkça gözlemlenebilir. Gerek belediyelerin gerek polisin Adana'nın güneyindeki bu mahallelere karşı yürüttüğü politikalar kuzeydeki mahallelere göre çok daha sert ve cezalandırıcıdır. Üçüncü bölümde bütün halinde olmasada bir çok başlık altında bu ayrımcılığın ve saldırganlığın izi sürülebilir.

Mahallenin dönüşüm sürecinde yukarıdaki dışlanma-damgalanma süreçlerine daha çok maruz kalan gençlerin bu duruma karşı geliştirdiği *taktikler* ve *mekanı kullanma biçimleri* tezin ana amaçlarından birisini oluşturmaktadır. Gençlerin bu süreçler karşısındaki konumlanışlarını anlayabilmek adına onların *gündelik hayatlarından* yola çıktım. Bir çok düşünürün kullandığı ve istatistiki verilerin istiflenmesine dayanan röportajvari ana akım sosyolojik yöntemin karşısında konumlanan *gündelik hayat* çalışmaları Lefebvre'den De Certeau'ya, Goffman'dan Gardiner'e kadar bir çok eleştirel sosyal bilimcinin çalışmalarının merkezinde bulunmuştur. İktidarın yönetim mekanizmalarını ve bunun 'pasif tüketiciler' üzerindeki etkilerini inceleyen ve bunu yaparken de bu mekanizmaları yeniden üreten çalışmalara karşı *gündelik hayat çalışmaları* bunun ötesine geçmiş ve araştırma alanındaki katı özne-nesne ikiliğini yeniden düşünmemizi sağlamıştır. Ben de bu bağlamda Lefebvre, De Certeau ve Bourdieu'nun belirli kavramsal araçlarını kullanarak anlamaya çalıştığım kentsel dönüşüm sürecindeki mahallenin gündelik hayatına odaklandım. Bunu yaparken mahalle gençlerinin kendilerine sunulan *stratejik* mekanları kendi *taktikleriyle* dönüştürerek nasıl hayatta kalabildiğini inceledim. De Certeau'nun zayıf-savaşbilimi dediği *taktiklerin* gerek iş yaşamında gerek sosyal yaşamlarında gençlerin en önemli silahı olduğunu gördüm. Sosyo-ekonomik olarak dışlanan gençlerin bu süreçte gerek kendi mahallelerinde gerek mahallenin dışında dönüştürdükleri

mekanların kullanımını gösterdim. Üçüncü bölümde özellikle mekanın dönüşümü başlığının altında bu konuda çeşitli örnekler verdim.

Gençlerin bu süreçlerle başa çıkabilme yöntemlerinden bir diğerinin mahallenin onlara sunduğu dayanışma kültürü olduğunu gördüm. Her ne kadar sosyo-ekonomik dönüşümlerin başlamasıyla birlikte bu dayanışma pratikleri zayıflasa da hala mahallelerin gençler için bir sığınak olarak görüldüğüne tanık oldum. Mahallenin bu ‘koruyucu’ özelliğinin belirli sebepleri vardı. Bunlardan birisi dışlanma-damgalanmanın en az hissedildiği yer olarak mahallelerin gençlere ‘kader ortaklığı’ hissi verdiğini gözlemledim. Bir diğer sebep ise sosyo-ekonomik olarak dışlanan işsiz gençlerin illegal işlerini yürütebileceği en ‘güvenli’ mekanların bu mahalleler olduğunu gördüm. Zira sokakların karmaşık yapısı bu mahallelerde suçluların takibini oldukça zorlaştırmaktadır. Yine mahallenin bu ‘koruyucu’ özelliği birbirini tanıyan ve ‘ele vermeyen’ gençlerin dayanışma pratiklerinden de besleniyordu. Mahalleli dayanışması kendisini en çok illegal ekonomik işlerde gösteriyordu. Bu mahallelerde ‘suç ortağı’ olmak en yakın ve sağlam sosyal ilişkilerden birisiydi, zira mahallelerde birisini ‘ele vermek’ aynı zamanda ‘yakalanmak’ anlamına geliyordu.

Ayrı bir başlık altında ele aldığım ‘tehlikeli olmak’ bazı gençler için en önemli ‘sosyal sermayelerden’ birisiydi. ‘Tehlikeli olmak’ etiketinin gençler tarafından sahiplenilip bir *taktik* olarak kullanımı onlara gerek sosyal gerek ekonomik anlamda önemli avantajlar sağlamaktaydı. Aynı zamanda ‘tehlikeli olmak’ mahalle gençliği arasında sosyalleşmenin ve dayanışmanın dayanaklarından birisiydi. Özellikle illegal işlerle uğraşan gençler açısından ‘tehlikeli’ ya da ‘gözü kara’ olmak mahallede bir isime veya ünvana sahip olmak anlamına geliyordu. Yani bu “sokak sermayesi” bir yandan ekonomik avantajlar sunarken öte yandan mahallede saygınlık kazanmanın bir yoluydu.

Kültürel sermayenin taşıyıcısı ve bu arada sınıf ayrımını pekiştiren en önemli sembolik şiddet araçlarından birisi olan eğitim mahalle gençleri arasında neredeyse yoksayılan bir konuydu. Alan araştırması sürecinde anlamakta en çok zorlandığım konulardan birisiydi aynı zamanda. Zira gençler bu konu hakkında pek konuşmuyor ve okulu yok

sayıyorlardı. Ancak Bourdieu'nün belirttiği gibi kültürel sermayenin taşıyıcısı olan okullara adapte olabilmek için öğrencilerin daha önceden ailelerinden edinmeleri gereken bir anahtara ihtiyaçları vardı. Bu anahtar ise okul ortamına, disiplinine ve öğretmenin üst-diline uyum sağlamayı kolaylaştıran bir kültür sermayesiydi. Yani bu kültürel sermayenin öncelikle ailede edinilmesi ve daha sonra okul aracılığıyla taşınabilmesi mümkündü. Ancak mahalle gençlerinin ailelerinden edinemedikleri bu kültürel sermaye onların okula alışmasını zorlaştırıyordu. Rehber öğretmenlerin sürekli vurguladığı gibi “bu çocuklar evde hiçbir şey öğrenmiyordu ki”. Dolayısıyla gençlerin okula karşı yaklaşımlarında iki farklı yönelim gözlemledim bir an önce iş hayatına atılmak isteyen gençler okula hiç gitmek istemiyorken, çalışmak istemeyen gençler iş hayatından kaçabilmek adına okula devam ediyorlardı. Her ne kadar gençlerin tercihleri farklılaşsa da sonuç olarak okulu algılayış biçimleri aynıydı; iş yaşamına engel bir yer ya da onları çalışmaktan kurtaracak bir yer. Tüm bunlar gençlerin okulu “sıkıcı” ya da gereksiz bulmalarına yol açıyordu. Her ne kadar mahalledeki okulda 950 öğrenci kayıtlı olsa da bu öğrencilerin 150'si okula devam etmiyorlardı. Rehber öğretmene göre okula gelenlerin ise tek amacı sosyalleşebilmektir. Kız çocuklar ev işlerinden kaçabilmek için erkekler ise çalışmamak için okula devam ediyorlardı. Mahalledeki okul aynı zamanda başarı sıralamasında Adana genelinde sonuncuydu. Rehber öğretmene göre bu başarısızlığın en önemli sebeplerinden birisi de gençlerin rol model aldığı kişilerdi. Gençler mahallede kısa yoldan zengin olan ve illegal işlerle uğraşan ‘abileri’ örnek alırken okumak onlar için büyük bir zaman kaybıydı.

Özellikle 1990’lardan sonra yaşanan göç dalgası ile beraber Kürt kökenli bir çok insan Adana’ya gelmiştir. Bu göç dalgası zaten işsizliğin giderek arttığı 1990’larda büyük tartışmalara yol açmış ve Kürt’ler büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum Türkiye’de ırkçılık tartışmalarını başlatmış ve etnik milliyetçilik giderek yükselişe geçmiştir. Ancak doğu illerinden göçenlerin yerleştiği mahallelere daha yakından baktığımızda Türkiye’de batıdaki gibi bir etnik milliyetçiliğin izine rastlamak güçtür. Her ne kadar ilk zamanlarda ekonomik bölüşümden dolayı bir ayrımcılık ve dışlanma söz konusu ise de bunun temel sebebi ırk ayrımcılığı değil ekonomik paylaşım savaşıdır. Yıllar geçtikçe yerleştikleri mahallelere uyum sağlayan Kürtler ile mahalleli kaynaşmış ve bugün bu sorun neredeyse yok denecek kadar azalmıştır. Aynı durum

Suriye savaşından sonra şehre gelen Suriyeli mülteciler için de tekerrür etmiştir. Bugün mahallede Suriyelilere beslenen düşmanlığın en önemli sebebi devletin mültecilere harcadığı paradır. Dolayısıyla son bölümde değindiğim gençlerin politik konumu artık etnik milliyetçiliğe dayanmamaktadır. Her ne kadar mahallelerde ailelerinden devraldıkları eski siyasi pratiklerini sürdüren Kürt ve Türk gençleri olsa da bu pratikler görüldüğü kadar güçlü etkilere sahip değildir. Gençlerin bağılı bulundukları siyasi partilerin klientalist ağlarından faydalanmak diğer ideolojik saiklerinden önce gelmektedir.

KAYNAKÇA

Adaman, F. & Keyder, Ç.: “Poverty and Social Exclusion in the Slum Areas of Large Cities in Turkey”, **report for the European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities**, Brussels: DG, 2006

Baker, Ulus: **Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru**, Ankara, Birikim Yayınları, 2010.

Baker, Ulus: **Beyin Ekran**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Bakhtin, Mikhail: **Karnavaldan Romana**, İstanbul, Ayrıntı, 2002.

Baudelaire, Charles: **Modern Hayatın Ressamı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017

Bauman, Zygmund: **Küreselleşme – Toplumsal Sonuçları**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.

Berksoy, Biriz: “Neo-liberalizm ve toplumsalın yeniden kurgulanması: 1980 sonrası Batı’da ve Türkiye’de polis teşkilatları ve geçirdikleri yapısal dönüşüm”, **Toplum ve Bilim**, Cilt 109, 2007, s.35-65.

Brenner, Neil; Theodore, Nik.: “Cities and the geographies of “actually existing neoliberalism”, **Antipode**, Cilt 34, No 3, 2002, s.349-379.

Bourdieu, Pierre: “Acts of resistance: Against the tyranny of the market”, **New York: New Press**, 1998.

Bourdieu, Pierre: Site Effects. In Bourdieu, P. et al. (Eds), “The Weight of the Word: Social Suffering in Contemporary Society”(P. Ferguson, S. Emanuel, J. Johnson and S. Waryn, Trans.), **Stanford University Press**, California, 1999, s.123-129.

Bourdieu, Pierre: **Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Hil Yayınları, 2006.

Bourdieu, Pierre: “Sermaye Biçimleri”, Derleyenler: M. M. Şahin ve A. Z. Ünal, **Sosyal Sermaye**, Değişim, İstanbul, 2010, s. 45-75.

Bourdieu & Wacquant: **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Bourdieu & Passeron: **Vârisler: Öğrenciler ve Kültü**, Ankara, Heretik Yayınları, 2014.

Castells, Manuel & Alan, Sheridan: "The urban question: a Marxish approach." **Social Structure and Social Change (1)**, 1977.

Castells, Manuel: "City, class and power" ,**City, class and power**, Palgrave, London, 1978, s.167-173.

Clifford, J.: “On ethnographic allegory”, **Writing culture: The poetics and politics of ethnography**, 1986, s.98-121.

De Certeau, Michel: **Gündelik Hayatın Keşfi I; Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları**” Çev. Lale Arslan Özcan, Ankara, Dost Kitabevi, 2008.

Duru, G: **Adana’da Kentleşme ve Göçün Sosyolojik Görünümü**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014.

Engels, F: **Konut Sorunu**, Çev. Güneş Özdural, İstanbul, Sol Yayınları, 1992.

Erdoğan, Necmi: “Garibanların Dünyası Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”, **Yoksulluk Halleri**, Erdoğan, N. (Ed), İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Erman, Tahire: “**Mış gibi site**”: Ankara’da bir TOKİ- Gecekondu Dönüşüm Sitesi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Featherstone, Mike: **Postmodernism and the aestheticization of everyday life**, na, 1992.

Gardiner, Michael: **Gündelik Hayat Eleştirileri**, Ankara, Heretik Yayınları, 2016.

Glass, Ruth Lazarus: **London: aspects of change**, Cilt. 3. MacGibbon & Kee, akt. Smith, 1964,

Gough, J, Eisenschitz, A & Mcculloch, A.: **Spaces of Social Exclusion**, New York: Routledge, 2006.

Gönen, Zeynep: **Neoliberal politics of crime: The Izmir Public Order Police and criminalization of the urban poor in Turkey since the late 1990s**. State University of New York at Binghamton, 2011.

Gramsci, Antonio: **Selected Writing: 1916-1935**, New York: New York University Press, 2000.

Hackworth, Jason: **The neoliberal city: Governance, ideology, and development in American urbanism**, Cornell University Press, 2007.

Hall, Stuart: **Introduction: Who Needs “Identity”?**, ed; Hall S., Du Gay P., Questions of cultural identity, 1996.

Harvey, David: **"Asi şehirler.": Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru**, Çev. Temiz, İstanbul, Metis, 2013.

Harvey, David: **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, çev. Aylin Onacak, Sel Yayıncılık, 2015.

Harvey, David: **Sermayenin Mekanları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru**, İstanbul Sel Yayıncılık, 2012.

Harvey, David: “Flexible Accumulation Through Urbanization: Reflections On 'Post-Modernism'in The American City”, **Antipode**, 1987, s. 260-86.

Harvey, David: **Post Modernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**, Çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis, 2014.

Harvey, David: **“Consciousness and the urban experience: Studies in the history and theory of capitalist urbanization.”** Vol. 1. Johns Hopkins University Press, 1985.

Harvey, David: "The urban process under capitalism: a framework for analysis.", **International Journal Of Urban And Regional Research**, Cilt 4, no 2, 1978, s. 101-131.

Harvey, David: **Sosyal Adalet ve Şehir**, çev. Mehmet Moralı, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Jessop, Bob: **Fordism and post-Fordism: a critical reformulation.** Lancaster: Lancaster Regionalism Group, 1991.

Jessop, Bob: Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state–theoretical perspective, **Antipode**, Cilt 34, No 3, 2002, s. 452-472.

Jessop, Bob: “Post-Fordism and The State”, **Post Fordism A Reader**, ed. Ash Amin, Digital Print, 2003.

Kara, H: “Çukurova'da Kentleşme ve Sanayileşmenin Tarım Topraklarına Etkisi”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi XXXII**, 1988, s. 267-281

Kesteloot, C: The geography of deprivation in Brussels and local development strategies. In Musterd, S. & Ostendorf, W. (Eds), **Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and exclusion in western cities**, New York, Routledge, 2003 s. 126-147.

Keyder Çağlar: İstanbul'u Nasıl Satmalı, **İstanbul Dergisi**, No 3, 1992, s. 81-85.

Kosik, Karel: **Dialectics of the Concrete: A Study on Problems of Men and World**, trans. Karel Kovanda and James Schmidt (Dordrecht and Boston: Reidel).

Lefebvre, Henri: **Modern Dünyada Gündelik Hayat I**, İstanbul, Metis Yayınları, 2010(a).

Lefebvre, Henri: **Modern Dünyada Gündelik Hayat II**, İstanbul, Metis Yayınları, 2010(b).

Lefebvre, Henri: **Modern Dünyada Gündelik Hayat III**, İstanbul, Metis Yayınları, 2010(c).

Lefebvre, Henri: **Mekanın üretimi**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2014.

Lefebvre, Henri: **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, çev: Işın Gürbüz, İstanbul, Metis, 1998.

Lefebvre, Henri: **Kentsel devrim**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2013.

Mayer, Margit: **Post-Fordist city politics**, Blackwell Publishers Ltd., 1994.

Mingione, E. (Ed): **Urban Poverty and the Underclass: A Reader**, Oxford, Blackwell Publishing, 1996.

Özsöz, C: **Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar**, Cogito, No 76, 2009, s. 290-312.

Peck, Jamie: **Constructions of Neoliberal Reason**, Oxford University Press, 2010.

Peck, Jamie; Adam Tickell: "Neoliberalizing space." **Antipode**, Cilt 34, No 3, 2002, s. 380-404.

Peck, Jamie, Nik Theodore, Neil Brenner: "Neoliberal urbanism: Models, moments, mutations." **SAIS Review of International Affairs**, Cilt 29, No 1, 2009, s. 49-66.

Sandberg, S: "Street Capital: Ethnicity and violence on the streets of Oslo", **Theoretical Criminology**, Cilt 12, 2008, s.153-171.

Sassen, Saskia: **The Global City: New York, London, Tokyo**, Princeton University Press, 1991.

Sennett, Richard: **Sınıfın Gizli Yaraları**, Ankara, Heretik Yayınevi. 2016.

Sennett, Richard: **Yeni Kapitalizmin Kùltürü**, Çev. Aylin Onacak, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2009.

Simmel, George: **On Individuality and Social Forms. Selected Writings**, (edt) Donald N. Levine, University of Chicago Press, 1971.

Simmel, George: **Modern Kùltürde Çatışma**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013

Simmel, George: **Bireysellik ve Kùltür**, İstanbul, Metis, 2009.

Slater, T.: “Revanchist City”, **Encyclopedia of Urban Studies**, Thousand Oaks: SAGE Publications, 2010 , s.665-667.

Smith, Neil: “New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy”, **Antipode**, Cilt 34, No 3, 2002, s. 427-450.

Smith, Neil: **The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city**, Psychology Press, 1996.

Smith, Neil: “Gentrification and the rent gap”, **Annals of the Association of American Geographers**, Cilt 77, No 3, 1987, s. 462-465.

Spivak, G. C.: “Can the subaltern speak?”, **Reflections on the history of an idea**, 1988, s.21-78.

Swyngedouw, Erik: "Neither global nor local: ‘glocalization’ and the politics of scale." **Spaces of globalization: Reasserting the power of the local**, 1997, s.115-136.

Wacquant, Loïc: Inside “The Zone”: The Social Art of the Hustler in the American Ghetto, **The Weight of the Word: Social Suffering in Contemporary Society**, (çev.

P. Ferguson, S. Emanuel, J. Johnson and S. Waryn), California: Stanford University Press, 1999, s.140-167.

Wacquant, Loic: "Ordering Insecurity: Social Polarization and the Punitive Upsurge", **Radical Philosophy Review**, Cilt 11, No 1, 2008, s.1-19.

Wacquant, Loic: "Crafting the neoliberal state: Workfare, prisonfare, and social insecurity", **Sociological Forum**, Cilt 25, No 2, Blackwell Publishing Ltd, 2010.

Wacquant, Loic: **Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity**, Duke University Press, 2009.

Wacquant, Loic: "The penalisation of poverty and the rise of neo-liberalism", **European Journal on Criminal Policy and Research**, Cilt 9, No 4, 2001, s. 401-412.

Weber, Rachel: "Extracting value from the city: neoliberalism and urban redevelopment", **Antipode**, Cilt 34, No 3, 2002, s. 519-540.

White, P.: "Ideologies, Social Exclusion and Spatial Segregation in Paris", **Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and exclusion in western cities**, New York, Routledge, 2003, s.148-167.

Zukin, Sharon: **Landscapes of power**, Berkeley, 1991.

Elektronik Kaynaklar

ADANA GENÇ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ, Adana'da Sanayi, <http://www.adanagiad.org.tr/adana-da-sanayi.html>, (Çevrimiçi).

ADANA MEVCUT DURUM RAPORU, Adana,
Adana Büyükşehir Kent Konseyi Yayınları , No : 42, 2012.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK),(2012), Seçilmi Göstergelerle, Adana,
2012, <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ADANA.pdf> (Çevrimiçi).

GÖRÜŞMECİ PROFİLLERİ

İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek ²⁴	Memleket
İbrahim	21	Orta Okul Terk	Kaynakçı	Niğde
Salim	26	İlk Okul Terk	Bozuk Paracı	Adana
Mesut	24	Lise Terk	İşsiz	Siirt
Çekiç	25	İlk Okul Terk	İşsiz	Batman
Enes	23	Lise Terk	Tamirci	Adana
İlhan	23	Orta Okul Terk	Oto Yıkamacı	Adana
Sedat	26	Orta Okul Terk	İşsiz	Adana
Uğur	26	Lise Terk	İşsiz	Adana
Yunus	23	İlk Okul Terk	İşsiz	Batman
Cıncık	23	İlk Okul Terk	İşsiz	Siirt
Ramazan	20	Orta Okul Terk	İşçi	Adana
Murat	27	Üniversite Mezunu	Satış Temsilcisi	Adana
Mehmet	27	Üniversite Mezunu	Avukat	Adana
Kürdo	20	İlk Okul Terk	İşçi	Mardin
Gülcü	19	İlk Okul Terk	İşsiz	Adana
Salih	29	Orta Okul Terk	Berber	Adana

²⁴ Meslekten kastım düzenli ve formal bir işi olan gençlerdir, ‘işsiz’ olarak belirtilen gençlerin hepsi legal ya da illegal çeşitli taktiklerle gelir getirici faaliyetler yürütüyorlar.

Cihan	32	Orta Okul Terk	Motosiklet Tamircisi	Adana
-------	----	----------------	-------------------------	-------

DIĞER GÖRÜŞMECİLER

İsim	Meslek
Numan Karadoğaner	Güvenlik Şefi
Mehmet Karasu	Rehber Öğretmen
Canan Işık	Rehber Öğretmen
Mahmut Çetin	Çiftçi
Mustafa Kaya	Esnaf
Adnan Kirik	Emekli
Güzin Kirik	Ev Hanımı
Yıldız Kara	Ev Hanımı
Rahim Erdem	Avukat

